POSTAVENIE MSP V CESTOVNOM RUCHU S OHĽADOM NA SÚČASNÝ VÝVOJ V ODVETVÍ

BRATISLAVA 2020

EURÓPSKA ÚNIA
Európsky fond regionálneho rozvoja
OP Integrovaná infraštruktúra 2014 – 2020

MINISTERSTVO DOPRAVY A VÝSTAVBY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

MINISTERSTVO HOSPODÁRSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Vydavateľ:
Slovak Business Agency

© SBA, Bratislava, 2020

Všetky práva vyhradené. Údaje, ktoré sú obsahom tejto publikácie, je možné použiť len s uvedením zdroja.

Neprešlo jazykovou úpravou.

Obsah

Zoznam grafov ... **4**
Zoznam tabuliek ... **4**
Zoznam obrázkov ... **4**
Zoznam infografík ... **4**
Zoznam skratiek ... **5**
Úvod ... **6**
1 Postavenie MSP v odvetví cestovného ruchu ... **7**
1.1 Teoretické vymedzenie cestovného ruchu a základné pojmy súvisiace s cestovným ruchom ... 7
1.2 Charakteristika odvetvia cestovného ruchu na Slovensku a porovnanie s krajinami V4 a v EÚ ... 12
1.3 Charakteristika postavenia MSP pôsobiacich v odvetví cestovného ruchu na Slovenku ... 16
1.4 Legislatívne podmienky v oblasti podnikania v cestovnom ruchu ... 20
2 Popis podpory cestovného ruchu na Slovensku a v EÚ, resp. V4, bez ohľadu na opatrenia spojené s pandémiou COVID-19 ... **30**
2.1 Členenie podpory cestovného ruchu na Slovensku podľa inštitucionálnej príslušnosti ... 30
2.2 Členenie podpory cestovného ruchu na Slovensku podľa druhu podpory ... 32
2.3 Podpora cestovného ruchu v krajinách V4 a v Rakúsku ... 36
2.3.1 Podpora cestovného ruchu v Českej republike ... 36
2.3.2 Podpora cestovného ruchu v Poľku ... 38
2.3.3 Podpora cestovného ruchu v Maďarsku ... 39
2.3.4 Podpora cestovného ruchu v Rakúsku ... 40
3 Vývoj cestovného ruchu spojeného s COVID-19 ... **42**
3.1 Popis vývoja cestovného ruchu po vypuknutí pandémie na Slovensku a v EÚ, resp. vo V4 ... 42
3.2 Popis opatrení spojených s minimalizovaním hospodárskych dopadov vírusu na cestovný ruch na Slovensku a v krajinách V4 ... 51
3.2.1 Prieskum zameraný na využívanie podporných opatrení na zmiernenie dopadov koronakrízy a jeho špecifikácia výsledkov na zástupcov MSP z odvetvia cestovného ruchu ... 54
4 Závery z okrúhlych stolov ... **59**
5 Návrh odporúčaní na elimináciu bariér v podnikaní v cestovnom ruchu ... **68**
5.1 Identifikované bariéry v odvetví cestovného ruchu ... 68
5.2 Návrh odporúčaní na elimináciu bariér v podnikaní v odvetví cestového ruchu ... 73
Záver ... **75**
Zoznam použitej literatúry ... 78
Prílohy ... **84**

Zoznam grafov

Graf 1 Počet prenocovaní domácich turistov na 1 000 obyvateľov v jednotlivých krajinách (ročné údaje) 13
Graf 2 Počet prenocovaní domácich turistov na 1000 obyvateľov (mesačné údaje) 14
Graf 3 Počet prenocovaní zahraničných turistov na 1 000 obyvateľov v jednotlivých krajinách (ročné údaje) ... 15
Graf 4 Počet prenocovaní zahraničných turistov na 1000 obyvateľov (mesačné údaje) 15
Graf 5 Podpora cestovného ruchu z rozpočtovej kapitoly Ministerstva dopravy a výstavby SR (rozpočtové prostriedky) 34
Graf 6 Čerpanie prostriedkov na rozvoj cestovného ruchu vo vybraných VÚC SR v rokoch 2014 - 2019 36

Zoznam tabuliek

Tabuľka 1 Postavenie cestovného ruchu v krajinách V4 a v Európskej únii v roku 2019 13
Tabuľka 2 Podiel prenocovaní zahraničných turistov 16
Tabuľka 3 Počet MSP podnikajúcich v CR podľa veľkostnej kategórie (stav k 30.6. 2020) 17
Tabuľka 4 Právna forma podnikov podnikajúcich v cestovnom ruchu (stav k 30.6. 2020) 17
Tabuľka 5 Podiel MSP v rámci ekonomických činností (stav k 30.6. 2020) 18
Tabuľka 6 Sídlo MSP podnikajúcich v cestovnom ruchu 19
Tabuľka 7 Podiel zamestnaných podľa sektorov v ziskovo orientovaných podnikoch 19
Tabuľka 8 Podiel zamestnaných v sektore cestovného ruchu a ubytovania v mikro a malých podnikoch 20
Tabuľka 9 Podpora jednotlivých VÚC cestovnému ruchu (podprogram Rozvoj cestovného ruchu) v roku 2020 (rozpočtované prostriedky) 35
Tabuľka 10 Index tržieb za vlastné výkony a tovar v odvetví ubytovania v r. 2020 43
Tabuľka 11 Počet prenocovaní podľa regionálneho hľadiska v mesiaci júl 2020 46

Zoznam obrázkov

Obrázok 1 Prepad návštevnosti v ubytovacích zariadeniach cestovného ruchu 46

Zoznam infografík

Infografika 1 Časová os priebehu prepuknutia COVID-19 v súvislosti s cestovným ruchom 48
Infografika 2 Výsledky z prieskumu 58
Infografika 3 Identifikované bariéry v odvetví cestovného ruchu 72

Zoznam skratiek

AHRS Slovenska	Asociácia hotelov a reštaurácií Slovenska
CESI	Spoločný núdzový komunikačný a informačný systém pre členské štáty EÚ
DPH	Daň z pridanej hodnoty
EÚ	Európska únia
HDP	Hrubý domáci produkt
KOCR	Krajská organizácia cestovného ruchu
MAS	Miestna akčná skupina
MDV	Ministerstvo dopravy a výstavby
MSP	Malé a stredné podniky
MTÜ	Magyar Turistikai Ügynökség
OOCR	oblastná organizácia cestovného ruchu
OOCR	Oblastná organizácia cestovného ruchu
PHSR	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja
PVV	Programové vyhlásenie vlády
SACR	Slovenská agentúra pre cestovný ruch
SZČO	samostatne zárobkovo činná osoba
ŠÚSR	Štatistický úrad Slovenskej republiky
TIC	Turistické informačné centrum
V4	Vyšehradská skupina
VÚC	Vyšší územný celok
WHO (World Health Organization)	Svetová zdravotnícka organizácia
WTTC (World Travel and Tourism Council)	Svetová rada pre cestovný ruch
ZCRSR	Zväz cestovného ruchu SR

Úvod

Odvetvie cestovného ruchu bolo jedno z prvých odvetví, ktoré bolo priamo obmedzeným od začiatku prieniku pandémie COVID-19 na územie Slovenska, ale aj z pohľadu celosvetového merítka. Očakávania v oblasti vývoja pandemickej situácie sa v poslednom období zhoršili. Rovnako ani ekonomické očakávania týkajúce sa poklesu HDP nie sú priaznivé. Faktom je, že súčasná kríza bude mať väčší vplyv na pokles HDP ako kríza z roku 2009. Malé a stredné podniky zohrávajú nezastupiteľnú úlohu v oblasti poskytovania produktov a služieb v odvetví cestovného ruchu.

Zväz cestovného ruchu očakáva, že tento rok poklesnú tržby v podnikoch v ubytovaní a stravovaní o viac ako 50 %, čo vo finančnom vyčíslení predstavuje viac ako 500 miliónov Eur. Viacero subjektov z veľkostnej kategórie MSP sa obáva, že vzhľadom na súčasný vývoj bude musieť pristúpiť aj k prepúšťaniu zamestnancov. Na Slovensku boli vytvorené podporné nástroje na zmiernenie dopadov koronakrízy. Ukazuje sa, že pri spustení podporných opatrení viacerí zástupcovia MSP z odvetvia cestovného ruchu, najmä z ubytovania a stravovania nespĺňali podmienky za účelom čerpania podpory. To bolo v kontraste s percentom poklesu tržieb, ktoré príchodom vírusu COVID-19 utŕžili.

Pre udržateľný a konkurencieschopný cestovný ruch je potrebné prijať krátkodobé, ale najmä dlhodobé riešenia. Prístup k financovaniu je jedným z kľúčových faktorov pre rast malých a stredných podnikov. V mnohých prípadoch majú však ťažkosti so získaním dostatočných finančných zdrojov.

Zámerom analýzy je prostredníctvom dostupných dát jednak analyzovať situáciu v cestovnom ruchu a monitorovať legislatívne zmeny, ktoré boli prijaté za účelom zmiernenia dopadov na toto odvetvie. Cieľom je identifikácia súčasných bariér, ktoré sú vnímané ako prekážky v podnikaní v odvetví cestovného ruchu. Súčasťou analýzy je aj formulácia návrhov na ich elimináciu.

Dokument je rozdelený do 5 kapitol. Prvá kapitola je venovaná základnej charakteristike odvetvia cestovného ruchu s bližším zameraním sa na oblasť malých a stredných podnikov, ako kľúčových subjektov a prispievateľov k tvorbe produktov a služieb cestovného ruchu. Súčasťou prvej kapitoly je aj monitorovanie legislatívneho prostredia týkajúceho sa cestovného ruchu. Zámerom druhej kapitoly bolo prostredníctvom analýzy podpory cestovného ruchu (bez ohľadu na COVID-19) poskytnúť prehľad pomoci cestovného ruchu z dvoch hľadísk: inštitucionálneho hľadiska a z hľadiska foriem financovania. Predmetná kapitola je obmedzená len na oblasť verejnej podpory cestovného ruchu zo strany štátu a VÚC. Súčasťou kapitoly je aj porovnanie podpory s podporou, ktorá je poskytovaná prioritne v rámci krajín V4. Tretia kapitola je venovaná podrobnému popisu vývoja pandémie COVID-19 s previazaním na odvetvie cestovného ruchu. Súčasťou tejto kapitoly je aj prezentácia výsledkov realizovaného prieskumu v oblasti názorov zástupcov MSP špecifikovanou na oblasť cestovného ruchu. V rámci predposlednej kapitoly sú sformulované závery z realizovaných Okrúhlych stolov, ktoré sa uskutočnili v Prešove a v Banskej Bystrici v druhej polovici septembra 2020. Posledná, piata kapitola, je zameraná na identifikáciu bariér, ktorá je výsledkom zistením naprieč celkovým prostredím, v ktorom pôsobia MSP, a ktoré sa ich vecne dotýkajú.

Tvorcovia dokumentu týmto ďakujú všetkým účastníkom okrúhlych stolov za súčinnosť v procese identifikovania súčasných bariér, bez ktorých by nebolo možné pripraviť dokument v požadovanom rozsahu a kvalite.

1 Postavenie MSP v odvetví cestovného ruchu

1.1 Teoretické vymedzenie cestovného ruchu a základné pojmy súvisiace s cestovným ruchom

Cestovný ruch je dôležitou zložkou každého národného hospodárstva. V krajinách európskej únie zohráva dôležitú úlohu a to najmä z pohľadu ekonomických sociálnych ukazovateľov hospodárstva EÚ.

Z hľadiska primárneho vymedzenia cestovného ruchu, Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky definuje cestovný ruch ako *„súbor činností zameraných na uspokojovanie potrieb súvisiacich s cestovaním a pobytom osôb mimo miesta trvalého bydliska a zvyčajne vo voľnom čase. Ich cieľom je odpočinok, poznávanie, zdravie, rozptýlenie a zábava, kultúrne a športové vyžitie, služobné cesty, t. j. získanie komplexného zážitku.“*[1]

Cestovný ruch zahŕňa pohyb osôb do krajín alebo miest mimo obvyklého prostredia na rôzne účely, ktorý je spojený predovšetkým s **cieľovým miestom (destináciou)**, v ktorom sa sústreďuje primárna aj sekundárna ponuka cestovného ruchu. Napriek tomu, že termín cieľové miesto nie je presne definovaný, je možné k nemu pristúpiť z viacerých hľadísk. Z **geografického hľadiska** ide o územie, ktoré má potenciál pritiahnuť zákazníka a môže byť vytvorené tradične alebo umelo (napríklad zábavné parky). Vzhľadom na to, že pri cieľovej destinácií je dôležitá ponuka danej lokality, cieľové miesto je možné definovať aj ako *„prirodzene vymedzený celok, ktorý má z hľadiska podmienok rozvoja cestovného ruchu jedinečné vlastnosti odlišné od iných destinácií, pričom medzi tieto jedinečné vlastnosti patria atraktivity, ponúkané služby a infraštruktúra.“*[2]

Dôležitým pojmom, ktorý je spojený so sektorom cestovného ruchu je aj **produkt cestovného ruchu,** pričom ide o druh služby, ktorú ponúka cieľové miesto, subjekty pôsobiace v cestovnom ruchu vrátane inštitúcií cestovného ruchu (v tomto prípade ide o tzv. sekundárnu ponuku). Hlavnou podstatou špecifikácie produktu cestovného ruchu je poznanie potrieb zákazníkov, ako aj spôsobu jeho šírenia.

S cieľovým miestom je spojená sieť podnikateľských jednotiek a ďalších profesionálnych a podporných inštitúcií, ktoré zabezpečujú služby cestovného ruchu.

Podniky pôsobiace v cestovnom ruchu

Od ostatných podnikov pôsobiacich v iných odvetviach sa podniky pôsobiace v cestovnom ruchu odlišujú najmä častou sezónnosťou, zmenami v dopyte, náročnosťou na ľudské zdroje (nielen na počet, ale aj na kvalifikáciu a výkonnosť) a pôsobením vo vysoko konkurenčnom prostredí. Subjekty cestovného ruchu môžu svojou aktivitou ovplyvniť cieľové miesto cestovného ruchu pozitívne (napr. rast atraktivity a povedomia o cieľovom mieste, širšia ponuka služieb, vyššia zamestnanosť v cieľovom mieste a okolí, vyššie príjmy pre miesto a okolie), ale aj negatívne (príkladom je zvýšený pohyb turistov, zvýšená hlučnosť, počet automobilov, rast ekologických záťaží).

[1] Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky. Terminológia vybraných pojmov v cestovnom ruchu. Dostupné online: https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/cestovny-ruch-7/informacie/cestovny-ruch/terminologia-v-cr-pdf-183-kb

[2] GREGOROVÁ, M.; NERADNÝ, M.; KLAUČO, M.; MASNÝ, M.; BALKOVÁ, N. 2015. Cestovný ruch a regionálny rozvoj. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici Belianum. ISBN 978-80-557-0952-9.

Podľa predmetu podnikania sa podniky cestovného ruchu členia na:

1. Podniky poskytujúce **ubytovacie služby**. Ubytovacie služby zahŕňajú všetky činnosti spojené s ubytovaním, od rezervácie ubytovania cez registráciu hosťa a jeho pobyt až po záverečné zúčtovanie a odchod hosťa z ubytovacieho zariadenia. Do ubytovacieho zariadenia patria hotely všetkých kategórií, botely, penzióny, apartmánové domy, turistické ubytovne, chatové osady, kempingy, táboriská, ubytovanie v súkromí.
2. Medzi podniky poskytujúce **stravovacie služby** patria reštaurácie, motoresty, jedálne so samoobsluhou, ku zariadeniam doplnkového stravovania radíme bary, bufety, hostince, bistrá.
3. **Cestovné kancelárie a cestovné agentúry**. Podľa Zákona č. 170/2018 Z.z. je cestovná kancelária definovaná ako *„obchodník, ktorý kombinuje služby cestovného ruchu na účely zostavenia zájazdu, predáva alebo ponúka na predaj zájazdy a uzatvára zmluvu o zájazde alebo sprostredkúva spojené služby cestovného ruchu“*. Od cestovnej agentúry sa odlišuje predovšetkým väčšími kompetenciami a možnosťami pri tvorbe a predaji produktov konečným zákazníkom.
4. **Ďalšie podniky** poskytujúce služby cestovného ruchu. Významnú skupinu podnikov, ktoré sa na cestovnom ruchu podieľajú, sú dopravné podniky zabezpečujúce hromadnú a verejnú prepravu osôb. Dôležitou súčasťou cestovného ruchu a špeciálne cieľového miesta sú turistické informačné kancelárie. Doplnkové služby poskytujú podniky, ktoré ponúkajú spomienkové predmety, ale aj občianske a iné združenia pôsobiace v cieľových miestach cestovného ruchu. Podľa SK NACE do odvetvia cestovného ruchu patria aj podniky pôsobiace v oblasti finančných a poisťovacích činností, zdravotníctva a sociálnej činnosti a podniky a inštitúcie so zameraním na umenie, zábavu a rekreáciu (múzeá, historické budovy, botanické záhrady, ZOO, herne, športové a zábavné činnosti).[3]

Rozhodujúcu ponuku služieb v cestovnom ruchu (viac ako 90 %) poskytujú **malé a stredné podniky**. V cieľovej destinácií vytvárajú ponuku služieb a výraznou mierou určujú stupeň konkurenčnej schopnosti, resp. prispievajú sa k jeho ďalšiemu rozvoju. Veľké podniky sú zvyčajne zamerané na ponuku kompletného balíka služieb, ktorá sa dá kombinovať podľa požiadaviek zákazníka. Výhodou je, že všetky služby pre zákazníka je možné objednať na jednom mieste.

Hoci MSP majú v odvetví nezastupiteľné miesto, v oblasti cestovného ruchu narážajú na mnohé obmedzenia (obmedzené množstvo finančných prostriedkov, silná vzájomná konkurencia, aj konkurencia zo strany veľkých podnikov, nízka úroveň spoločného manažmentu). V stratégii cieľového miesta sa spoliehajú na vlastné plány, alebo na oficiálne prezentované plány miest, obcí, prípadne vyšších územných celkov. Keďže v cieľovej destinácií (na geograficky malej ploche) je koncentrovaný pomerne veľký počet podnikov, na posilnenie ich konkurenčnej schopnosti sa v cieľových miestach združujú podniky do zoskupení, klastrov, alebo iných organizácií. Rovnako spolupracujú s neziskovými, odbornými či dobrovoľníckymi organizáciami.

Na druhej strane, existujúce bariéry a špecifiká MSP podnikajúcich v oblasti cestovného ruchu, sú dôvodom na intervencie do oblasti cestovného ruchu. Verejný sektor je dôležitým

[3] GÚČIK,M. 2011. Cestovný ruch. Politika a ekonómia. Banská Bystrica: Slovak-Swiss Tourism. ISBN 978-80-89090-98-3.

prvkom rozvoja cestovného ruchu a dokáže významnou mierou ovplyvniť rozvoj cestovného ruchu v danej destinácii.[4]

Organizácie cestovného ruchu

Rozvoj cestovného ruchu je primárne závislý od rozvoja konkrétnej destinácie. K tomu, aby bolo možné cestovný ruch rozvíjať dlhodobo pri dodržaní troch základných pilierov udržateľného cestovného ruchu – ekonomického, environmentálneho a spoločenského, je potrebné vytýčiť stratégiu rozvoja cestovného ruchu, ktorá je následne konkretizovaná jednotlivými podnikmi pôsobiacimi v cestovnom ruchu, na cieľové miesto. V prípade tradičných cieľových miest je stratégia rozvoja cieľového miesta vytýčená mestom, alebo príslušným Vyšším územným celkom.

Okrem podnikov cestovného ruchu pôsobia na Slovensku (na krajskej a oblastnej úrovni) aj organizácie cestovného ruchu. Ich cieľom je podpora a rozvoj cestovného ruchu na národnej úrovni.

Podnikateľské a nepodnikateľské jednotky, ktoré pôsobia v oblasti cestovného ruchu, vytvárajú najčastejšie:

1. **Združenia cestovného ruchu**. Zvyčajne ide o spoluprácu viacerých aktérov v cieľovom mieste cestovného ruchu. Predmetom propagácie je balík služieb, ktoré v cieľovom mieste spolupracujúce podniky, organizácie a inštitúcie ponúkajú. Často vystupujú pod spoločnou značkou a môžu mať ako miestny, tak aj regionálny charakter. Okrem krajských a oblastných organizácií cestovného ruchu na Slovensku aktívne pôsobia aj občianske a záujmové združenia, ktoré majú miestny alebo regionálny charakter. Ako príklad slúži združenie Vysoké Tatry, občianske združenia Gotická cesta, Podhorie, Horná Nitra, združenie vidieckeho turizmu a agroturizmu Hont, Jantárová cesta, Združenie pltníkov, Malokarpatská vínna cesta...
2. **Zväzy cestovného ruchu**. Vznikajú ako odvetvové alebo profesijné zväzy so spoločným cieľom. S celoslovenskou pôsobnosťou funguje Zväz cestovného ruchu Slovenskej republiky, ktorý pôsobí od roku 2011 a jeho členmi sú predovšetkým združenia a zväzy, ale aj veľké podniky pôsobiace v oblasti cestovného ruchu. Na roky 2020 – 2024 má Zväz stanovené priority, ktoré sa týkajú konkurencieschopnosti slovenského cestovného ruchu ako je *„stanovenie regulačného rámca pre zdieľanú ekonomiku, znižovanie administratívnej a daňovo odvodovej záťaže, zavádzanie inovácií v príprave zamestnancov a zamestnávaní, efektívnejšie riadenie pre cestovný ruch a propagáciu a zodpovedný a trvalo udržateľný prístup.“*[5] Medzi profesijne zamerané zväzy patria napríklad Asociácia someliérov SR, Klub slovenských turistov... K ďalším zväzom pôsobiacim v cestovnom ruchu na Slovensku patrí napríklad Historické hotely Slovenska, Asociácia slovenských kúpeľov a iné.
3. **Klastre cestovného ruchu**. Klaster cestovného ruchu vo svojej definícii vychádza z definície pojmu klaster, čo predstavuje spoluprácu viacerých podnikov rovnakého alebo rôzneho zamerania na geograficky vymedzenom území.[6] Klastre vytvorené v tradičnom cieľovom mieste cestovného ruchu zvyšujú ekonomickú výkonnosť regiónu, pomáhajú sociálnemu rozvoju aj ekológii cieľového miesta. Ponuka produktov

[4]ŠAUER, M. Role malých a středních podniků marketingových aktivitách destinace. In: *Sborník příspěvků XX. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách Kurdějov*. Brno: Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta. ISBN 978-80-210-8587-9.

[5]ZCRSR. Konkurencieschopný a udržateľný cestovný ruch. Priority ZCR SR 2020 – 2024. Online. Dostupné na: http://www.zcrsr.sk/priority/

[6]GAJDOVÁ, D. *Klastre cestovného ruchu ako súčasť rozvoja regiónov.* Online. Dostupné na: https://www.tvp.zcu.cz/cd/2014/PDF_sbornik/gajdova.pdf

podnikov a inštitúcií pôsobiacich v klastri má na zákazníka synergický efekt, keďže jednotlivé produkty sa navzájom dopĺňajú a kombinujú. Na Slovensku vznikali klastre cestovného ruchu od roku 2005. Keďže jedným zo základných znakov klastra je inovačná aktivita, časť klastrov sa v priebehu rokov pretransformovala na iné organizácie cestovného ruchu.

4. **Siete podnikov cestovného ruchu**. Medzi subjektmi cestovného ruchu prebieha vzájomná interakcia. V cieľovom mieste cestovného ruchu sa vytvárajú formálne a neformálne siete. Kým **formálne siete** sú založené na spoločnom rozhodovacom procese, **neformálne siete** sú založené na dobrých vzťahoch. V oboch typoch sietí sa vyprofiluje jeden alebo viac vodcov siete, pričom vodcom môže byť podnik (väčšinou veľký), mesto, združenie, organizácia cestovného ruchu alebo iné subjekty (napríklad múzeá, galérie, kongresové centrá).

Špecifiká cestovného ruchu

Všetky podniky, ktoré pôsobia na trhu sa stretávajú s určitou formou obmedzení alebo bariér. Vo všeobecnosti sa bariéry delia na vnútorné, vychádzajúce z podniku a jeho činností a vonkajšie bariéry, ktorými sú väčšinou rôzne formy obmedzení zo strany štátu, konkurencie, či zo strany dodávateľsko-odberateľských vzťahov. Medzi špecifiká cestovného ruchu patrí:

- **dostupnosť cieľového miesta.** Pre rozvoj cieľového miesta cestovného ruchu je dôležité mať vybudovanú kvalitnú infraštruktúru, a to nielen v cestnej doprave, ale aj leteckej, železničnej, lodnej. Nedostatočná infraštruktúra dopravy môže byť výsledkom nevhodných politických či ekonomických rozhodnutí, ale aj problematickej geografickej polohy cieľového miesta.
- **miestne obyvateľstvo.** Kým na jednej strane poskytuje rozvoj cestovného ruchu v cieľovom mieste pracovné príležitosti pre miestne obyvateľstvo, na druhej strane môžu mať obyvatelia výhrady k rozvoju cieľového miesta. Zvýšený pohyb návštevníkov spôsobuje domácim obyvateľom problémy s parkovaním, rastom cien, ako aj s pociťovanou „všadeprítomnosťou“ návštevníkov.
- **ekologickí aktivisti.** Cieľom ekologických aktivistov alebo environmentalistov je najmä ochrana prírodného prostredia. Rastúca atraktivita cieľového miesta tak môže narážať na ekológiu a ochranu prírody.
- **miestna samospráva**. Rovnako ako miestne obyvateľstvo, má svoje záujmy aj miestna samospráva. Za najdôležitejšiu bariéru však možno považovať krátkodobosť rozhodnutí, ktoré súvisia s dĺžkou volebného obdobia miestnej samosprávy, čiastočná alebo úplná absencia dlhodobej stratégie rozvoja cieľového miesta cestovného ruchu.
- **Iné**. Cestovný ruch je ovplyvňovaný množstvom iných faktorov, ktoré vo väčšej alebo menšej miere postihujú aj iné odvetvia. Medzi tieto faktory môžeme zaradiť napríklad zmeny v správaní sa zákazníka (vyhľadáva rôzne spôsoby trávenia dovolenky), demografické zmeny, vplyv iných odvetví, trendy v cestovnom ruchu a v trávení voľného času.

Trendy v cestovnom ruchu

Trend predstavuje smer vývoja, budúce očakávania. Podniky pôsobiace v odvetví cestovného ruchu sa potrebujú riadiť trendovým vývojom. Niektoré trendy pôsobia dlhodobo, iné trendy v súčasnosti nevieme predikovať a ich výskyt je podmienený celkovým ekonomickým a spoločenským vývojom.

Medzi trendy patrí:

1. Personalizácia (špecializácia na potreby, želania a záujmy zákazníka).
2. Bleisure travel (spojenie cestovania za prácou alebo obchodom s voľnočasovými aktivitami. Extrémom v tomto druhu cestovania je cestovanie „digitálnych nomádov“, ktorí cestujú a pracujú online).
3. Technológia rozpoznávania (využívanie biometrie na letiskách, hlasové povely na hoteloch, odtlačky prsta).
4. Roboti (využívanie chatbotov, robotov ako personál).
5. Miestna skúsenosť (snaha nájsť špecifiká danej destinácie, odlišnosť od globalizácie, vyhľadávanie miestnych špecialít, zvykov a tradícií, kultúrnych zážitkov z lokality).
6. Umelá inteligencia.
7. Internet vecí.
8. Ekologické cestovanie – znižovanie uhlíkovej stopy, elektro automobily, eko friendly hotely, reštaurácie.
9. Virtuálna realita – využívaná pri prehliadkach historických budov, ale aj pri rezervácií hotelov, fitness centier...
10. Rozšírená realita (augmented reality).
11. Zdravé potraviny a biopotraviny (zamerané na domáce potraviny a regionálne jedlá, špecializácia na diéty – laktózové, bielkovinové, lepkové, ale aj redukčné, vegetariánske a vegánske jedlá).
12. Skúseností zákazníkov („Rozvoj cestovného ruchu a rast počtu jeho účastníkov má za priamy následok zvyšujúce sa „cestovateľské skúsenosti“, ktoré vytvárajú tlak na kvalitu, vyžadujú neustále nové inovácie a požadujú unikátnosť.“[7]).[8]
13. Demografický vývoj. Cestovný ruch sa tak potrebuje prispôsobiť nielen mladej generácii, ktorá očakáva zážitky, adrenalín, netradičnosť dovolenky, ale aj starnúcej generácii, ktorá využíva úplne odlišnú ponuku cestovného ruchu. Pre seniorov sa stále zaujímavejšími stávajú kúpeľné a liečebné pobyty s bohatou ponukou služieb vysokej kvality.
14. Bezpečnosť. Cestovný ruch je citlivý na udalosti, ktoré ohrozujú bezpečnosť cestujúcich. V súčasnosti sú to nielen teroristické útoky, ale aj migračná kríza a rôzne typy ochorení. Destinácia (môže to byť dokonca celá krajina), kde sa odohrali teroristické útoky, zaznamenali výrazné počty prepadu turistov a to v závislosti od dĺžky trvajúceho ohrozenia.

OECD v roku 2020 vytýčila v cestovnom ruchu dva trendy, ktoré sú pomerne rozsiahlo popísané a ktoré zahŕňajú predchádzajúce bližšie špecifikované trendy v cestovnom ruchu:

1. **Príprava podnikov cestovného ruchu na digitálnu budúcnosť**. Vytvorenie webovej stránky a komunikácia prostredníctvom sociálnych médií je pre podniky v cestovnom ruchu štandardom. Tým sa podniky prispôsobujú nielen súčasnej, ale hlavne nastupujúcej generácii Z a Milleniálom, ktorí do roku 2040 budú tvoriť rozhodujúcu zložku účastníkov cestovného ruchu. Úlohou podnikov v oblasti cestovného ruchu, ktorí chcú na trhu uspieť aj v nasledujúcich rokoch je využiť digitálne technológie v čo

[7] GREGOROVÁ, M.; NERADNÝ, M.; KLAUČO, M.; MASNÝ, M.; BALKOVÁ, N. 2015. Cestovný ruch a regionálny rozvoj. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici Belianum. ISBN 978-80-557-0952-9.

[8] *Travel Trends: 12 Opportunities for the Travel Industry.* Online. Dostupné na: https://www.revfine.com/travel-trends/

najväčšej miere tak, aby sa nastupujúcej klientele prispôsobili. V príprave ponuky produktov cestovného ruchu zohráva dôležitú úlohu vláda, ktorá plní najmä podpornú funkciu. Jej úloha by mala spočívať v zabezpečení územia vysokorýchlostným internetom, podpora inovácií, rozvoj smart destinačného turizmu, tvorba a podpora travel-tech inkubátorov.

2. **Prehodnotiť cestovný ruch z pohľadu udržateľnosti**. Dostupnosť individuálneho cestovania umožnila jeho masovosť. Niektoré lokality sa tak stali preľudnené (overcrowding), čo môže mať negatívne dôsledky na prírodu, kultúrne a historické pamiatky, monumenty, ale aj na miestne obyvateľstvo. V cestovnom ruchu tak nie je dôležitá len návštevnosť a počet turistov, ktorí danú lokalitu navštívia, ale aj prínos turistov pre samotnú destináciu. Preto sa v súčasnosti stáva ešte dôležitejšou schopnosť udržať vyváženosť medzi troma piliermi cestovného ruchu – ekonomickým, sociálnym a environmentálnym. Dôležitým prvkom sa stáva spolupráca všetkých zainteresovaných. Okrem podnikov v oblasti cestovného ruchu sú to aj dobrovoľnícke, neziskové organizácie, strategické vízie mesta, regiónu aj celého štátu. Úlohou vlády je vypracovanie budúcej vízie, na základe ktorej vedia subjekty cestovného ruchu kam a ako smerovať svoje aktivity.[9]

1.2 Charakteristika odvetvia cestovného ruchu na Slovensku a porovnanie s krajinami V4 a v EÚ

Cestovný ruch je podstatnou súčasťou ekonomík krajín Vyšehradskej skupiny (ďalej len „V4“). Vo všetkých ekonomikách zoskupenia krajín V4 sa odvetvie cestovného ruchu podieľa na hrubom domácom produkte (ďalej len „HDP“) v rozmedzí od 4,7 % až do 8,3% a na celkovej zamestnanosti v rozmedzí 5 % až 10 %. Zámerom kapitoly je popis postavenia MSP na Slovensku, čomu bude predchádzať všeobecný popis postavenie cestovného ruchu na Slovensku.

Pre lepšiu predstavu o stave cestovného ruchu na Slovensku, bude Slovensko porovnané s krajinami V4. Krajiny Vyšehradskej skupiny boli vybraté preto, že všetky štyri krajiny vrátane Slovenska majú podobnú históriu, a štrukturálne sú si podobnými ekonomikami. Rovnako sú susedmi Slovenska, čo znamená, že majú podobnú geografickú polohu pričom okrem Poľska sú všetky vnútrozemskými krajinami.

Postavenie slovenského cestovného ruchu v EÚ a Vyšehradskej skupine

V rámci Európskej únie sa v roku 2019 pohyboval priemerný podiel cestovného ruchu na úrovni 9,5 % HDP a bolo v ňom zamestnaných v priemere 11,2 % osôb z celkového počtu zamestnaných osôb. Nadpriemerný podiel cestovného ruch v rámci krajín EÚ 28[10] bol evidovaný v Španielsku (14,3 %) a Taliansku (13 %). Oproti priemerným hodnotám krajín EÚ 28, je zastúpenie cestovného ruchu v krajinách V4 nižšie. Poľsko malo v roku 2019 najnižšie zastúpenie cestovného ruchu na tvorbe HDP (len 4,7 %) , v ktorom bolo zamestnaných 5 % osôb z celkového počtu zamestnaných osôb.

[9] OECD. 2020. *OECD Tourism Trends and Policies 2020. Key Findings*. Online. Dostupné na: https://www.oecd.org/cfe/tourism/2020-Tourism-Brochure.pdf

[10] Od 31.1.2020 je členmi Európskej únie už len 27 štátov nakoľko Spojené kráľovstvo vystúpilo z EÚ

Tabuľka 1 **Postavenie cestovného ruchu v krajinách V4 a v Európskej únii v roku 2019**

Krajina	Podiel cestovného ruchu na HDP (v stálych cenách)	Počet zamestnaných osôb v cestovnom ruchu	Podiel zamestnaných osôb v cestovnom ruchu
Slovensko	6,3 %	162 000	6,3%
Česká republika	6,5 %	414 400	8%
Maďarsko	8,3 %	449 200	10%
Poľsko	4,7 %	811 800	5%
Európska únia	9,5 %	22 600 000	11,2%

Zdroj: World Travel & Tourism Council (WTTC)

Druhou krajinou s najnižším zastúpením cestovného ruchu v rámci zoskupenia je Slovensko, kde dosahuje cestovný ruch podiel 6,3 % na HDP a tvorí rovnaké percento zamestnanosti. V Českej republike sa na hrubom domácom produkte podieľa cestovný ruch 6,5 % a na zamestnanosti 8 %. Najvyššie zastúpenie cestovného ruchu je v Maďarsku, kde tvorí 8,3 % na HDP a 10 % na celkovej zamestnanosti.

Z hľadiska hodnotenia výkonnosti cestovného ruchu je dôležitým ukazovateľom počet prenocovaní turistov v tej-ktorej krajine. Prenocovania vyjadrujú výkonnosť a popularitu danej krajiny. Rovnako je zaujímavé analyzovať, či služby cestovného ruchu využívajú prevažne domáci alebo zahraniční turisti.

Za účelom medzinárodného porovnania sú údaje v oblasti prenocovania čerpané z Eurostatu, ktorý ich eviduje na mesačnej báze za viaceré sektory. Pre zamýšľaný účel popisu postavenia jednotlivých krajín v cestovnom ruchu sa berie do úvahy sektor krátkodobého ubytovania a kempingu. Kvôli porovnaniu dosiahnutých výsledkov, sú údaje prepočítané na tisíc obyvateľov v rámci jednotlivých krajín.

Z pohľadu domácich prenocovaní, najviac prenocovaní majú domáci turisti v Českej republike, ktorá má najviac prenocovaní na 1000 obyvateľov, a to aj v hlavnej sezóne, teda počas prázdnin v júli a septembri a aj počas jesenných, zimných a jarných mesiacov. Za posledných päť rokov má počet prenocovaní v Českej republike rastúci trend. Celkovo od roku 2015 do júla 2020[11] má Česká republika 13 972 prenocovaní domácich turistov na 1 000 obyvateľov.

Graf 1 **Počet prenocovaní domácich turistov na 1 000 obyvateľov v jednotlivých krajinách (ročné údaje)**

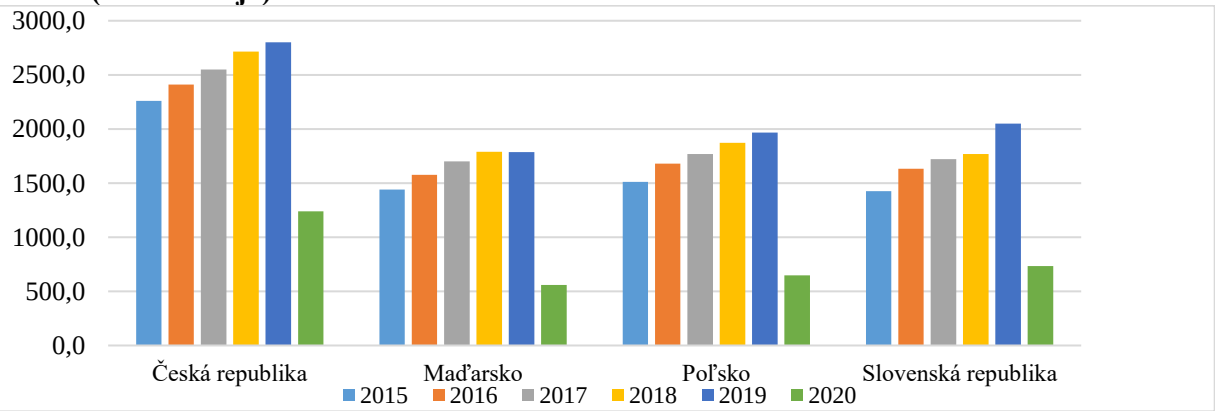

Zdroj: Eurostat; údaje za rok 2020 sú dostupné len za január až júl.

[11] Niektoré údaje uvedené v 1. a 3. kapitole sú obmedzené v závislosti od dostupnosti dát k dátumu uzávierky podkladov (prvá polovica októbra 2020). Viaceré údaje sú s časovým omeškaním vyšším ako dva mesiace.

Druhou krajinou, ktorá má najviac prenocovaní domácich turistov na 1 000 obyvateľov, je Poľsko, ktoré od roku 2015 má 9 449 prenocovaní na 1 000 obyvateľov. Spolu s Maďarskom a Slovenskom majú takmer rovnaký počet prenocovaní v jednotlivých rokoch.

Poľsko je z hľadiska počtu prenocovaní na 1 000 obyvateľov v letných mesiacoch treťou krajinou v poradí a rovnako aj v zimných mesiacoch. Maďarsko je v tomto prípade špecifické, keďže v prípade letnej sezóny je druhou krajinou s najviac prenocovaniami, avšak počas zimných mesiacov má počet prenocovaní domácich turistov v rámci V4 najnižší. Dôvodom je to, že Poľsko, Česká republika a Slovensko ťažia z toho, že majú aj hornaté a kopcovité oblasti na svojom území, kde sú umiestnené prevádzky zimných športov. Maďarsko je z hľadiska celkového počtu prenocovaní, ktorých za celé obdobie bolo 8 848 na 1 000 obyvateľov, až poslednou krajinou v rámci vzorky po Slovensku, ktoré najmä v roku 2019 predbehlo Maďarsko a Poľsko a celkový počet prenocovaní bol 9 330 nocí na 1 000 obyvateľov. Za výraznejším rastom prenocovaní domácich turistov v roku 2019 na Slovensku budú pravdepodobne rekreačné poukazy, ktoré začali platiť od roku 2019.[12] Poukazy, ktoré sa zaviedli s úmyslom podporiť cestovný ruch, tak v určitej miere pomohli k zvýšeniu dopytu po rekreácii na Slovensku.

Graf 2 **Počet prenocovaní domácich turistov na 1000 obyvateľov (mesačné údaje)**

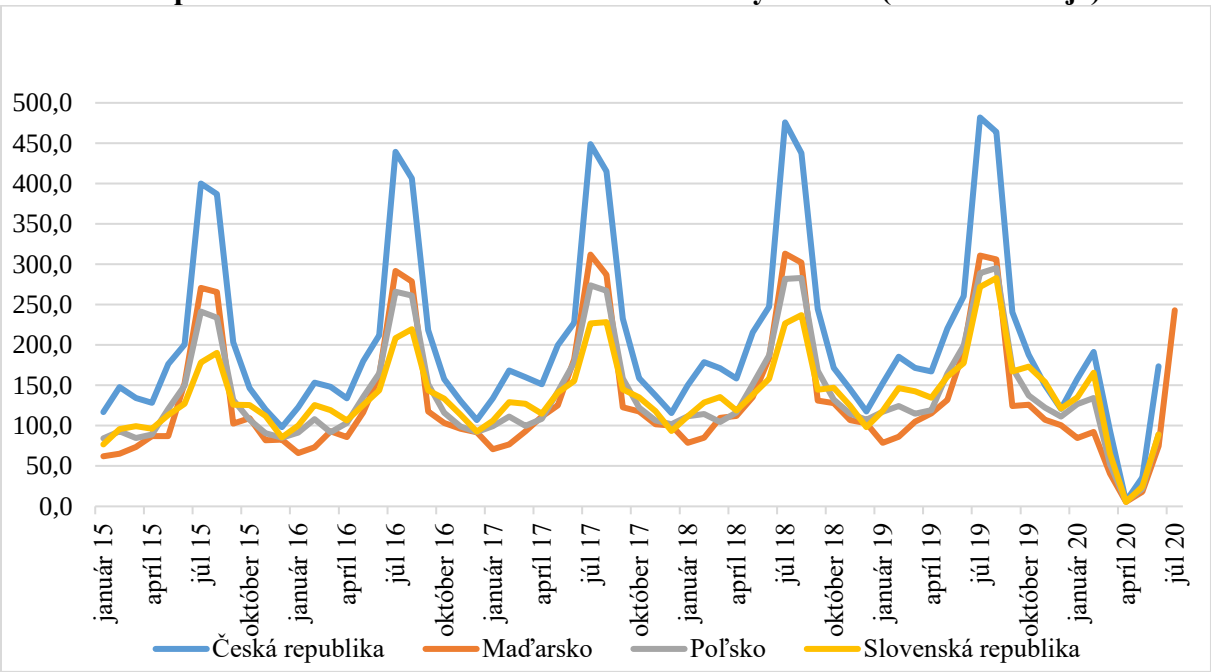

Zdroj: Eurostat

V rámci štatistík za prenocovania zahraničných turistov je situácia odlišná a medzi krajinami sú väčšie rozdiely, čo sa týka celkového počtu prenocovaní v jednotlivých štátoch. Krajinou s najväčším počtom prenocovaní - tak ako aj pri domácich turistoch - bola Česká republika. Celkovo mala v sledovanom období, teda od januára 2015 do júna 2020, 12 560 prenocovaní zahraničných turistov na 1 000 obyvateľov. Za Českou republikou nasledovalo Maďarsko, Slovensko a Poľsko, ktoré na rozdiel od štatistík za prenocovania domácich turistov, mali medzi sebou väčšie rozdiely.

[12] Hospodárske noviny. *Rekreačné poukazy pomohli cestovnému ruchu,ale spôsobili zdraženie služieb.* Dostupné na internete: https://finweb.hnonline.sk/ekonomika/2099278-rekreacne-poukazy-pomohli-cestovnemu-ruchu-ale-sposobili-zdrazenie-sluzieb

Graf 3 **Počet prenocovaní zahraničných turistov na 1 000 obyvateľov v jednotlivých krajinách (ročné údaje)**

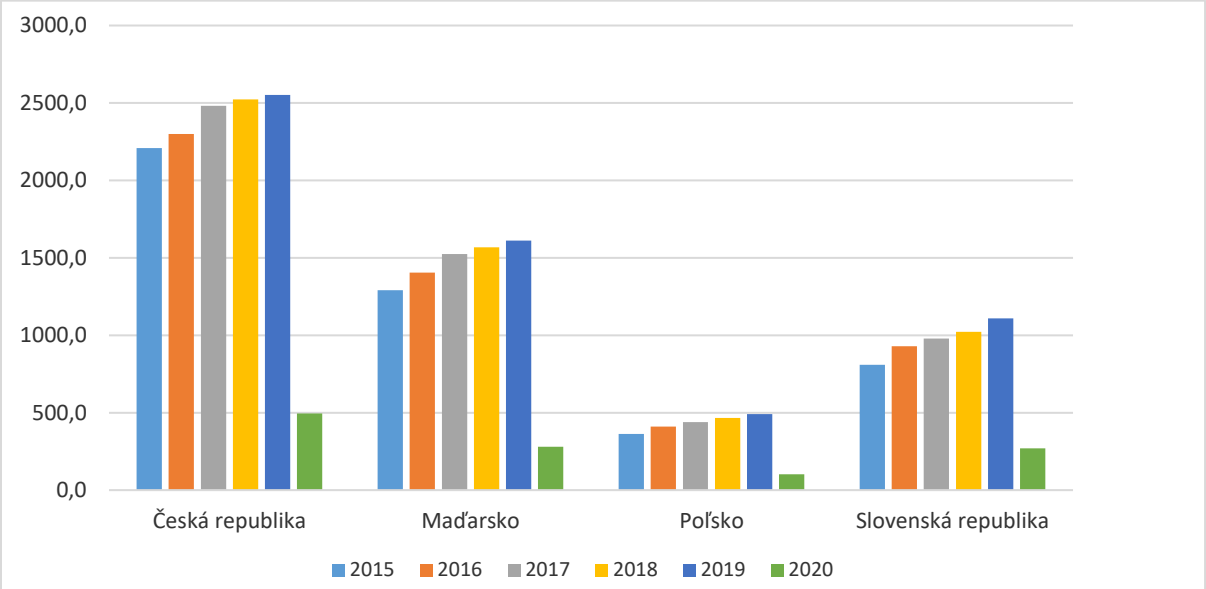

Zdroj: Eurostat; údaje za rok 2020 sú dostupné len za január až júl.

Maďarsko malo za celé obdobie 7 679 prenocovaní zahraničných turistov na 1 000 obyvateľov. Slovensko bolo treťou krajinou v poradí z 5 115 prenocovaniami zahraničných turistov na 1 000 obyvateľov. Poľsko malo počas celého obdobia len 2 274 prenocovaní zahraničných turistov na 1 000 obyvateľov.

Graf 4 **Počet prenocovaní zahraničných turistov na 1000 obyvateľov (mesačné údaje)**

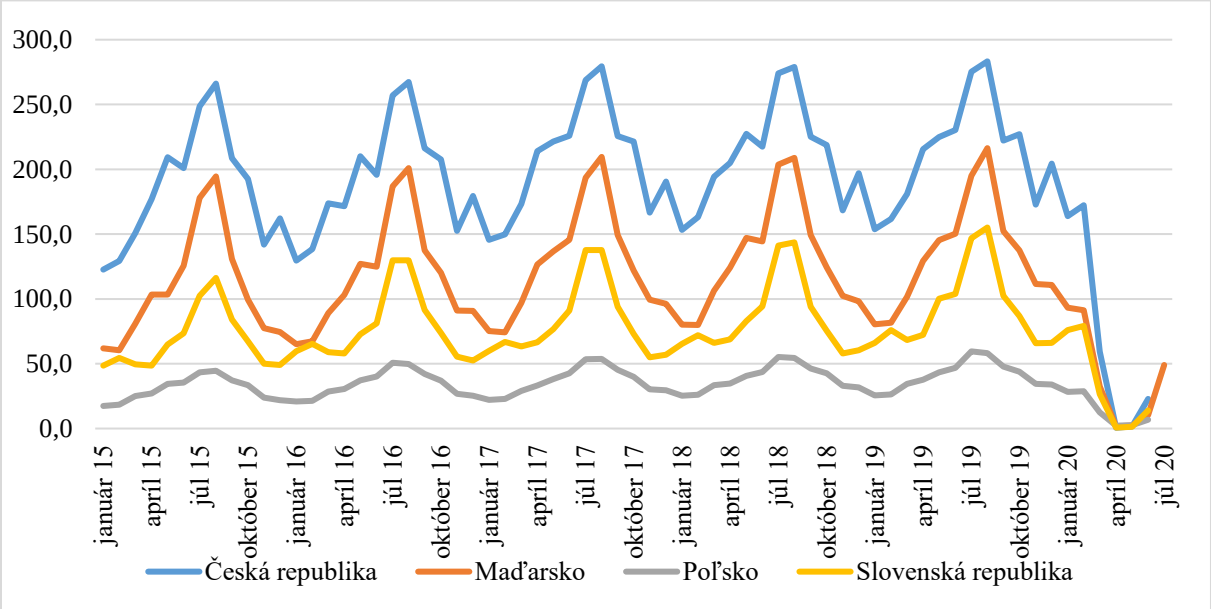

Zdroj: Eurostat

Zaujímavosťou je, že všetkým krajinám od roku 2015 do 2019 rástol počet prenocovaní či už domácich alebo zahraničných turistov. Následne do februára 2020 sa počet prenocovaní vyvíjal podobne ako v minulých rokoch, avšak od marca začal počet prenocovaní rapídne klesať, a to kvôli opatreniam spojených so šírením vírusu COVID19. Až do júna, čo je mesiac, za ktorý sú dostupné posledné dáta, sa turistický ruch výraznejšie neprebudil, a to najmä pri prenocovaniach zahraničných turistov. Napríklad pri Maďarsku, kde sú dostupné aj dáta za júl,

začal počet prenocovaní zahraničných turistov rásť. Oproti rovnakému obdobiu minulého roka je počet prenocovaní zahraničných turistov štvrtinový. Pri domácich turistoch sa začal turistický ruch mierne zotavovať. Krajiny ako Poľsko, Slovensko a Česká republika mali v júni počet prenocovaní o polovicu nižší ako v júni 2019. Maďarsko, kde sú dostupné dáta za júl, malo počet prenocovaní nižší už len o 28 % oproti rovnakému obdobiu minulého roka.

Dôvodom vyššieho počtu prenocovaní domácich turistov je to, že domáci turisti sa z obáv alebo kvôli opatreniam v susedných krajinách rozhodli dovolenkovať v rámci krajiny, v ktorej žijú. Medzi opatrenia patrilo napríklad uzatvorenie hraníc pre obyvateľov z ostatných krajín, či povinnosť absolvovať karanténu po návrate zo zahraničia či z rizikovej krajiny alebo uzavretie turistických oblastí.

Na prenocovania domácich a zahraničných turistov je možné sa pozrieť aj z iného pohľadu, a to na ich pomer v jednotlivých krajinách. V Českej republike a Maďarsku dlhodobo tvoria zahraniční turisti skoro polovicu všetkých prenocovaní v danej krajine. Na Slovensku sa priemer dlhodobo pohybuje v rozmedzí 35 až 37 %. Najnižší je podiel prenocovaní zahraničných turistov v Poľsku, kde len jedno z piatich prenocovaní je prenocovanie zahraničného turistu.

Na Slovensku v roku 2019 klesol podiel prenocovaní zahraničných turistov oproti roku 2018 o 2 p.b. v prospech prenocovaní domácich turistov (65 %), a to v dôsledku zavedenia rekreačných poukazov, ktoré sme spomínali vyššie.

Tabuľka 2 **Podiel prenocovaní zahraničných turistov**

Krajina	2015	2016	2017	2018	2019	2020	1-3/2020	3-7/2020
Česká republika	49%	49%	49%	48%	48%	39%	47%	15%
Maďarsko	47%	47%	47%	47%	47%	42%	50%	20%
Poľsko	19%	20%	20%	20%	20%	16%	18%	11%
Slovenská republika	36%	36%	36%	37%	35%	29%	33%	21%

Zdroj: Eurostat

Keď budeme brať do úvahy prvý polrok 2020, tak z dát je možné vidieť vplyv COVID-19 a s ním spojených reštrikčných opatrení. V prvých troch mesiacoch pred vypuknutím pandémie bol podiel prenocovaní zahraničných turistov v jednotlivých krajinách podobný ich priemeru z minulých rokov. Od marca až do júna sa situácia zmenila, kedy začal rásť podiel prenocovaní domácich turistov. Za tieto tri mesiace v Českej republike klesol podiel prenocovaní zahraničných turistov o 32 p.b. oproti prvým trom mesiacom roku 2020. V Maďarsku klesol podiel prenocovaní zahraničných turistov o 30 p.b., v Poľsku o 7 p.b. a na Slovensku o 12 p.b.

1.3 Charakteristika postavenia MSP pôsobiacich v odvetví cestovného ruchu na Slovenku

Dôležitým ukazovateľom z hľadiska analyzovania stavu malých a stredných podnikov v cestovnom ruchu je ich odvetvová a regionálna štruktúra, teda koľko ich presne v odvetví podniká, kde sídlia a akú ekonomickú činnosť v rámci cestovného ruchu vykonávajú. Štruktúra poskytne dostatočný obraz o tom v ktorých odvetviach podniká najviac MSP a v ktorom kraji sídlia.

Dáta v rámci tejto kapitoly sú čerpané z databázy Štatistického úradu SR a prepočítané metodikou európskeho štatistického úradu, pričom jednotlivé odvetvia, ktoré patria do

cestovného ruchu budú klasifikované na základe odporúčania Svetovej organizácie cestovného ruchu. Zároveň je potrebné spomenúť, že v rámci štruktúry budú v odvetviach započítané aj podniky, ktoré v cestovnom ruchu nemusia podnikať, keďže čísla nie je možné očistiť o presný počet spoločností, ktoré v cestovnom ruchu v jednotlivých sektoroch nepodnikajú. Údaje za počet MSP v jednotlivých odvetviach sú dostupné za posledných päť rokov, avšak budeme vychádzať zo stavu ku koncu júna 2020, pretože podiely podnikov v jednotlivých odvetviach sa zásadne od roku 2015 nemenili. Celkový vývoj z toho dôvodu uvádzame v prílohe. Klasifikáciu jednotlivých odvetví rovnako uvádzame v prílohe analýzy.

Celkovo v cestovnom ruchu podľa tejto klasifikácie pôsobí k 30.6.2020 25 413 podnikov, pričom 99% z nich sú malé a stredné podniky a zvyšných 7 podnikov sú veľké podniky s 250 a viac zamestnancami.

Tabuľka 3 **Počet MSP podnikajúcich v CR podľa veľkostnej kategórie (stav k 30.6. 2020)**

Veľkostná kategória	Počet aktívnych MSP	Podiel aktívnych MSP
Mikro podniky	24 514	96,46%
Malé podniky	828	3,26%
Stredné podniky	64	0,25%
Veľké podniky	7	0,03%
Spolu	**25 413**	**100%**

Zdroj: ŠÚSR podľa metodiky Eurostatu;

Z hľadiska právnej formy je 45,4 % podnikov z MSP spoločnosťami s ručením obmedzeným a akciovými spoločnosťami. Samostatne zárobkovo činnými osobami (SZČO) je 48,3 % podnikov a zvyšných 6,3 % sú slobodné povolania.

Tabuľka 4 **Právna forma podnikov podnikajúcich v cestovnom ruchu (stav k 30.6. 2020)**

Právna forma	Počet aktívnych MSP k	Podiel aktívnych MSP
Podnik (s.r.o. a akciová spoločnosť)	11 540	45,4%
Živnostník	12 253	48,2%
Slobodné povolanie	1 613	6,3%

Zdroj: ŠÚSR podľa metodiky Eurostatu

Počet aktívnych MSP pôsobiacich v odvetví cestovného ruchu

Ku koncu júna 2020 najväčší podiel podnikov z hľadiska odvetví cestovného ruchu podnikal v oblasti stravovacích služieb (60 %). Druhým najväčším odvetvím z hľadiska počtu MSP je osobná doprava, kam patrí železničná, cestná, vodná a vzdušná preprava. Podiel MSP, ktoré v tomto odvetví podnikajú je 21,7 % z celkového počtu. Tretím odvetvím s najväčším počtom MSP sú ubytovacie služby (9,3 %) a následne cestovné agentúry, ostatné rezervačné a súvisiace činnosti (5,6 %), prenájom zariadení pre osobnú dopravu (2,3%) a športové a rekreačné aktivity (1,1%).

Tabuľka 5 **Podiel MSP v rámci ekonomických činností (stav k 30.6. 2020)**

Odvetvia	Podiel na celkovom počte MSP v CR	NACE (Európska klasifikácia ekonomických činností)	Podiel na celkovom počte MSP v CR
Ubytovacie služby	9,3%	Hotelové a podobné ubytovanie	2,5%
		Turistické a iné krátkodobé ubytovanie	6,7%
		Autokempingy táboriská a miesta pre karavány	0,1%
Stravovacie služby	60,0%	Reštauračné činnosti a mobilný predaj jedál	45,1%
		Služby pohostinstiev	14,9%
Osobná doprava (železničná, cestná, vodná, vzdušná)	21,7%	Osobná železničná doprava, medzimestská	0,0%
		Taxislužba	8,9%
		Ostatná osobná pozemná doprava i n.	12,4%
		Námorná a pobrežná osobná vodná doprava	0,0%
		Vnútrozemská osobná vodná doprava	0,2%
		Osobná letecká doprava	0,1%
Prenájom zariadení pre osobnú dopravu	2,3%	Prenájom a lízing automobilov a ľahkých motorových vozidiel	2,1%
		Prenájom a lízing nákladných automobilov a ostatných ťažkých vozidiel	0,2%
Cestovné agentúry, ostatné rezervačné a súvisiace činnosti	5,6%	Činnosti cestovných agentúr	2,6%
		Činnosti cestovných kancelárií	2,0%
		Ostatné rezervačné služby a súvisiace činnosti	1,1%
Športové a rekreačné služby	1,1%	Prenájom a lízing rekreačných a športových potrieb	1,1%

Zdroj: ŠÚSR podľa metodiky Eurostatu

Z hľadiska Európskej klasifikácie ekonomických činností (NACE) 45 % z celkového počtu MSP podniká v cestovnom ruchu prostredníctvom reštaurácií a mobilného predaja jedál. Nasleduje činnosť služby pohostinstiev, kde podniká 14,9 % podnikov. V ostatnej osobnej pozemnej doprave podniká 12,4 % podnikov a v taxislužbách 8,9 %. Piatou činnosťou s najväčším zastúpením MSP sú turistické a iné krátkodobé ubytovania, kde podniká 6,7 % podnikov. V ostatných kategóriách podniká menšia zastúpenie MSP a ich podiel sa pohybuje od 0,02 do 3 %.

Sídlo malých a stredných podnikov podnikajúcich v cestovnom ruchu

Z hľadiska rozloženia MSP podnikajúcich v cestovnom ruchu v jednotlivých krajoch má Bratislavský kraj najviac podnikov, a to 23,5 % čo bude dané tým, že Bratislava má najvyšší počet prenocovaní na Slovensku, pričom Bratislavský kraj je tretím v poradí s podielom celkových prenocovaní 18,5 % v roku 2019[13] . Druhým v poradí s najväčším počtom MSP je Prešovský kraj (12,5 %) a tretím Žilinský kraj (11,7 %). Podobne ako pri Bratislavskom kraji je počet prenocovaní v oboch krajoch vysoký. V roku 2019 bol podiel prenocovaní na celkovom počte v Žilinskom kraji 20,5 % a v Prešovskom kraji 19,1 %. Vysoký podiel prenocovaní v oboch krajoch je spôsobený tým, že do oboch zasahujú Vysoké a Nízke Tatry.

[13] Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky. *Ubytovacia štatistika CR na Slovensku 2019.* [Online, 15.8.2020]. Dostupné na: https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/cestovny-ruch-7/statistika/ubytovacia-statistika

Nasleduje Nitriansky kraj (11,5 %), Trnavský kraj (11,0 %), Banskobystrický kraj (10,7 %), Košický kraj (10,1 %) a posledný Trenčiansky kraj s podielom MSP na úrovni 9 %.

Tabuľka 6 **Sídlo MSP podnikajúcich v cestovnom ruchu**

Názov kraja	Počet aktívnych MSP k 30.6.2020	Podiel aktívnych MSP k 30.6.2020
Bratislavský kraj	5 959	23,5%
Trnavský kraj	**2 787**	**11,0%**
Trenčiansky kraj	2 294	9,0%
Nitriansky kraj	**2 932**	**11,5%**
Žilinský kraj	2 972	11,7%
Banskobystrický kraj	**2 714**	**10,7%**
Prešovský kraj	3 185	12,5%
Košický kraj	**2 563**	**10,1%**

Zdroj: ŠÚSR podľa metodiky Eurostatu

Zamestnanosť v cestovnom ruchu na Slovensku

Zamestnanosť bola spomínaná v úvode tejto časti spolu aj s podielom cestovného ruchu na HDP v jednotlivých krajinách V4. V tejto podkapitole bude analyzovaná zamestnanosť v jednotlivých odvetviach slovenskej ekonomiky, a to za jednotlivé veľkostné kategórie podnikov. Údaje týkajúce sa cestovného ruchu sú v rámci interpretácie zamestnanosti zúžené na odvetvie ubytovania a stravovania vzhľadom na dostupnosť dát zo ŠUSR.

Celkovo bolo zamestnaných v ziskovo orientovaných podnikateľských subjektoch v druhom kvartáli 2020 skoro 1,3 milióna osôb. Najviac ľudí je zamestnaných v sektoroch priemyslu (36,0 %), veľkoobchodu a maloobchodu (18,0 %) a v oblasti obchodných služieb (17,4 %) V druhom kvartáli 2020 zamestnával sektor ubytovania a stravovania 3,3 % zo všetkých zamestnaných. To je o 3 p.b. menej ako v prípade štatistík, ktoré sme použili v úvode z World Travel & Tourism Council. Dôvodom je odlišná metodika, keďže WTTC započítava aj ostatné sektory, ktoré sa v určitej miere prekrývajú s turistickým ruchom. Napríklad doprava, letiská cestovné kancelárie a pod.

Tabuľka 7 **Podiel zamestnaných podľa sektorov v ziskovo orientovaných podnikoch**

Sektor	2015	2016	2017	2018	2019	2019/Q2	2020/Q2
Pôdohospodárstvo	3,3 %	3,0 %	2,8 %	2,7 %	2,8 %	2,8%	2,7%
Priemysel	37,4 %	37,1 %	37,6 %	37,4 %	36,6 %	36,8%	36,0%
Stavebníctvo	5,0 %	5,2 %	5,2 %	5,4 %	5,5 %	5,5%	5,5%
Veľkoobchod a maloobchod	18,6 %	18,6 %	18,5 %	18,2 %	17,8 %	17,6%	18,0%
Ubytovacie a stravovacie služby	2,8 %	3,1 %	3,0 %	3,3 %	3,3 %	3,2%	3,3%
Doprava, skladovanie a Informácie, komunikácie	11,7 %	10,8 %	11,0 %	11,2 %	11,5 %	11,5%	11,7%
Obchodné služby	16,6 %	17,0 %	16,5 %	16,4 %	17,0 %	17,1%	17,4%
Ostatné služby	4,7 %	5,3 %	5,4 %	5,5 %	5,5 %	5,4%	5,5%
Spolu[14]	100,1 %	100,1 %	100,0 %	100,1 %	100,0 %	99,9 %	100,1 %

Zdroj: ŠÚ SR

Z hľadiska veľkostných kategórii je možné porovnávať len mikro a malé podniky. Dôvodom je, že štatistický úrad v prípade stredných a veľkých podnikov v ubytovaní

[14] Z dôvodu zaokrúhľovania sa môžu percentuálne údaje líšiť od 100 % o

a stravovaní neeviduje čísla kvôli ich dôvernému charakteru, pričom ich len započítava do sumárnych štatistík.

Napriek tomu tri štvrtiny zamestnaných v cestovnom ruchu pracuje v mikro a malých podnikoch. Dlhodobo podiel zamestnaných v týchto dvoch kategóriách podnikov bol od 72 do 76 %, pričom podiel oboch sa v jednotlivých rokoch menil. V druhom kvartáli 2020 bol podiel zamestnaných z ubytovania a stravovania v mikro podnikoch 40 % a v malých podnikoch 32 %. Pri zvyšných 26 % zamestnaných nie je možné určiť, či pracovali v stredných alebo veľkých podnikoch.

Tabuľka 8 **Podiel zamestnaných v sektore cestovného ruchu a ubytovania v mikro a malých podnikoch**

Veľkostná kategória podnikov	2015	2016	2017	2018	2019	2019/Q2	2020/Q2
Mikro podniky (0-9)	32%	44%	39%	34%	33%	35%	33%
Malé podniky (10-49)	40%	32%	34%	37%	39%	38%	40%
Spolu	72%	76%	73%	72%	72%	73%	74%

Zdroj: Štatistický úrad SR

Zhrnutie

Slovensko je spomedzi krajín V4 treťou krajinou, kde zahraniční turisti trávia najviac nocí. Z pohľadu prenocovaní domácich turistov bolo Slovensko na 3. až 4. mieste od roku 2015. Až v roku 2019 bolo Slovensko druhou krajinou s najviac prenocovaniami domácich turistov, a to aj vďaka zavedeniu rekreačných poukazov, ktoré pobyt na Slovensku pre domácich turistov zvýhodnili.

V cestovnom ruchu je podľa WCCT zamestnaných 6,3 % zo všetkých zamestnaných a rovnaké percento tvorí cestovný ruch na HDP. Z hľadiska právnej formy MSP podnikajúcich v cestovnom ruchu je 45,4 % podnikmi, 48,2 % živnostníkmi a zvyšných 6,3 % podnikateľských subjektov sú právnou formou slobodné povolania. Podľa Štatistického úradu SR takmer 70 % MSP podniká v ubytovacích a stravovacích službách a 21,7 % podniká v osobnej doprave. Zvyšných necelých 9 % podniká v sektore cestovných agentúr, prenájme vozidiel či v športových a rekreačných službách.

1.4 Legislatívne podmienky v oblasti podnikania v cestovnom ruchu

Legislatíva upravujúca podmienky podnikania v oblasti cestovného ruchu je upravená vo viacerých právnych predpisoch. Medzi základné zákony, ktoré oblasť cestovného ruchu upravujú sme zaradili zákon o zájazdoch, podmienkach podnikania cestovných kancelárií a cestovných agentúr, zákon o podpore cestovného ruchu a zákon o ochrane spotrebiteľa pri poskytovaní niektorých služieb cestovného ruchu. Podmienky podnikania v oblasti cestovného ruchu sú však upravené aj v ďalších právnych predpisoch vo forme čiastkových ustanovení.

Základný právny predpis upravujúci podmienky podnikania v cestovnom ruchu

Pôvodný ***zákon č. 281/2001 Z. z. o zájazdoch, podmienkach podnikania cestovných kancelárií a cestovných agentúr a o zmene a doplnení Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov*** účinný od 1.10.2001 do 31.12.2018 bol počas tohto obdobia novelizovaný päťkrát. Štyri z prijatých noviel neboli zásadné, išlo len o malé zmeny zákona bez zásadného zásahu do znenia právneho predpisu. *Novela č. 186/2006 Z. z.* zmenila samotné vymedzenie **predmetu zákona**, a to tým, že zákon upravuje spôsob organizovania zájazdov a niektoré podmienky podnikania cestovných kancelárií a cestovných agentúr. Do zákona bolo vložené nové ustanovenie, ktoré definovalo **sprievodcu v cestovnom ruchu** ako fyzickú osobu, ktorá sprevádza objednávateľov a podáva v dohodnutom jazyku výklad o kultúrnom a prírodnom dedičstve a má odbornú spôsobilosť, na ktorú má osvedčenie o získanom vzdelaní. Zároveň tento sprievodca vykonáva uvedenú činnosť v pracovnoprávnom vzťahu alebo poskytuje služby ako živnostník. Znenie ustanovenia § 6 spresnilo, že zmluva o zájazde je spotrebiteľská zmluva. Z vyššie uvedeného vyplýva, že zákon o zájazdoch č. 281/2001 Z. z. nebol predmetom častých a zásadných legislatívnych zmien. Po 17 rokoch bol tento zákon úplne nahradený novým zákonom.

Dňa 15.05.2018 došlo Národnou radou Slovenskej republiky k schváleniu znenia ***zákona č. 170/2018 Z. z. o zájazdoch, spojených službách cestovného ruchu, niektorých podmienkach podnikania v cestovnom ruchu a o zmene a doplnení niektorých zákonov*** (ďalej len „zákon o zájazdoch“). Predmetný zákon nadobudol účinnosť dňa 01.01.2019. Tento **zákon zrušil pôvodný zákon č. 281/2001 Z. z.** o zájazdoch, podmienkach podnikania cestovných kancelárií a cestovných agentúr a o zmene a doplnení Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 170/2018 Z. z. zároveň **vypustil z Občianskeho zákonníka celé znenie zmluvy o obstaraní zájazdu** (ustanovenia § 741a až § 741k). Nová právna úprava je výsledkom transpozície smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2302 z 25. novembra 2015 o balíkoch cestovných služieb a spojených cestovných službách, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004 a smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/83/EÚ a ktorou sa zrušuje smernica Rady 90/314/EHS.

V zmysle dôvodovej správy bolo všeobecným cieľom prijatého zákona odstrániť nejasnosti a medzery v predošlej právnej úprave a zabezpečiť vysokú úroveň ochrany cestujúcich pri kúpe zájazdov a spojených cestovných služieb v súlade s vyššie uvedenou smernicou.

Predmetom právnej úpravy zákona o zájazdoch sú: práva a povinnosti súvisiace s poskytovaním služieb cestovného ruchu na základe zmluvy o zájazde alebo s poskytovaním spojených služieb cestovného ruchu; pôsobnosť orgánov verejnej správy v oblasti cestovného ruchu; niektoré podmienky podnikania v cestovnom ruchu; zodpovednosť a sankcie za porušenie povinností ustanovených týmto zákonom.

V porovnaní s predošlou právnou úpravou (zákonom č. 281/2001 Z. z.) došlo k právnemu zakotveniu užšie špecifikovanej definície pojmu zájazd a jeho pozitívnemu aj negatívnemu vymedzeniu. V zmysle ustanovenia § 3 ods. 1 zákona č. 170/2018 Z. z. je **zájazdom kombinácia najmenej dvoch rôznych druhov služieb cestovného ruchu** podľa § 2 písm. a) (službou cestovného ruchu sa rozumie: preprava; ubytovanie, ktoré nie je prirodzenou súčasťou prepravy a nie je určené na účel bývania; prenájom motorových vozidiel alebo dvojkolesových motorových vozidiel, na ktorých vedenie sa vyžaduje vodičské oprávnenie skupiny A; alebo iné služby cestovného ruchu, ktoré nie sú prirodzenou súčasťou služby cestovného ruchu uvedených v prvom bode, druhom bode alebo treťom bode) **zakúpených na účel tej istej cesty**,

a) ak služby cestovného ruchu skombinoval jeden obchodník, a to aj na požiadanie cestujúceho alebo podľa výberu cestujúceho uskutočneného pred uzatvorením zmluvy o zájazde, alebo

b) bez ohľadu na to, či sa uzatvárajú samostatné zmluvy s jednotlivými poskytovateľmi služieb cestovného ruchu, ak ide o služby cestovného ruchu

1. zakúpené na jednom predajnom mieste a skombinované pred tým, ako sa cestujúci zaviazal k úhrade ich ceny,
2. ponúkané, predávané alebo účtované za súhrnnú cenu alebo za celkovú cenu,
3. ponúkané alebo predávané pod označením „zájazd“, „balík služieb cestovného ruchu“ alebo obdobným označením,
4. kombinované cestujúcim po uzatvorení zmluvy, ktorá oprávňuje cestujúceho na výber z rôznych druhov služieb cestovného ruchu, alebo
5. zakúpené od rôznych obchodníkov prostredníctvom prepojených online rezervačných systémov, pri ktorých obchodník, s ktorým je uzatvorená prvá zmluva o službe cestovného ruchu, zasiela meno a priezvisko, platobné údaje a elektronickú adresu cestujúceho ďalšiemu obchodníkovi alebo ďalším obchodníkom a s týmto obchodníkom alebo obchodníkmi sa uzatvorí zmluva o službe cestovného ruchu najneskôr 24 hodín po potvrdení rezervácie prvej služby cestovného ruchu.

Predmetný zákon v ustanovení § 3 ods. 2 pojem zájazd vymedzuje aj negatívne a to v znení: **zájazdom nie je kombinácia jedného druhu služby cestovného ruchu** uvedenej v § 2 písm. a) prvom bode, druhom bode alebo treťom bode a jednej inej služby cestovného ruchu alebo viacerých iných služieb cestovného ruchu podľa § 2 písm. a) štvrtého bodu, ak:

a) tieto iné služby cestovného ruchu nie sú ponúkané ako podstatná súčasť kombinácie služieb cestovného ruchu ani inak nepredstavujú jej podstatný prvok alebo ak cena týchto iných služieb cestovného ruchu nie je viac ako 25 % z celkovej ceny kombinácie služieb cestovného ruchu, alebo

b) si cestujúci vybral a zakúpil tieto iné služby cestovného ruchu až po začatí poskytovania služby cestovného ruchu uvedenej v § 2 písm. a) prvom bode, druhom bode alebo treťom bode.

Spojené služby cestovného ruchu predstavujú ďalší z nových pojmov upravených zákonom o zájazdoch. Spojenými službami cestovného ruchu sa rozumie kombinácia najmenej dvoch rôznych druhov služieb cestovného ruchu, zakúpených na účel tej istej cesty, ktoré netvoria zájazd, pričom s viacerými poskytovateľmi služieb cestovného ruchu sú uzatvorené samostatné zmluvy. Za spojené služby cestovného ruchu sa bude považovať kombinácia služieb poskytnutá ak je cestujúcemu:

a) sprostredkovaný počas jednej návštevy predajného miesta alebo v rámci jedného kontaktu s predajným miestom samostatný výber každej služby cestovného ruchu a samostatná platba za každú službu cestovného ruchu, alebo

b) cieleným spôsobom sprostredkované obstaranie najmenej jednej dodatočnej služby cestovného ruchu od iného obchodníka, ak sa zmluva s takýmto iným obchodníkom uzatvorí najneskôr 24 hodín po potvrdení objednávky prvej služby cestovného ruchu. V zákone je uvedená aj negatívna definícia pojmu spojené služby cestovného ruchu.

Doteraz bolo možné uzavrieť zmluvu o obstaraní zájazdu, po prijatí zákona o zájazdoch je možné uzavrieť **zmluvu o zájazde** a to medzi subjektmi – **cestovnou kanceláriou a cestujúcim**. Cestovná kancelária alebo cestovná agentúra, ktorá predáva zájazd, je **povinná pred uzatvorením zmluvy o zájazde alebo pred zaslaním ponuky**, ktorej prijatie môže viesť k uzatvoreniu zmluvy o zájazde, **poskytnúť cestujúcemu informácie prostredníctvom príslušného formulára** uvedeného v prílohe č. 1 časti A alebo časti B zákona. Predmetná zákonná povinnosť má umožniť cestujúcemu porovnať si poskytované služby viacerých cestovných kancelárií. Podľa nového znenia zákona o zájazdoch došlo k predĺženiu lehoty na uplatnenie reklamácie zájazdu cestujúcim a to do dvoch rokov odo dňa skončenia zájazdu, lebo ak sa zájazd neuskutočnil, odo dňa, keď sa mal zájazd skončiť podľa zmluvy o zájazde.

Od prijatia zákona č. 170/2018 Z. z. nebola potreba novelizácie zákona. K zmene zákona o zájazdoch došlo až v dôsledku vyhlásenia mimoriadnej situácie vyvolanej vírusovým ochorením COVID-19. *Novelou č. 136/2020 Z. z.,* účinnou od 29.05.2020, boli prijaté opatrenia, ktoré mali napomôcť k usporiadaniu vzťahov medzi cestovnou kanceláriou a cestujúcim a prispieť tak k zmierneniu negatívnych následkov pandémie, nakoľko práve podnikanie v oblasti cestovného ruchu bolo jedným z najviac postihnutých odvetví.

Tieto opatrenia upravujú:

- možnosť cestovnej kancelárie odložiť poskytnutie zájazdu,
- možnosť určitých skupín cestujúcich odklad zájazdu odmietnuť a
- usporiadanie vzťahov medzi cestovnou kanceláriou a cestujúcim.

Opatrenia sa vzťahujú na zájazdy, ktoré nie je objektívne možné poskytnúť práve z dôvodu vzniku mimoriadnej situácie spôsobenej vírusovým ochorením Covid-19 v Slovenskej republike alebo obdobnej situácie v cieľovom mieste alebo v ktoromkoľvek mieste trasy zájazdu.

Cestovná kancelária je v zmysle zákona oprávnená cestujúcemu navrhnúť zmenu zmluvy o zájazde alebo zaslať oznámenie o náhradnom zájazde. Osobami oprávnenými odmietnuť náhradný zájazd sú cestujúci, ktorých ekonomická situácia sa zmenila v dôsledku mimoriadnej situácie týkajúcej sa šírenia vírusu Covid-19. Podľa zákona odmietnuť môžu len vybrané skupiny osôb, a to ak:

- počas mimoriadnej situácie z dôvodu ochorenia COVID-19 v Slovenskej republike **zaradený do evidencie uchádzačov o zamestnanie**, čo sa preukazuje písomným oznámením jeho zaradenia do evidencie uchádzačov o zamestnanie,
- **samostatne zárobkovo činnou osobou alebo jednoosobovou spoločnosťou s ručením obmedzeným**, ktorej bol priznaný finančný príspevok v rámci projektu na podporu udržania zamestnanosti v súvislosti s vyhlásením mimoriadnej situácie, núdzového stavu alebo výnimočného stavu a odstránením ich následkov, čo sa preukazuje potvrdením o priznaní uvedeného príspevku,
- **osamelým rodičom**, ktorému bol priznaný nárok na pandemické ošetrovné, čo sa preukazuje potvrdením o priznaní nároku na uvedené ošetrovné a čestným vyhlásením o skutočnosti, že je osamelým rodičom, alebo
- **osobou tehotnou** ku dňu doručenia oznámenia o náhradnom zájazde, čo sa preukazuje lekárskym potvrdením,
- **osobou vo veku 65 a viac rokov**, čo sa preukazuje dátumom narodenia v občianskom preukaze alebo inom obdobnom doklade totožnosti.

Cestovná kancelária je povinná vrátiť klientovi všetky platby, ktoré prijala na základe zmluvy o zájazde, bez zaplatenia odstupného, a to bezodkladne, najneskôr však do 14 dní odo dňa doručenia odmietnutia náhradného zájazdu.

Druhou novelou zákona o zájazdoch bol *zákon č. 198/2020 Z. z., ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony v súvislosti so zlepšovaním podnikateľského prostredia zasiahnutým opatreniami na zamedzenie šírenia nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby COVID-19.* Predmetná zmena nadobudla účinnosť dňa 21.07.2020, pričom išlo o súhrn zmien viacerých zákonov v rámci **tzv. podnikateľského kilečka**, ktoré mali za cieľ odstrániť nadbytočnú byrokraciu v podnikateľskom prostredí. V zákone o zájazdoch došlo k odstráneniu niekoľkých povinností podnikateľov pôsobiacich v tejto podnikateľskej oblasti. Zmeny prispeli k upusteniu od povinnosti:

- cestovnej agentúry predkladať doklady o zahraničnej cestovnej kancelárii cestujúcemu, nakoľko v zmysle § 14 ods. 3 je predajca zájazd aj tak povinný informovať cestujúceho o tom, pre koho je uzatvorenie zmluvy o zájazde sprostredkované;
- cestovných kancelárií a cestovných agentúr **mať na prevádzkach úradne preložené doklady o ich oprávnení podnikať**;
- cestovnej kancelárie **zasielať rovnopis zmluvy o ochrane pre prípad úpadku orgánu dohľadu**, pričom postačuje, ak cestovná kancelária oznámi orgánu dohľadu údaje, ktoré je povinný orgán dohľadu zverejňovať v zozname cestovných kancelárií.
- cestovných kancelárií a cestovných agentúr pri zahraničných cestovných kanceláriách, ktorých produkty predávajú **zasielať ich poistné certifikáty orgánu dozoru** – Slovenskej obchodnej inšpekcii (ďalej len „SOI“).;
- **štvrťročne zasielať priebežné účtovné výkazy aj s prílohami SOI** bezprostredne po ich zostavení. Po novom cestovná kancelária predloží priebežnú účtovnú závierku až na žiadosť dozorného orgánu.

Podpora cestovného ruchu v zákonnom znení

Zákon č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu v znení neskorších predpisov bol od prijatia, novelizovaný 9 krát, pričom sme sa nižšie v texte zaoberali významnejšími zmenami. Aktuálne platný zákon o podpore cestovného ruchu upravuje podporu cestovného ruchu v Slovenskej republike, práva a povinnosti fyzických osôb a právnických osôb pôsobiacich v cestovnom ruchu, tvorbu koncepčných dokumentov a financovanie rozvoja cestovného ruchu. Podporou cestovného ruchu v zmysle zákona sa rozumejú aktivity smerujúce k zvýšeniu počtu domácich a zahraničných návštevníkov, predĺženiu ich pobytu na území Slovenskej republiky a zvýšeniu ich prínosu pre hospodárstvo.

Zákon č. 347/2018 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony prispel k rozvoju cestovného ruchu zavedením nástrojov financovania rozvoja cestovného ruchu. Do predmetnej novelizácie podľa informácií uvedených v dôvodovej správe k zákonu absentoval cielený systémový nástroj na podporu domáceho cestovného ruchu.

Od 01.01.2019 boli medzi nástroje financovania rozvoja cestovného ruchu ustanovením § 27a zákona č. 91/2010 Z. z. zaradené:

a) **rekreačný poukaz** – bližšie podmienky upravuje Zákonník práce

Podľa znenia zákona rekreačným poukazom je osobitný platobný prostriedok alebo obdobný technický prostriedok uchovávajúci majetkovú hodnotu elektronicky, vydávaný limitovaným poskytovateľom podľa osobitného predpisu. Rekreačný poukaz je možné použiť výlučne

v Slovenskej republike u poskytovateľov služieb, ktorí majú zmluvný vzťah s limitovaným poskytovateľom podľa osobitného predpisu vydávajúcim rekreačný poukaz. Rekreačný poukaz slúži výlučne na úhradu oprávnených výdavkov.

b) **podpora rozvoja cykloturistiky**, a to najmä infraštruktúry líniového typu, cykloturistického značenia, objektov doplnkovej infraštruktúry, mapových podkladov a propagácie - nakoľko dochádza k stúpajúcemu záujmu o cykloturistiku v SR a je zvýšená potreba vytvoriť chýbajúce značenia cyklotrás, tento nástroj podpory domáceho cestovného ruchu vytvára predpoklady pre zvýšenú atraktivitu destinácií, ktoré majú stimulovať zvýšenie počtu prenocovaní na území Slovenskej republiky a rozvoj nadväzujúcich služieb

c) **poskytovanie investičnej pomoci pre oblasť cestovného ruchu** – jej podmienky poskytnutia boli upravené až *novelou č. 399/2019 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 57/2018 Z. z. o regionálnej investičnej pomoci a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 221/2019 Z. z.,* ktorá nadobudla účinnosť až o rok neskôr dňa 01.01.2020.

Prijatou zákonnou zmenou (zákon č. 399/2019 Z. z.) došlo k legálnemu zakotveniu pojmu **investičný zámer**, za ktorý sa považuje projekt počiatočnej investície zameraný na vybudovanie nového komplexného strediska cestovného ruchu alebo rozšírenie existujúceho komplexného strediska cestovného ruchu (§ 2 písm. e) zákona č. 91/2010 Z. z.).

Novelizácia zákona prispela k úprave všeobecných podmienok na poskytnutie investičnej pomoci na podporu realizácie investičného zámeru v cestovnom ruchu na území Slovenskej republiky. **Investičná pomoc** sa v zmysle § 27b zákona poskytuje na podporu realizácie investičného zámeru v cestovnom ruchu na území Slovenskej republiky formou: **dotácie** na dlhodobý hmotný majetok a dlhodobý nehmotný majetok; **úľavy na dani z príjmov**; **príspevku na vytvorené nové pracovné miesta**; **prevodu nehnuteľného majetku alebo nájmu** nehnuteľného majetku za hodnotu nižšiu, ako je hodnota nehnuteľného majetku alebo hodnota nájmu nehnuteľného majetku stanovená znaleckým posudkom.

Prijímateľom investičnej pomoci môže byť **fyzická osoba – podnikateľ** alebo **právnická osoba** zriadená na účel podnikania.

Všeobecnými podmienkami upravenými v zákone (§ 27d) **na poskytnutie investičnej pomoci pre cestovný ruch sú:**

a) **obstaranie nových technologických zariadení**, ktoré sú určené na poskytovanie služieb, a to v hodnote najmenej 40 % z celkovej hodnoty obstaraného dlhodobého hmotného majetku a dlhodobého nehmotného majetku podľa § 27e ods. 1 písm. a) a b),

b) **obstaranie dlhodobého hmotného majetku a dlhodobého nehmotného majetku** podľa § 27e ods. 1 písm. a) a b) **najmenej v sume 10 000 000 eur**, pričom najmenej 50 % musí byť krytých vlastným imaním právnickej osoby alebo majetkom fyzickej osoby – podnikateľa,

c) **služby, činnosti, procesy, stavby alebo zariadenia spĺňajúce podmienky na ochranu životného prostredia** podľa osobitných predpisov,

d) realizácia investičného zámeru vedie k **vytvoreniu minimálneho počtu nových pracovných miest**,

e) investičný zámer sa realizuje na jednom mieste, pričom za jedno miesto realizácie investičného zámeru sa považuje súhrn nehnuteľností, ktoré tvoria jeden podnikový pozemok,

f) práce na investičnom zámere nezačali pred podaním žiadosti o investičnú pomoc na ministerstvo.

Vyššie uvedené sumy podpory a percentuálne hodnoty vlastných zdrojov sa líšia v závislosti od okresov a miery nezamestnanosti v nich, v ktorých má byť poskytnutá investičná pomoc. Na poskytnutie investičnej pomoci nie je právny nárok. O žiadostiach na poskytnutie investičnej pomoci rozhoduje Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky. Bližšie informácie upravuje znenie zákona.

Spotrebiteľ a cestovný ruch

Zákon č. 161/2011 Z. z., o ochrane spotrebiteľa pri poskytovaní niektorých služieb cestovného ruchu a o zmene a doplnení niektorých zákonov nadobudol účinnosť 01.07.2011, pričom od vtedy bol novelizovaný len dvakrát. Predmetné novelizácie výrazne nezasiahli do pôvodného znenia zákona. Zákon o ochrane spotrebiteľa pri poskytovaní niektorých služieb cestovného ruchu bol prijatý za účelom transpozície smernice Európskeho parlamentu a Rady 2008/122/ES zo dňa 14. januára 2009 o ochrane spotrebiteľov, ktorá **reagovala na nové dovolenkové produkty** a potrebu nahradenia smernice 1994/47/ES.

Obsahom zákona je upravenie práv spotrebiteľa a povinnosti predávajúceho týkajúce sa časovo vymedzeného užívania ubytovacích zariadení, poskytovania dlhodobých rekreačných služieb, ich výmeny a sprostredkovania ich ďalšieho predaja, náležitosti týchto spotrebiteľských zmlúv a pôsobnosť orgánov dohľadu pri kontrole dodržiavania tohto zákona.

Ustanovenie § 4 zákona upravuje zmluvy o poskytovaní niektorých služieb cestovného ruchu: Zmluvu o časovo vymedzenom užívaní ubytovacích zariadení, Zmluvu o poskytovaní dlhodobých rekreačných služieb, Zmluvu o účasti vo výmennom systéme a Zmluvu o sprostredkovaní ďalšieho predaja. Predávajúci je pri uzavretí zmluvy povinný spotrebiteľovi odovzdať vyhotovenie zmluvy písomne alebo na inom trvanlivom nosiči, ktorý je spotrebiteľovi dostupný. Dohľad nad dodržiavaním povinností ustanovených týmto zákonom vykonáva Slovenská obchodná inšpekcia.

Podnikanie v cestovnom ruchu v ďalších právnych predpisoch

Podmienky podnikania v cestovnom ruchu sú upravené čiastočne aj v ustanoveniach ďalších právnych predpisoch. Ako prvý a zároveň všeobecný právny predpis môžeme uviesť ***zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník*** v znení neskorších predpisov, ktorý v ustanovení § 2 upravuje základnú definíciu čo je to podnikanie. Podnikaním sa rozumie sústavná činnosť vykonávaná samostatne podnikateľom vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť za účelom dosiahnutia zisku alebo na účel dosiahnutia merateľného pozitívneho sociálneho vplyvu, ak ide o hospodársku činnosť registrovaného sociálneho podniku podľa osobitného predpisu.

Podnikateľom podľa tohto zákona je:

a) osoba zapísaná v obchodnom registri,
b) osoba, ktorá podniká na základe živnostenského oprávnenia,
c) osoba, ktorá podniká na základe iného než živnostenského oprávnenia podľa osobitných predpisov,
d) fyzická osoba, ktorá vykonáva poľnohospodársku výrobu a je zapísaná do evidencie podľa osobitného predpisu.

V zmysle ustanovenia § 21 Obchodného zákonníka zahraničné osoby môžu podnikať na území Slovenskej republiky za rovnakých podmienok a v rovnakom rozsahu ako slovenské osoby, pokiaľ zo zákona nevyplýva niečo iné. Zahraničnou osobou sa na účely tohto zákona

rozumie fyzická osoba s bydliskom alebo právnická osoba so sídlom mimo územia Slovenskej republiky. Slovenskou právnickou osobou na účely tohto zákona sa rozumie právnická osoba so sídlom na území Slovenskej republiky.

Zákon č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov upravuje v § 2 pojem živnosť, pričom sa ňou rozumie sústavná činnosť prevádzkovaná samostatne, vo vlastnom mene, na vlastnú zodpovednosť, za účelom dosiahnutia zisku alebo za účelom dosiahnutia merateľného pozitívneho sociálneho vplyvu, ak ide o hospodársku činnosť registrovaného sociálneho podniku podľa osobitného predpisu, a za podmienok ustanovených týmto zákonom. Podľa § 5 ods. 1 živnosť môže prevádzkovať fyzická osoba (živnostník) alebo právnická osoba, ak splní podmienky ustanovené týmto zákonom. Medzi **voľné živnosti** je zaradená **informačná činnosť.** V rámci živnostenského oprávnenia je možné vykonávať najmä tieto činnosti – informačnú činnosť v mestských a turistických informačných centrách, činnosť informačných kancelárií. Pod túto živnosť, však nie je možné zaradiť činnosť sprievodcu cestovného ruchu, cestovných agentúr a cestovných kancelárii.

Prevádzkovanie cestovnej kancelárie, prevádzkovanie cestovnej agentúry a činnosť sprievodcu cestovného ruchu sú **viazanými živnosťami**. Sprievodca cestovného ruchu, ktorý v zmysle zákona patrí medzi osoby s osobitnou odbornou spôsobilosťou musí disponovať osvedčením o absolvovaní akreditovaného vzdelávacieho programu vydanom vzdelávacou inštitúciou akreditovanou Ministerstvom školstva Slovenskej republiky.

Z pomedzi ďalších zákonov, ktoré upravujú niektoré podmienky v predmetnej oblasti patrí ***zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník*** v znení neskorších predpisov. Do 31.12.2018 bola v občianskom zákonníku upravená zmluva o obstaraní zájazdu, ktorá novelizáciou č. 170/2018 Z. z. bola zo znenia vypustená a objavila sa v zákone o zájazdoch ako **zmluva o zájazde**. Druhý typ zmluvy - **zmluva o ubytovaní** naďalej ostala v občianskom zákonníku pod ustanoveniami § 754 – 759. Zo zmluvy o ubytovaní vznikne objednávateľovi právo, aby mu ubytovateľ poskytol prechodné ubytovanie na dohodnutú dobu alebo na dobu vyplývajúcu z účelu ubytovania v zariadení na to určenom (hotely, nocľaháreň, ubytovne a iné zariadenia). Za ubytovanie a služby s ním spojené je objednávateľ povinný zaplatiť ubytovateľovi cenu v lehotách určených ubytovacími poriadkami.

Národná rada SR s cieľom podporiť podmienky podnikania v cestovnom ruchu dňa 23.10.2018 schválila zákon č. 323/2018 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa ***zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty*** v znení neskorších predpisov s nadobudnutím účinnosti dňa 01.01.2019. Uvedenou novelou došlo k **zníženiu sadzby DPH na ubytovacie služby**. Z pôvodnej 20 % sadzby dane sa nová sadzba DPH na ubytovacie služby znížila **na 10 %**. Znížená sadzba dane sa uplatnila na hotelové a podobné ubytovacie služby, ale aj na ubytovacie služby v študentských domovoch alebo internátoch služby v izbách alebo ubytovacích jednotkách v ubytovniach pre robotníkov a pod.

Od 01.01.2019 vstúpil do účinnosti zákon č. 347/2018 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony medzi nimi aj ***Zákonník práce.*** Predmetná novelizácia do Zákonníka práce doplnila nové ustanovenie § 152a, ktorý svojím znením upravuje **podmienky rekreácie zamestnancov**. Povinnosť poskytnúť príspevok na rekreáciu zamestnancovi má zamestnávateľ, ktorý zamestnáva viac ako 49 zamestnancov. Zamestnávateľ, ktorý zamestnáva menej ako 50 zamestnancov túto povinnosť stanovenú zákonom nemá, avšak môže poskytnúť príspevok na rekreáciu dobrovoľne.

Zamestnávateľ poskytne zamestnancovi príspevok na rekreáciu v sume 55 % oprávnených výdavkov najviac však v sume 275 eur za kalendárny rok. Oprávnenými výdavkami v zmysle ustanovenia § 152a ods. 4 Zákonníka práce sú preukázané výdavky zamestnanca na:

a) služby cestovného ruchu spojené s ubytovaním **najmenej na dve prenocovania na území Slovenskej republiky**,
b) pobytový balík obsahujúci ubytovanie najmenej na dve prenocovania a stravovacie služby alebo iné služby súvisiace s rekreáciou na území Slovenskej republiky,
c) ubytovanie najmenej na dve prenocovania na území Slovenskej republiky, ktorého súčasťou môžu byť stravovacie služby,
d) organizované viacdenné aktivity a zotavovacie podujatia počas školských prázdnin na území Slovenskej republiky pre dieťa zamestnanca navštevujúce základnú školu alebo niektorý z prvých štyroch ročníkov gymnázia s osemročným vzdelávacím programom; za dieťa zamestnanca sa považuje aj dieťa zverené zamestnancovi do náhradnej starostlivosti na základe rozhodnutia súdu alebo dieťa zverené zamestnancovi do starostlivosti pred rozhodnutím súdu o osvojení alebo iné dieťa žijúce so zamestnancom v spoločnej domácnosti.

Na druhej strane od roku 2019 bola prijatá nová daň z poistenia, ktorá spôsobila nárast cien v oblasti cestovného poistenia. Národná rada SR dňa 20.06.2018 schválila ***zákon č. 213/2018 Z. z. o dani z poistenia*** a o zmene a doplnení niektorých zákonov s nadobudnutím účinnosti odo dňa 01.01.2019. Podľa znenia dôvodovej správy dôvodom zavedenia dane z poistenia ako nepriamej dane boli doterajšie poznatky, ktoré poukazujú na to, že odvod z prijatého poistného z neživotného poistenia zavedený od 1. januára 2017 spôsobuje aplikačné problémy poisťovniam. Predmetom dane je poistenie v odvetviach neživotného poistenia, ktoré sú uvedené v prílohe č. 1 príslušného zákona. Cestovné poistenie zvyčajne obsahuje balík viacerých poistných produktov ako je napr. poistenie úrazu, poistenie zodpovednosti za škodu, asistenčné služby a pod., ktoré sú predmetom uvedenej dane. V zmysle ustanovenia § 4 zákona č. 213/2018 Z. z. sú povinné platiť daň z poistenia **poisťovne** a tiež:

a) **poistník, ktorý zaplatil poistné zahraničnej poisťovni**, ktorá nemá v tuzemsku pobočku; ak poistník preúčtuje poistné právnickej osobe podľa písmena b), je platiteľom v rozsahu poistného, ktoré tejto osobe nepreúčtuje,
b) **právnická osoba, ktorej sú preúčtované náklady poistenia**, ktoré sa vzťahujú na poistné riziko umiestnené v tuzemsku.

Sadzba dane zo základu dane je 8 % na poistenie uvedené v prílohe č. 1 zákona okrem povinného zmluvného poistenia. Daň z poistenia sa považuje za daňový výdavok, v prípade ak je povinnou osobou sám daňovník v postavení poistníka alebo ide o preúčtované náklady poistenia.

Najnovšie zmeny v zákonoch

Medzi posledné legislatívne zmeny, ktoré nastali v oblasti cestovného ruchu boli zmeny prijaté ***zákonom č. 198/2020 Z. z., ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony v súvislosti so zlepšovaním podnikateľského prostredia zasiahnutým opatreniami na zamedzenie šírenia nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby COVID-19***, ktorý nadobudol účinnosť dňa 21.07.2020. V zásade išlo o odstránenie viacerých povinností subjektov podnikajúcich v oblasti cestovného ruchu, ktoré aplikačná prax v tejto oblasti vyhodnotila ako nepotrebné a boli prijaté v rámci **tzv. podnikateľského kilečka** v skrátenom legislatívnom konaní. Niektoré zo zmien uvádzame vyššie v texte.

Predmetná novelizácia č. 198/2020 Z. z. zmenou *zákona č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov* prispela k zrušeniu povinnosti **prevádzkovateľa ubytovacieho zariadenia**, okrem zariadení sociálnych služieb; **zariadenia starostlivosti o ľudské telo**; **zariadenia spoločného**

stravovania predkladať príslušnému orgánu verejného zdravotníctva prevádzkový poriadok na schválenie, ako aj predkladať návrh na jeho zmenu.

V rámci schváleného balíka opatrení od 31. októbra 2020 by malo dôjsť **k zrušeniu povinnosti mať vyvesený cenník v ubytovacom zariadení a taktiež k zrušeniu vyhlášky o kategorizácii ubytovacích zariadení.**

Zhrnutie

Z vyššie uvedeného právneho vývoja v oblasti cestovného ruchu vyplýva, že legislatívne zmeny v tomto sektore nie sú prijímané príliš často. Na jednej strane sa to môže považovať za výhodu, spočívajúcu v stabilizácií legislatívy. Na druhej strane sa subjekty podnikajúce v tejto oblasti rovnako ako iné MSP stretávajú so zvyčajnými problémami podnikateľov, pričom taktiež požadujú zmenu právnych predpisov, ktorá by zlepšila podnikateľské prostredie na Slovensku.

2 Popis podpory cestovného ruchu na Slovensku a v EÚ, resp. V4, bez ohľadu na opatrenia spojené s pandémiou COVID-19

Podpora cestovného ruchu môže mať niekoľko podôb. Je zrejmé, že široká verejnosť vníma podporu pre odvetvie najmä prostredníctvom objemu finančných prostriedkov investovaných do sektora cestovného ruchu. Avšak odvetvie je podporené aj prostredníctvom iných foriem pomoci. Ide napríklad o marketingové aktivity ale za dôležité je tiež považovať koncepcie dlhodobého rozvoja sektora, ktoré určia výsledky, aké sektor vykáže na konci obdobia. Keďže pandémia predstavuje novú situáciu, ktorá do značnej miery narušila štandardné fungovanie ekonomiky je táto kapitola zameraná na popis štandardnej podpory, ktorá je poskytovaná viacerými inštitúciami sektoru cestovného ruchu na Slovensku.

Podpora sektora cestovného ruchu je v nasledujúcej časti 2.1 a 2.2 členená podľa nasledovných hľadísk:

- z hľadiska inštitucionálnej príslušnosti (podkapitola 2.1),
- z hľadiska formy podpory nefinančnú (konkrétne v podobe strategických dokumentov) a finančnú podporu (podkapitola 2.2).

2.1 Členenie podpory cestovného ruchu na Slovensku podľa inštitucionálnej príslušnosti

Inštitucionálna podpora cestovného ruchu v súčasnosti zahŕňa niekoľko organizácií, ktoré podporujú rozvoj cestovného ruchu. V Slovenskej republike v súčasnosti chýba agentúra, ktorá by komplexne pokrývala potreby marketingu a cestovného ruchu. V roku 1995 síce vznikla Slovenská agentúra pre cestovný ruch, avšak vplyvom viacerých okolností táto agentúra v roku 2017 zanikla. V súčasnosti sa Vláda SR v programovom vyhlásení zaviazala obnoviť činnosť tejto agentúry. Okrem tejto centrálnej úrovne podpory poskytujú podporu cestovnému ruchu VÚC (ich prínos je bližšie špecifikovaný v časti venovanej finančnej podpore cestovného ruchu v SR), ako i Oblastné a Krajské organizácie cestovného ruchu a čiastočne aj mestá a obce.

- **Ministerstvo dopravy a výstavby SR**

Kompetencie zrušenej Slovenskej agentúry pre cestovný ruch prebralo Ministerstvo dopravy, konkrétne **Sekcia cestovného ruchu**. Zameriava sa najmä na marketing a štátnu propagáciu cestovného ruchu. Organizuje, či sa zapája do výstav a veľtrhov cestovného ruchu, prevádzkuje portál www.slovakia.travel, podporuje propagáciu prostredníctvom sociálnych sietí, medzinárodnú spoluprácu a vydávanie propagačných materiálov[15]. Práve portál slovakia.travel mapuje možnosti podujatí, či zaujímavých miest, ktoré sú lákavé z pohľadu návštevnosti. Poskytuje tiež informácie o možnostiach ubytovania na Slovensku a pod.

- **Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR**

Ďalším z dôležitých orgánov štátnej správy, ktorý sa podieľa na propagácii Slovenska je Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky. Ministerstvo podporuje najmä akcie zamerané na propagáciu cestovného ruchu na Slovensku, zastupuje Slovensko na medzinárodných podujatiach a poskytuje zahraničným záujemcom informácie o Slovensku. Taktiež z hľadiska priamej finančnej podpory uhrádza členské poplatky za členstvá v medzinárodných organizáciách s priamym alebo nepriamym dosahom na cestovný ruch.

[15] https://export.slovensko.sk/sluzby-exporterom/sluzby-sacr/

- **Krajské organizácie cestovného ruchu**

Krajské organizácie cestovného ruchu formujú podmienky pre rozvoj cestovného ruchu na území kraja. Vytvárajú podmienky na rozvoj cestovného ruchu na tomto území a chránia záujmy svojich členov. Zameriavajú sa na podporu kultúrneho a spoločenského života, chránia prírodné a kultúrne dedičstvo danej oblasti. Členmi a zakladateľmi sú podľa zákona č. 90/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu vyšší územný celok a najmenej jedna oblastná organizácia cestovného ruchu pôsobiaca na jeho území. Na území kraja môže pôsobiť len jedna krajská organizácia registrovaná podľa zákona. Práve prostredníctvom krajských organizácií cestovného ruchu sa zakladatelia a členovia snažia o väčšiu propagáciu cestovného ruchu na území kraja, či v určitej oblasti.

V súčasnosti existuje sedem krajských organizácií cestovného ruchu, ktoré pokrývajú takmer celé územie Slovenska. **Samostatnú krajskú organizáciu cestovného ruchu nemá vytvorený iba Nitriansky samosprávny kraj**.

- **Oblastné organizácie cestovného ruchu**

Podobnou organizáciou z hľadiska organizačnej a právnej štruktúry je Oblastná organizácia cestovného ruchu. Táto organizácia je tiež založená s cieľom podporiť a vytvárať podmienky na rozvoj cestovného ruchu a chrániť záujmy svojich členov. Zakladá ju najmenej päť obcí, pričom súhrn počtu prenocovaných návštevníkov v ubytovacích zariadeniach týchto obcí musí v predchádzajúcom kalendárnom roku dosiahnuť aspoň 100 000. Menej ako päť obcí môže Oblastnú organizáciu cestovného ruchu založiť vtedy, ak je súhrn prenocovaní na jej území viac ako 250 000. Cieľom tohto ustanovenia tak je podporiť najmä turisticky exponovanejšie regióny. Oblastné organizácie sú zamerané na podporu činnosti svojich členov pri tvorbe a realizácii koncepcií, napomáhajú tvorbe marketingu a propagácii cestovného ruchu, podporujú ochranu a zachovávanie prírodného a kultúrneho dedičstva, či realizujú koncepcie rozvoja cestovného ruchu. Zriadiť tiež môže turistické informačné centrum. K 30. septembru 2020 pôsobilo 37 OOCR na území SR.[16]

- **Turistické informačné centrá**

Turistické informačné centrá sú zamerané najmä na poskytovanie informácií návštevníkom jednotlivých oblastí turistického ruchu. Poskytujú informácie zamerané na propagáciu regiónu, ale poskytujú aj orientačné informácie, či sa (najmä v exponovanejších regiónoch) podieľajú na určitej regulácii počtu ľudí na jednotlivých atrakciách. V súčasnosti je možné nájsť turistické informačné centrá vo všetkých krajoch na Slovensku. Ich prevádzkovateľmi sú mestá alebo obce (fungujú ako rozpočtové a príspevkové organizácie), ale aj akciové spoločnosti, spoločnosti s ručeným obmedzením, SZČO. Prevádzkovateľmi sú často i občianske združenia, či neziskové organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby. V regiónoch plnia dôležité úlohy kooperácie s inými partnermi v rámci cestovného ruchu – napr. so stravovacími zariadeniami, ubytovacími zariadeniami, prevádzkovateľmi rôznych zábavných zariadení ale i so samosprávou a krajskými a oblastnými organizáciami cestovného ruchu.[17]

[16] https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/cestovny-ruch-7/register-organizacii-cestovneho-ruchu/register-oblastnych-organizacii-cestovneho-ruchu

[17] Analytická štúdia Sektoru turistických informačných centier (TIC) na Slovensku – návrh optimálneho fungovania turistického informačného centra

- **Zväz cestovného ruchu SR**

Podporu zamestnávateľom a podnikateľom v oblasti cestovného ruchu poskytuje aj Zväz cestovného ruchu SR. Ide o dobrovoľnú, apolitickú a profesijne zameranú organizáciu zamestnávateľov v cestovnom ruchu. Združuje viacero aktérov – Asociáciu hotelov a reštaurácií Slovenska, Slovenskú asociáciu cestovných kancelárií a cestovných agentúr, Lavex – lanovky a vleky, Historické hotely Slovenska, Slovenský zväz vidieckej turistiky a agroturistiky, Asociácia slovenských kúpeľov, Bratislavská organizácia cestovného ruchu, akciová spoločnosť TATRY MOUNTAIN RESORTS, Ústav turizmu, Región Vysoké Tatry, Asociácia zábavy a hier, AquaCity Poprad a Trinity Hotels. Cieľom združenia je najmä poskytovať súčinnosť v prípade legislatívnych zmien v oblasti cestovného ruchu a pomáhať pri podpore a propagácii cestovného ruchu v SR.[18]

- **Miestne akčné skupiny**

Ide o partnerstvo zástupcov verejného, súkromného a občianskeho sektora, ktoré spolupracujú v danom regióne na rozvoji svojho územia a získavaní finančných prostriedkov zo zdrojov EÚ a z národných programov. Z právneho hľadiska ide väčšinou o občianske združenia, ktorých cieľom je dosiahnutie trvalo udržateľného rozvoja územia a využiť miestne zdroje, partnerský postup a spoluprácu. Starajú sa o zachovávanie kultúrnych hodnôt, rozvoj agroturistiky, vidieckeho cestovného ruchu, predkladajú výzvy, či žiadosti o podporu.[19] Podpora miestnych akčných skupín plynie aj z eurofondov (napríklad Integrovaný regionálny operačný program).

2.2 Členenie podpory cestovného ruchu na Slovensku podľa druhu podpory

Podpora cestovného ruchu vo forme strategických dokumentov

Ako vyplýva už z analýzy legislatívy, štát podporil v poslednom období sektor turistického ruchu napríklad formou zníženej DPH na ubytovacie služby. Ďalej išlo napr. aj o zavedenie tzv. rekreačných poukazov (podkapitola 1.4), ktoré sú na druhej strane často kritizovaným opatrením.[20] V rámci nefinančnej podpory cestovného ruchu je kapitola zameraná na viacero strategických a koncepčných dokumentov, ktoré podporujú strategické smerovanie turistického ruchu na Slovensku.

- **Stratégia rozvoja cestovného ruchu do roku 2020**

Strategický dokument bol vládou schválený ešte v roku 2013 a momentálne sa čaká na jeho aktualizáciu. Ako základný koncepčný materiál definuje oblasti, na podporu ktorých by sa mala sústreďovať štátna podpora. Dokument vychádzal zo stavu sektora turistického ruchu ešte v rokoch 2008 – 2010, pričom aj vplyvom pandémie sú v súčasnosti problémy turistického ruchu na Slovensku, ako i vo svete, iného charakteru. Stratégia v súčasnosti nereflektuje napríklad zrušenie Slovenskej agentúry pre cestovný ruch a v súčasnosti sa očakáva schválenie novej Stratégie.

- **Programové vyhlásenie vlády a Stratégia udržateľného cestovného ruchu do roku 2030**

Podpora cestovnému ruchu sa dostala aj do programového vyhlásenia vlády SR na roky 2020 – 2024. Základnú orientáciu cestovného ruchu by mala zároveň určovať Stratégia rozvoja udržateľného cestovného ruchu do roku 2030. Vláda v ňom určuje niekoľko priorít, ktoré definujú, ako bude vyzerať podpora turistického ruchu smerom do budúcnosti. Okrem iného sa

[18] http://www.zcrsr.sk/uvod/
[19] https://www.mas-turiec.sk/wp-content/uploads/2019/01/Januar-2019-Stanovy-MAS-Turiec-2.pdf
[20] bližšie v kapitole 4 Závery z okrúhlych stolov.

v dokumente uvádza, že vláda podporí projekty zonácie, zníži sadzby dane z pridanej hodnoty na služby v cestovnom ruchu a podporí súkromných ubytovateľov. Vláda tiež pripravuje obnovenie Slovenskej agentúry pre cestovný ruch. Pozornosť vlády by sa tiež mala orientovať smerom k podpore lepšieho vzdelávania študentov pre oblasť cestovného ruchu.

- **Koncepcie rozvoja cestovného ruchu na úrovni samospráv**

Pre jednotlivých aktérov v oblasti cestovného ruchu sú dôležité aj koncepcie rozvoja cestovného ruchu na úrovni jednotlivých miest, obcí a najmä vyšších územných celkov. Tieto koncepcie vychádzajú z národnej stratégie a prioritne riešia rozvoj špecifických druhov turizmu v jednotlivých regiónoch Slovenska. Častokrát jednotlivé priority samosprávy rozpracúvajú v Programe hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta, niektoré samosprávy vytvárajú aj samostatné dokumenty zamerané na podporu cestovného ruchu.

Aj napriek relatívne malej rozlohe Slovenska sú viaceré regióny na úrovni VÚC natoľko špecifické, že každý kraj vidí svoj potenciál v rozvoji iného segmentu turistického ruchu. V prípade Bratislavského samosprávneho kraja ide najmä o rozvoj mestskej a vínnej turistiky. V prípade Trnavského kraja je koncepcia rozvoja zameraná najmä na podporu kúpeľníctva. Trenčiansky samosprávny kraj sa vo svojej koncepcii orientuje na podporu cykloturistiky ako i zvýšenie atraktívnosti hradov na svojom území. V Žilinskom samosprávnom kraji sa koncepcia rozvoja sa spravidla sústreďuje na rozvoj cestovného ruchu formou digitalizácie a budovaní turistických trás a cyklotrás.[21] Niektoré kraje sú turisticky mimoriadne navštevované v porovnávania návštevnosti medzi krajmi. Príkladom je Prešovský samosprávny kraj, ktorého západná časť s Vysokými Tatrami patrí medzi najnavštevovanejšie miesta krajiny. Od toho sa odvíja aj program, ktorý je zameraný práve na rozvoj turizmu v tomto regióne ako i regióne Spiša. V prípade Košického samosprávneho kraja je podľa PHSR cieľom rozvoj koncepčného prístupu k formovaniu cestovného ruchu medzi jednotlivými aktérmi v kraji. Banskobystrický samosprávny kraj sa chce taktiež zamerať na podporu turizmu v regióne Nízkych Tatier, ale i v rámci podpory turizmu v centrách ako Kremnica, Banská Štiavnica, či Banská Bystrica a prepájania jednotlivých miest s bohatou baníckou tradíciou. Komplexnou stratégiou pre rozvoj cestovného ruchu disponuje Nitriansky samosprávny kraj.[22] Táto koncepcia sumarizuje problémy cestovného ruchu a navrhuje riešenia.

Okrem samosprávnych krajov, ktoré sú v tomto procese veľmi dôležité, disponujú podobnými koncepciami, či časťami v Programoch hospodárskeho a sociálneho rozvoja aj jednotlivé mestá a obce. Tieto programy predstavujú dôležitú časť poskytovaných informácií pre jednotlivých aktérov na najnižšej úrovni.

Finančná podpora

V nasledovnej časti je bližšie špecifikovaná podpora cestovného ruchu v rámci sledovaných priamych finančných nástrojov (dotácií) zo štátneho rozpočtu a zo strany VÚC (na úrovni SR). Súčasťou je aj medzinárodné porovnanie podpory cestovného ruchu s krajinami V4 a Rakúskom.

[21] Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja ŽSK na roky 2014 - 2020

[22] Strategický a marketingový plán rozvoja cestovného ruchu v Nitrianskom samosprávnom kraji na roky 2014 - 2020

- **Podpora sektora cestovného ruchu na území SR prostredníctvom štátneho rozpočtu**

Cestovný ruch je podporovaný zo štátneho rozpočtu prostredníctvom rozpočtovej kapitoly Ministerstva dopravy a výstavby SR. Značné prostriedky pre cestovný ruch plynú na chod príslušných sekcií Ministerstva dopravy a výstavby. Napríklad v roku 2020 Ministerstvo na túto položku rozpočtovalo viac ako 1 900 000 eur. Tieto prostriedky sa prioritne nepoužívajú na rozvoj cestovného ruchu ale najmä na mzdy (napr. aj legislatívneho odboru), zahraničné pracovné cesty, výdavky realizované v súvislosti s podporou cestovného ruchu (prenájmy priestorov, prenájmy výstavných plôch a stánkov, úhrada výdavkov zahraničných zastupiteľstiev v oblasti cestovného ruchu a pod.) ale i na služby (energie, poštové či telekomunikačné služby).

Samotné dotácie pre rozvoj sú realizované v troch položkách, ktoré môžu byť chápané aj ako podpora rozvoja turistického ruchu, pričom:

- ide o propagáciu cestovného ruchu a marketingové aktivity,
- najväčšiu časť tvoria dotácie pre Organizácie cestovného ruchu (ako OOCR tak i KOCR),
- najmenej významnou položkou z hľadiska financovania je podpora portálu slovakia.travel.

Celková rozpočtovaná suma pre cestovný ruch v roku 2020 tvorila 11 560 004,00 €. Naďalej výška podpory ani v roku 2020 nedosahuje výšku poskytnutej podpory z roku 2016. Napriek tomu, že vláda v rokoch 2016 – 2020 stanovila cestovný ruch ako jednu zo svojich priorít, došlo k prepadu rozpočtovanej výšky dotácií pre cestovný ruch práve v roku 2017.

Graf 5 **Podpora cestovného ruchu z rozpočtovej kapitoly Ministerstva dopravy a výstavby SR (rozpočtové prostriedky)**

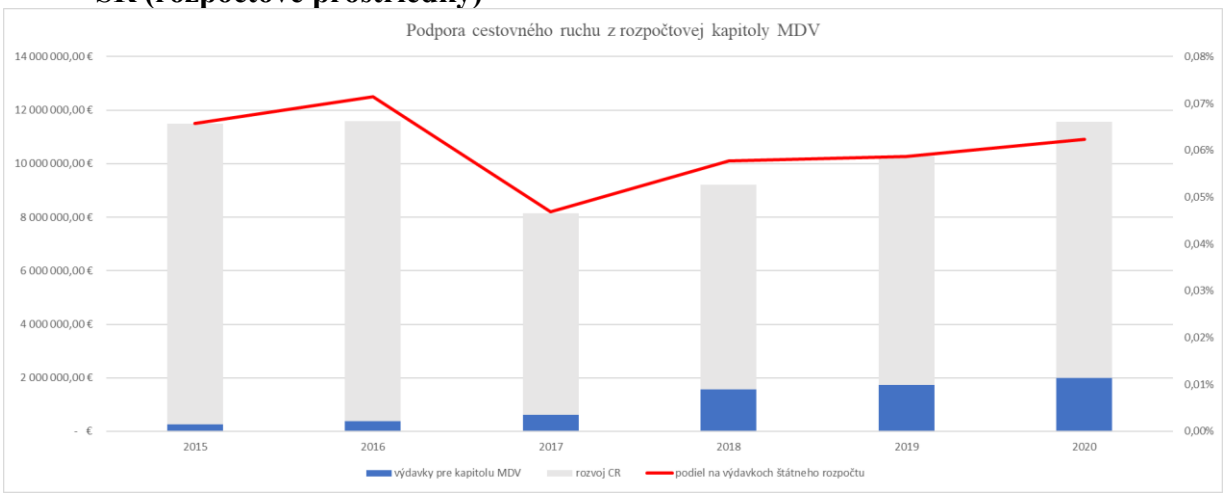

Zdroj: SBA, spracované na základe údajov štátneho rozpočtu, rozpočtovej kapitoly MDV za príslušný rok

Z údajov tiež vyplýva, že rastie výška štátnej podpory na chod ministerstva a sekcie cestovného ruchu, pričom od roku 2015 táto suma vzrástla približne sedemnásobne. Čiastočne je tento nárast spôsobený práve zrušením SACR a presunom časti zamestnancov priamo pod Ministerstvo dopravy a výstavby. Napriek tomu však podpora agentúry v rokoch 2015 – 2016 predstavovala cca 3 mil. eur ročne, čo jej zrušením nebolo dostatočne kompenzované na strane zvýšenia iných, prevažne marketingových výdavkov na podporu cestovného ruchu.

Od roku 2017 rastie aj podpora OCR avšak je nutné dodať, že bola znížená medzi rokmi 2016 a 2017 o viac ako 50 % (z 8,1 rozpočtovaných dotácií na 4,5 mil. eur). Hodnotenie

financovania štátnej politiky dotácií pre cestovný ruch sa tak dá zhrnúť ako chaotické, pričom dochádza k častému prehodnocovaniu priorít.[23] Napriek tomu, že cestovný ruch na Slovensku tvorí približne 2,5 % HDP, podiel výdavkov v oblasti cestovného ruchu na celkových výdavkoch bol v posledných rokoch zanedbateľný (v rokoch 2017 až 2020 na úrovni 0,05 % - 0,07 %), čo je v protiklade s tým, že cestovný ruch by mal byť jednou z dlhodobých priorít slovenskej vlády.

- **Podpora sektora cestovného ruchu na území SR zo strany VÚC**

Medzi kľúčových aktérov v oblasti budovania infraštruktúry a podpory turistického ruchu patria Vyššie územné celky. Podpora VÚC zahŕňa rôzne priority a tieto sa odlišujú vzhľadom na špecifiká jednotlivých krajov. Napriek tomu sa dajú sledovať niektoré spoločné priority, ktoré si jednotlivé samosprávne jednotky kladú pri rozvoji cestovného ruchu. VÚC sa zameriavajú v prvom rade na údržbu súčasnej infraštruktúry cestovného ruchu. Prostriedky vynakladajú napríklad na obnovu turistického značenia. Najmä v posledných rokoch rastú dotácie okresným a krajským organizáciám turistického ruchu ale i rôznym spolkom a občianskym združeniam, ktoré sú zamerané na rozvoj cestovného ruchu. Nezanedbateľné čiastky jednotlivé VÚC venujú aj na podporu marketingových aktivít a podpore návštevy veľtrhov či výstav s cieľom propagácie jednotlivých VÚC.

Prioritou viacerých krajov sa v období posledných troch až štyroch rokov stáva budovanie cyklistickej infraštruktúry. Najmä Trenčiansky samosprávny kraj predstavil projekt tzv. „Vážskej cyklomagistrály“, vybudovania ucelenej cyklotrasy od severnej k južnej hranici kraja. Takto veľký a komplexný projekt sa prejavuje aj na veľkosti finančných prostriedkov, ktoré sú vyčlenené a následne aj čerpané na podporu cestovného ruchu. Cyklotrasy a ich budovanie patria tiež medzi jednu z priorít Žilinského samosprávneho kraja. V prípade Banskobystrického samosprávneho kraja je možné vidieť mierne rozdielny prístup k podpore cestovného ruchu. VÚC ustanovila vlastnú rozpočtovú organizáciu – Rozvojovú agentúru, ktorá má za cieľ prispievať k rozvoju cestovného ruchu a lepšie koordinovať jednotlivých aktérov v tomto odvetví.

Tabuľka 9 **Podpora jednotlivých VÚC cestovnému ruchu (podprogram Rozvoj cestovného ruchu) v roku 2020 (rozpočtované prostriedky)**

Kraj[24]	Celkové rozpočtované výdavky	Rozpočtované výdavky na podporu rozvoja CR	Podiel
BSK	209 338 035,00 €	946 780,00 €	0,45 %
BBSK	252 951 283,00 €	1 316 000,00 €	0,52 %
UNSK	277 112 796,87 €	816 500,00 €	0,29 %
TSK	219 028 316,00 €	5 167 458,00 €	2,36 %
TTSK	197 995 793,00 €	1 064 000,00 €	0,54 %
KSK	210 954 474,00 €	1 951 000,00 €	0,92 %
ZSK	255 618 957,00 €	445 000,00 €	0,17 %
PSK	240 210 000,00 €	N/A*	N/A

Zdroj: SBA, spracované na základe rozpočtov jednotlivých VÚC* Do zverejnenia predmetnej analýzy nebola získaná, resp. doručená odpoveď z VÚC Prešov.

[23] Ide o rozpočtované prostriedky Ministerstva dopravy a výstavby na podporu cestovného ruchu v SR. Skutočné čísla sa však môžu líšiť a to či už vzhľadom k revíziám rozpočtu, tak i vzhľadom na schopnosť čerpať tieto prostriedky. Napríklad v roku 2015 došlo k úprave rozpočtovanej sumy o takmer polovicu smerom nadol.

[24] BSK – Bratislavský samosprávny kraj; BBSK – Banskobystrický samosprávny kraj; UNSK – Nitriansky samosprávny kraj; TSK – Trenčiansky samosprávny kraj; TTSK – Trnavský samosprávny kraj; KSK – Košický samosprávny kraj; ZSK – Žilinský samosprávny kraj; PSK – Prešovský samosprávny kraj.

Celkovo objem prostriedkov vyčlenených v rozpočte na rozvoj cestovného ruchu tvorí do 2,3 % výdavkov rozpočtu a to v rámci Trenčianskeho samosprávneho kraja v roku 2020. Do značnej miery bol objem peňažných prostriedkov určených na rozvoj cestovného ruchu v Trenčianskom kraji ovplyvnený najmä rozvojom cykloturistiky a veľkých investícií).[25]

Pozitívnou správou z pohľadu podpory cestovného ruchu zo strany VÚC je, že vo všeobecnosti objem prostriedkov pre turizmus rastie.

Graf 6 **Čerpanie prostriedkov na rozvoj cestovného ruchu vo vybraných VÚC SR v rokoch 2014 - 2019**

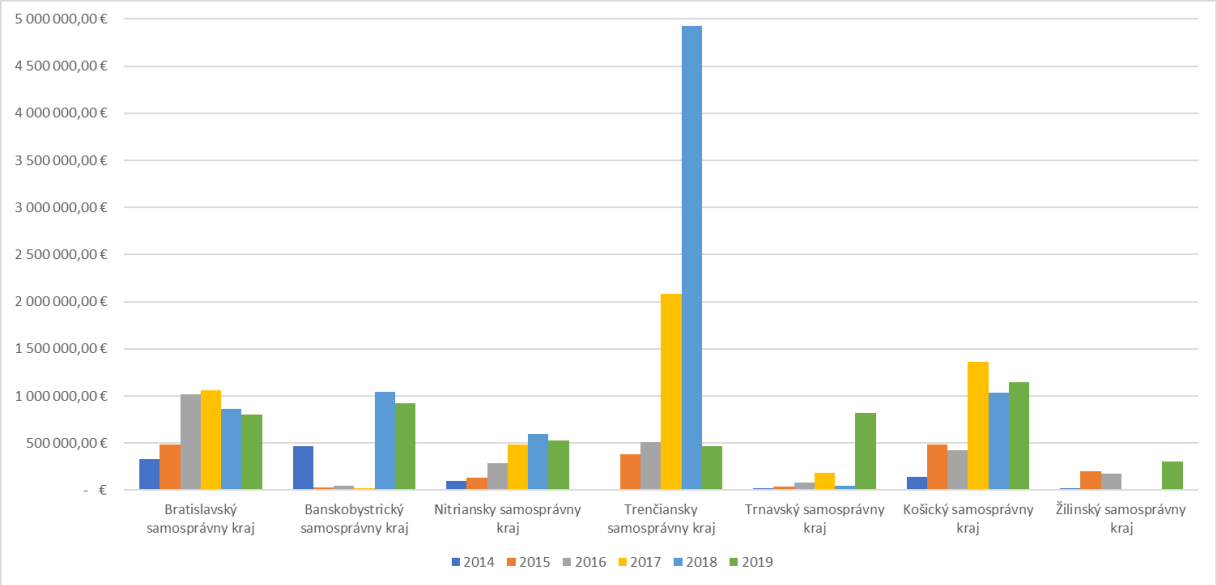

Zdroj: SBA, na základe záverečných správ VÚC

Z údajov prezentovaných na Grafe XY vyplýva, že TSK je opäť lídrom v náraste rozpočtových prostriedkov pre turizmus. Avšak po roku 2017 dochádza aj k rastu výdavkov pre cestovný ruch v BBSK, a výrazný rast po roku 2016 sledujeme aj v prípade KSK.

2.3 Podpora cestovného ruchu v krajinách V4 a v Rakúsku

2.3.1 Podpora cestovného ruchu v Českej republike

Podpora cestovného ruchu podľa inštitucionálnej príslušnosti

Podpora cestovného ruchu v Českej republike spadá pod **Ministerstvo pre miestny rozvoj** Českej republiky. Ministerstvo je metodickým a koordinačným orgánom pre všetky subjekty, ktoré pôsobia v turistickom ruchu. Je poskytovateľom dotácií pre cestovný ruch či už na štátnej úrovni alebo na úrovni eurofondov. Okrem samotného ministerstva pre miestny rozvoj patria medzi dôležité inštitúcie, aj samosprávne kraje v Česku, ktoré sa zameriavajú viac na rozvoj podpornej infraštruktúry, najmä čo sa týka cykloturistických trás, lyžiarskych, či bežeckých tratí a pod.

[25] V tomto prípade ide o analýzu rozpočtovaných prostriedkov na rok 2020. Do chodu samospráv však zasiahla pandémia tzv. koronavírusu a preto sa dajú očakávať možné úpravy rozpočtov a prehodnocovanie priorít, čo viaceré VÚC v priebehu roka už avizovali.

- **Czech Tourism**

Hlavným nástrojom podpory turizmu v Českej republike je štátna príspevková organizácia, ktorá má zabezpečovať koordináciu propagácie cestovného ruchu v Českej republike. Agentúra sa zameriava najmä na:

- spoluprácu s regiónmi a partnermi v cestovnom ruchu – realizuje workshopy, certifikuje subjekty v cestovnom ruchu, realizuje diskusie či inovačné projekty,
- podporu dlhodobo udržateľného rozvoja cestovného ruchu a regiónov – agentúra komunikuje aj menej navštevované lokality ČR s cieľom rozvoja turizmu aj v týchto lokalitách,
- zahraničné zastúpenie a nastavenie novej stratégie a spolufinancovania aktivít – Agentúra podporuje vytváranie činností, ktoré môžu pomôcť českým podnikateľom pri rozvoji podnikania a získavaniu obchodných príležitostí zo zahraničia,
- spolufinancovanie marketingových aktivít,
- On-line komunikáciu, médiá a rozvoj PR – ústredným portálom je portál https://www.visitczechrepublic.com/ a správa sociálnych sietí.

- **„Organizace destinačního managementu“**

Ide o obdobu slovenských organizácií cestovného ruchu. Štandardne sú príspevkovými organizáciami zriadenými na úrovni kraja, či obce, ktoré majú za úlohu zabezpečovať marketingové kampane na nižšej úrovni. Zabezpečujú napríklad aj účasť na veľtrhoch, či spravuje webové stránky.[26]

Finančná podpora cestovného ruchu

Finančná podpora cestovného ruchu v Českej republike je významnejšia ako na Slovensku a to aj vtedy, ak zohľadníme veľkosť oboch krajín. Len česká agentúra Czech Tourism pracuje s rozpočtom viac ako 390 000 000 CZK (v prepočte viac ako 14 mil. eur). Ďalšie finančné prostriedky poskytuje Ministerstvo pre miestny rozvoj, ktoré na dotačných schémach pre cestovný ruch poskytlo dotáciu (2018) vo výške asi 20 mld. CZK (cca 740 000 000 eur). DPH na ubytovacie služby v Českej republike je na úrovni 15 %.[27]

- **Dotácie na národnej úrovni**

Cieľom národných dotácií pre oblasť cestovného ruchu v ČR (ktoré spadajú pod Ministerstvo pre miestny rozvoj) je zvýšenie potenciálu a konkurencieschopnosti regiónov. Za týmto účelom podporuje program nielen marketingové aktivity ale i rozvoj základnej a doplnkovej infraštruktúry cestovného ruchu. Preto sú aj samotné dotácie rozdelené na dve základné skupiny:

- **Marketingové aktivity v cestovnom ruchu** – ide o podporu zámerov zameraných na riadenie destinácií, realizáciu marketingových výskumov, podporu produktov a zavádzanie inovácií v cestovnom ruchu, podporu distribúcie produktov cestovného ruchu, branding destinácií a marketingovú komunikáciu. Príjemcami sú subjekty z radov destinačných manažmentov, či subjekty, ktoré sa zaoberajú tvorbou národných a nadregionálnych produktov cestovného ruchu.

[26] Dostupné online na: https://www.tvp.zcu.cz/cd/2014/PDF_sbornik/sebova.pdf
[27] https://www.mmr.cz/getmedia/b6a0254e-f6a6-485c-87b0-49d203d60654/1_Zaverecny-ucet-2018_-MMR-317_ORIGINAL.pdf.aspx?ext=.pdf

- **Rozvoj základnej a doplnkovej infraštruktúry cestovného ruchu** – ide o podporu investícií, ktoré sú zamerané na rozvoj podpornej ako i základnej infraštruktúry cestovného ruchu v ČR. Pre žiadateľov je možnosť získať najviac 50 % podiel uznateľných nákladov/výdavkov z celkového rozpočtu, najviac však 5 mil. Kč. (cca 186 000 eur[28]). Prostriedky by mali smerovať najmä na investície napríklad do cyklotrás, úpravu lyžiarskych či bežeckých tratí, ekologickú dopravu návštevníkov v regiónoch a pod. Žiadateľmi o dotáciu môžu byť územné celky, či ich podriadené organizácie, mikroregióny, oblastné organizácie destinačného manažmentu, geoparku, ale i podnikateľské subjekty.

2.3.2 Podpora cestovného ruchu v Poľku

Podpora cestovného ruchu podľa inštitucionálnej príslušnosti

Rozvoj turistického ruchu v Poľsku kompetenčne spadá pod **Ministerstvo rozvoja**. Sem bol presunutý po reforme štátnej správy v roku 2019, pričom predtým spadal pod Ministerstvo športu a cestovného ruchu. Napriek tomu, že sa cestovný ruch dostal do názvu ministerstva, jeho činnosť bola zameraná najmä na podporu športu a práve preto vláda rozhodla o jeho presune pod Ministerstvo rozvoja. [29] Poľská vláda podporuje rozvoj cestovného ruchu aj nižšou DPH na ubytovacie služby na úrovni 8 %.

- **Poľská turistická organizácia (Polska Organizacja Turystyczna – POT)**

Poľsko disponuje vlastnou agentúrou pre podporu turizmu. Zameriava sa najmä na marketingové aktivity a propagáciu Poľska ako destinácie doma aj v zahraniční. Organizuje marketingové akcie na podporu turizmu, či propaguje regióny UNESCO.

Dôležitú úlohu v podpore infraštruktúry cestovného ruchu zohrávajú v Poľsku aj vojvodstvá (obdoba slovenských vyšších územných celkov). Tie sa podieľajú tiež na propagácii regiónov.

Finančná podpora cestovného ruchu

- **Dotácie na národnej úrovni**

Ministerstvo rozvoja poskytuje dotačné programy zamerané pre rozvoj cestovného ruchu. Ide napríklad o:

- **Program rozvoja cestovného ruchu do roku 2020** – program je zameraný na spolufinancovanie značenia turistických trás v Poľsku, realizáciu opatrení na zvýšenie dostupnosti cestovného ruchu pre ľudí so zdravotným postihnutím, akcie na zvýšenie bezpečnosti turistov, či na turistické značenia. Spolufinancovanie je možné do 75 % a oprávnenými žiadateľmi sú mimovládne organizácie registrované v Poľsku pôsobiace v turistickom ruchu.[30]
- **Projekt Data Plus** – zameraný na lepšie sprístupňovanie informácií z oblasti turistického ruchu v Poľsku
- **Poľské turistické značky –** projekt zameraný na zlepšenie propagácie navštevovaných regiónov, pričom zámerom je vytvoriť jednotný produkt, ktorý je propagovaný ako turistická značka

[28] 1 EUR = 27 CZK
[29] https://www.gov.pl/web/rozwoj/turystyka
[30] https://www.gov.pl/web/rozwoj/program-rozwoju-turystyki-do-2020-roku

- **Turistický poukaz –** v čase krízy ide o nástroj, ktorý má podporiť poľské rodiny sumou 500 PLN (cca 110 eur[31]) určenou pre spotrebu v sektore.[32]

2.3.3 Podpora cestovného ruchu v Maďarsku

Podpora cestovného ruchu podľa inštitucionálnej príslušnosti

Podpora cestovnému ruchu v Maďarsku je koncentrovaná najmä na Maďarskú agentúru pre turizmus, ktorá je hlavnou inštitúciou zabezpečujúcou propagáciu cestovného ruchu v krajine. Určitými kompetenciami, najmä vzhľadom na miestny rozvoj disponujú aj kraje (župy) v Maďarsku.

- **Maďarská agentúra pre turizmus – Magyar Turistika Ügynökség**

Vládna organizácia Magyar Turistikai Ügynökség (Maďarská agentúra pre turizmus) je zodpovedná za tvorbu verejnej politiky v oblasti cestovného ruchu v Maďarsku. Definuje stratégie rozvoja cestovného ruchu, realizuje dohľad nad dotáciami z EÚ ako i z národných schém podpory cestovného ruchu a zabezpečuje podporu značke „Maďarsko“. Hlavnou úlohou agentúry je zabezpečiť konkurencieschopnosť Maďarska a dosiahnuť prílev nielen bežných ale i biznis turistov.[33] Taktiež zodpovedá za prevádzku vládneho turistického portálu wowhungary.com, ktorý poskytuje informácie o krajine a o možnostiach jednotlivých destinácií v 12 jazykoch (vrátane slovenčiny).

Finančná podpora cestovného ruchu

Kľúčovým programom agentúry je program rozvoja cestovného ruchu Kisfaludy. Ide o program, ktorého cieľom je vytvoriť z Maďarska turistické centrum Strednej Európy. Program má podporiť reťazenie jednotlivých turistických zážitkov v prioritných cieľoch (vzájomná interakcia jednotlivých aktivít), pričom je dotovaný z domácich rozpočtových zdrojov a v budúcnosti sa predpokladá aj využitie zdrojov EÚ. Výzvy z programu sú zamerané napríklad na podporu renovácie Turistických informačných miest, či podporu turistických sprievodcov.[34] Len za rok 2020 dosiahla podpora agentúry viac ako 330 000 000 €.

Okrem toho maďarská vláda podporuje sektor cestovného ruchu aj zníženou sadzbou DPH a to až na úrovni 5 %.[35]

- **Szechényi Karta - Széchenyi Pihenő Kártya**

Ide o elektronický poukaz podobný bankovej karte, ktorý môže zamestnanec v Maďarsku získať od svojho zamestnávateľa ako benefit v zamestnaní, a ktorý sa dá použiť u rôznych poskytovateľov ubytovacích, stravovacích a rekreačných služieb a voľnočasových aktivít. Obsahuje 3 podúčty:

- Podúčet na ubytovanie,
- Podúčet na pohostinstvo a
- Podúčet na voľný čas.

Podľa súčasnej legislatívy môžu zamestnávatelia previesť maximálne 800 000 HUF (cca 2187 eur[36]) ročne, (do obdobia pred vypuknutím COVID19 to predstavovalo max. sumu

[31] 1 PLN = 4,54 EUR
[32] https://www.gov.pl/web/rozwoj/program-rozwoju-turystyki-do-2020-roku
[33] https://mtu.gov.hu/cikkek/attekintes-104
[34] https://kisfaludyprogram.hu/
[35] https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/taxation/vat/how_vat_works/rates/vat_rates_en.pdf
[36] 1 EUR = 365,7 HUF

450 000 HUF (cca 1230 eur) ročne na držiteľa karty SZÉP), ktorá je rozdelená na tri podúčty nasledovne: 400 000 HUF (1093 eur) pre podúčty ubytovania, 265 000 HUF (724,64 eur) ročne pre podúčet pohostinstva a 135 000 HUF (369 eur) pre podúčet pre voľný čas. Výška dávky, ktorú zamestnanec môže obdržať, je súčasťou pracovnej zmluvy so zamestnávateľom. Zamestnávateľ potom platí 30,94 % sumy do štátnej pokladnice ako príspevok[37]. Karty vydávajú 3 banky (OTP banka, MKB banka, K&H banka) a výber je na rozhodnutí zamestnávateľa.

2.3.4 Podpora cestovného ruchu v Rakúsku

Cestovný ruch v Rakúsku patrí medzi najdôležitejšie odvetvia tamojšej ekonomiky. Práve hory a lyžiarske strediská sú častokrát udávané ako vzor, akým by sa mohol uberať sektor cestovného ruchu aj na Slovensku. Sektor cestovného ruchu v Rakúsku tvorí 6,5 % HDP.

Vo všeobecnosti sa o Rakúsku dá povedať, že ide o decentralizovanú krajinu s veľkým prenosom kompetencií na regionálnu vládu. Táto decentralizácia platí aj v prípade kompetencií v oblastí rozvoja cestovného ruchu, kedy je veľká časť prenesená práve na lokálne vlády.

Podpora cestovného ruchu podľa inštitucionálnej príslušnosti

- **Spolkové ministerstvo pôdohospodárstva, regionálneho rozvoja a turizmu**

Ministerstvo má kompetencie najmä v oblasti legislatívy a výkonné kompetencie vo vzťahu k problematike cestovného ruchu. Ministerstvo najmä koordinuje jednotlivé aktivity v oblasti realizácie politiky cestovného ruchu. Cieľom ministerstva je tiež dosiahnuť jednotnú národnú stratégiu rozvoja turizmu a realizuje tiež niektoré dotačné schémy na podporu cestovného ruchu.

- **Rakúsky národný úrad pre cestovný ruch**

Národnou agentúrou, ktorá má na starosti marketing krajiny je Österreich Werbung. Cieľom tohto úradu je prispieť najmä k zvýšeniu povedomia o krajine a k rozvoju medzinárodného turizmu. Zakladateľmi a financujúcimi organizáciami sú Spolkové ministerstvo vedy, výskumu a hospodárstva (75 %) a Rakúska federálna ekonomická rada (25%). Rozpočet agentúry predstavuje výšku asi 50 mil. eur (2014), pričom agentúra sa zaoberá najmä:

- Rozvojom značky „Vacation in Austria“
- Medzinárodným rozmerom a realizáciou marketingu na medzinárodnej úrovni
- Vytváranie sietí v oblasti cestovného ruchu.

Cieľová skupina pre marketingové aktivity agentúry sú najmä krajiny západnej Európy, krajiny strednej Európy (vrátane Slovenska) a zámorské krajiny. Agentúra je tiež zodpovedná za prevádzku portálu www.austria.info, ktorá sumarizuje možnosti cestovného ruchu v Rakúsku v 20 jazykoch.

Finančná podpora cestovného ruchu

- **Österreichische Hotel- und Tourismusbank Gesellschaft m.b.H. (ÖHT) - Rakúska banka pre rozvoj cestovného ruchu**

Je založená na podporu sektora cestovného ruchu a ponúka služby nad rámec štandardného financovania komerčných bánk. Jej úloha spočíva najmä v poskytovaní pôžičiek sektoru, ktorému by štandardne nebolo umožnené dostať sa k úverom v štandardných bankách. Vlastníkom banky sú komerčné banky (OeKB a Reiffeisen).[38]

[37] Széchenyi Pihenő Kártya - Szépkártya tájékoztató. Dostupné online: https://szepkartya.hu/
[38] https://www.oeht.at/die-tourismusbank/ueber-uns/

- **Spolkové vlády**

Hlavnú úlohu v rozvoji sektora cestovného ruchu zohrávajú spolkové vlády, ktoré majú široko nadefinované kompetencie. V oblasti cestovného ruchu majú dokonca legislatívnu úlohu a môžu prijímať právne predpisy regulujúce oblasť cestovného ruchu. Stanovujú výšku dane z cestovného ruchu. Rozdiel oproti Slovensku spočíva v tom, že napríklad v Tirolsku (ktoré patrí medzi najnavštevovanejšie spolkové krajiny) daň z ubytovania nekončí vo všeobecnom rozpočte ale je použitá na rozvoj infraštruktúry cestovného ruchu.[39]

Zhrnutie

Podpora cestovného ruchu na Slovensku má nestály charakter. V priebehu rokov sa mení výška schválnej podpory a na rozdiel od iných sektorov ekonomiky (školstvo, zdravotníctvo či sociálny systém) nevidíme rast, ale aj pokles. Cestovný ruch je síce dlhodobo deklarovaný ako priorita štátu a to či už v prípade tvorby stratégie rozvoja cestovného ruchu, ako aj Programového vyhlásenia vlády (či už z roku 2016 alebo z roku 2020). Konkrétne kroky vlády sú skôr protichodné. Výsledkom tohto procesu je zrušenie Slovenskej agentúry pre cestovný ruch a presun realizácie marketingových aktivít priamo na Ministerstvo dopravy. Podpora cestovnému ruchu sa zužuje najmä na zníženie DPH na ubytovacie služby, či zavedenie (sporných) rekreačných poukazov.

V podpore štátu chýba väčšia koncentrácia nielen na marketingové aktivity a propagáciu Slovenska v zahraničí ale pomerne nedostatočná pozornosť je venovaná realizácii infraštruktúry cestovného ruchu. Do značnej miery je budovanie infraštruktúry súčasťou niektorých operačných programov (napríklad Integrovaného regionálneho operačného programu), ktoré nahrádzajú priame štátne dotácie na realizáciu infraštruktúry.

Podstatnú úlohu v rozvoji infraštruktúry cestovného ruchu zohrávajú kraje. Rozvoj infraštruktúry cestovného ruchu zo strany VÚC zahŕňa najmä budovanie cyklotrás (čo je finančne ako i časovo náročná úloha, a preto sa konkrétne výsledky prejavujú až s odstupom času), značenia turistických trás a rozvoja inej podpornej infraštruktúry (príkladom sú rozhľadne). Kraje tiež podporujú OOCR, realizujú marketing či vytvárajú vlastné agentúry na podporu lokálnej ekonomiky a produktov.

Oproti okolitým krajinám sa ako nevýhoda javí abstrahovanie národnej cestovnej agentúry, ktorej obnovenie činnosti sa predpokladá začiatkom roku 2021. Ako Česká republika, tak i Maďarsko a Poľsko majú zriadenú vlastnú marketingovú agentúru, ktorá má na starosti najmä propagáciu krajiny v zahraničí. V prípade Maďarska a Poľska však tiež vidíme určitú nekoncepčnosť, vzhľadom na to, že problematika cestovného ruchu je presúvaná z jedného ministerstva na druhé.

Z okolitých krajín ako príklad treba spomenúť Rakúsko. Rakúsky cestovný ruch je natoľko rozvinutý a podporovaný, že jeho podiel na celkovom HDP tvorí viac ako 6 %. Pritom Rakúsko oproti Slovensku nedisponuje významnejšou konkurenčnou výhodou (tiež ide o relatívne malú, vnútrozemskú a vysokohorskú krajinu). Podpora cestovného ruchu je však riešená na úrovni ministerstva a cielene podporovaná národnou marketingovou agentúrou. Celkovo sa však zdá, že Rakúsko profituje najmä z decentralizácie krajiny, významných kompetencií jednotlivých krajov, či navracaním dane z ubytovania priamo do rozvoja infraštruktúry cestovného ruchu. Práve tento prístup sa dnes javí ako cesta pre Slovenskú republiku.

[39] https://www.tirol.gv.at/tourismus/aufenthaltsabgabe/

3 Vývoj cestovného ruchu spojeného s COVID-19

Ako predchádzajúce kapitoly naznačili, cestovný ruch sa významným spôsobom podieľa na tvorbe národného hospodárstva vo viacerých krajinách EÚ, pričom jednotlivé členské štáty únie sa líšia v miere jej závislosti od cestovného ruchu, najmä z pohľadu príspevku k tvorbe hrubého domáceho produktu, pridanej hodnoty ale aj z pohľadu príspevku odvetvia cestovného ruchu na celkovej zamestnanosti. Pandémia, ktorá súvisí so šírením COVID-19 ovplyvňuje životy ľudí po celom svete a vyvoláva tiež globálnu hospodársku krízu. Vzhľadom na jej samotný charakter, sektor cestovného ruchu bol jedným z prvých odvetví, ktorý bol bezprostredne ovplyvnený prepuknutím COVID-19. Pandémia má v tomto ohľade priamy dopad na podnikateľskú aktivitu subjektov pôsobiacich v cestovnom ruchu, pričom od začiatku prepuknutia pandémie generuje straty nevídaných rozmerov a to najmä v krajinách, mestách či regiónoch, v ktorých je cestovný ruch dôležitou súčasťou hospodárstva. Ďalším zjavným vplyvom pandémie je jej efekt na zamestnanosť a s ňou spojený vplyv na ekonomický rozvoj na regionálnej ale i miestnej úrovni.

Naštartovanie odvetvia cestovného ruchu volá po prijímaní okamžitých podporných opatreniach, krátkodobého, ale najmä dlhodobého charakteru. Z tohto hľadiska sa v súčasnosti pozornosť venuje najmä eliminácií ekonomických efektov na sektor celého cestovného ruchu. V jednotlivých krajinách sa už začali prijímať opatrenia na obnovu turizmu.

Zámerom predmetnej kapitoly je popis priebehu vypuknutia pandémie na Slovensku a v EÚ, ako aj popis prijatých opatrení na zmiernenie dopadov koronavírusu na úrovni krajín V4 a SR. Súčasťou dokumentu je aj interpretácia výsledkov realizovaného prieskumu zameraného na využívanie podporných opatrení na zmiernenie dopadov koronakrízy a špecifikácia výsledkov z realizovaného prieskumu na zástupcov MSP z odvetvia cestovného ruchu.

3.1 Popis vývoja cestovného ruchu po vypuknutí pandémie na Slovensku a v EÚ, resp. vo V4

Prepuknutie pandémie, ktorá súvisí s celosvetovým šírením COVID-19 a jeho bezprostredným šokom na oblasť cestovného ruchu spôsobila, že v súčasnosti toto odvetvie dosahuje straty významného rozmeru. Podľa revidovaných odhadov OECD sa pokles medzinárodného cestovného ruchu bude pohybovať v rozpätí 60 % až 80 %, v závislosti od dĺžky oživenia. Svetová rada pre cestovný ruch (WTTC) uviedla, že za ostatné obdobie sa bezprostredný a výrazný pokles cestovného ruchu týkal finančnej a hospodárskej krízy z roku 2009, pričom podľa odhadov súčasná situácia spôsobená vírusom COVID-19 bude mať omnoho závažnejší vplyv na odvetvie.[40] Súčasná situácia v odvetví je na jednej strane vnímaná ako príležitosť pre modernizáciu cestovného ruchu v EÚ, ktorá by bola v súlade ekologickou a sociálnou zodpovednosťou. Na druhej strane je však vnímaný významný prepad tržieb v odvetví.

Napríklad z pohľadu sektora ubytovania na území SR došlo k najvýraznejšiemu prepadu tržieb v apríli 2020 (medziročne o 84,7 %). V máji toho istého roku sa tržby za vlastné výkony a tovary v odvetví ubytovania prepadli o 81,6 % a vplyvom postupného uvoľňovania bol v mesiaci jún evidovaný pokles tržieb o 61,2 %. V júli bol zaznamenaný pokles tržieb už len o 29 %. Podľa údajov ani včasné zavedenie protipandemických opatrení nepomohlo v čase uvoľňovania dovtedy zavedených obmedzení k jeho oživeniu. V tomto kontexte zástupcovia

[40] jún 2020.OECD: Tourism Policy Responses to the coronavirus (COVID-19).

zamestnávateľov a podnikateľov z odvetvia cestovného ruchu, najmä z odvetvia ubytovania a stravovania, začali (najmä v mesiaci apríl a máj) hovoriť o kritickom stave v odvetví.

Tabuľka 10 **Index tržieb[41] za vlastné výkony a tovar v odvetví ubytovania v r. 2020**

	Január	Február	Marec	Apríl	Máj	Jún	Júl	August
Ubytovanie	99,5	110,2	49,2	15,3	18,4	38,8	71,0	83,0

Zdroj: SBA, spracované na základe údajov ŠÚ SR aktualizovaných k 5.10.2020)

Po začatí uvoľňovania zavedených protipandemických opatrení predstavitelia slovenského cestovného ruchu poukazovali na skutočnosť, že ani prvotné fázy uvoľňovania zavedených opatrení nemali dostatočný vplyv a predstavili svoje požiadavky na záchranu a odvrátenie kritického stavu v odvetví. V druhej polovici augusta 2020 sa začal zhoršovať vývoj pandemickej situácie na Slovensku a začalo sa hovoriť o druhej vlne, ktorá situáciu v odvetví cestovného ruchu môže zhoršiť.

Vzhľadom na kľúčové zastúpenie subjektov z veľkostnej kategórie MSP v cestovnom ruchu, práve malé a stredné podniky čelia významným spôsobom súčasným výzvam v oblasti krízy likvidity. Kríza likvidity súvisí najmä s bezprostredným a takmer okamžitým poklesom počtu rezervácií, ako aj počtom uplatňovaných nárokov na náhradu v rámci zrušených pobytov. Medzi ďalšie efekty, ktoré sa spájajú s nepriaznivým vývojom v odvetví cestovného ruchu v súvislosti s COVID-19 je aj ohrozenie pracovných miest. Aj po otvorení viacerých prevádzok v odvetví cestovného ruchu pretrváva hrozba prepúšťania, pričom medzi hlavné dôvody možno označiť mimoriadny pokles dopytu, ako aj tržieb po znovuotvorení prevádzok.

V programovom vyhlásení vlády SR na obdobie rokov 2020-2024 (ďalej len „programové vyhlásenie vlády SR“) je cestovný ruch jednou z priorít, vzhľadom na to, že sa považuje za jeden z kľúčových pilierov udržateľného rastu regionálnych ekonomík.[42]

Podľa vyššie uvedeného programového vyhlásenia vlády SR bude prioritné vyrovnanie sa s konzekvenciami spojenými s COVID-19, ako aj jeho naštartovanie. V rámci zvýšenia dopytu po domácom cestovnom ruchu je v programovom vyhlásení vlády SR uvedené prehodnotenie mechanizmu fungovania nástroja – príspevku na rekreáciu. Ďalej sa v dokumente uvádza, že cestovný ruchu bude podporený najmä prostredníctvom posúdenia zníženia sadzby dane z pridanej hodnoty na všetky služby v cestovnom ruchu, obnovenie činností Slovenskej agentúry pre cestovný ruch, ako aj odstraňovanie administratívneho zaťaženia subjektov cestovného ruchu.

Základnú orientáciu cestovného ruchu SR bude určovať Stratégia rozvoja udržateľného cestovného ruchu do roku 2030. K naštartovaniu dopytu po službách cestovného ruchu budú využité aj marketingové nástroje.

Časová os priebehu prepuknutia koronavírusu v súvislosti s cestovným ruchom

Kancelária Svetovej zdravotníckej organizácie (ďalej len „WHO“) v Číne bola dňa 31. decembra 2019 oficiálne informovaná o prípadoch pľúcnej choroby s neznámym pôvodom. Štatistiky Svetovej zdravotníckej organizácie uvádzajú, že **začiatkom roka 2020 sa začal šíriť po celom svete nový kmeň koronavírusu**, ktorý má za následok vážne zdravotné problémy, ktoré sú spojené s ochorením dýchacích ciest (COVID-19). Dňa **30. januára vyhlásila Svetová zdravotnícka organizácia** (WHO) **núdzový stav** medzinárodného významu **v oblasti**

[41] Podľa ŠÚ SR, indexy v rovnakom období minulého roka = 100 (v stálych cenách k priemeru roka 2015).
[42] Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2020-2024.

verejného zdravia.[43] Prostredníctvom mechanizmu Európskej únie v oblasti civilnej ochrany sa mohli od konca januára vrátiť domov občania EÚ, ktorí uviazli na rôznych miestach sveta. Podľa údajov zo Spoločného núdzového komunikačného a informačného systému (CECIS) o repatriačných letoch,[44] ako prvé začalo s repatriáciou Francúzsko, ktoré 31. januára repatriovalo celkovo 180 občanov z Wuhanu a v priebehu februára pokračovalo v repatriácií ďalších 321 občanov z Wuhanu. K Francúzsku sa vo februári postupne pridalo aj Nemecko, ktoré repatriavalo z Wuhanu 124 občanov. Koncom februára z Tokia repatriovalo celkovo 37 občanov Taliansko a 34 občanov Veľká Británia. V priebehu marca začalo repatriovať občanov z rôznych častí sveta aj Rakúsko, Belgicko, Česká republika, Fínsko, Litva, Lotyšsko, Luxembursko, Holandsko, Portugalsko a Španielsko.[45] Počas toho ako boli postupne repatriovaní občania z rôznych častí sveta, **6. marca bol zaevidovaný prvý prípad koronavírusu na Slovensku**.[46] Následne na to už 11. marca, Svetová zdravotnícka organizácia uviedla na svojom brífingu, že úroveň šírenia nákazy je závažná a COVID-19 charakterizovala ako pandémiu.[47] Po tomto oznámení vyhlásila vláda SR, v súvislosti s rizikom šírenia COVIDu-19, mimoriadnu situáciu na území SR, ktorá začala platiť od 12. marca[48] a už **15. marca 2020 vláda schválila návrh na vyhlásenie núdzového stavu**. **Vplyvom** vyhláseného **núdzového stavu sa na Slovensku sprísnili od 16. marca dovtedy prijaté opatrenia**, v rámci ktorých boli s výnimkou lekární, obchodov s potravinami, drogérií, trafik a niekoľko ďalších typov prevádzok, zavreté ostatné obchody a prevádzky.[49] **Odvetvie cestovného ruchu bolo tak jedno z prvých odvetví, ktoré bolo priamo obmedzeným od vyhlásenia reštriktívnych opatrení**. Obmedzenie pohybu osôb sa na Slovensku prejavilo v nárazovom úbytku počtu ubytovaných, ako aj počtu zrušených pobytov, firemných, kultúrnych a iných podujatí.[50] Markantný prepad v cestovnom ruchu bol zaznamenaný aj v celej Európe. **Najvýraznejší pokles počtu prenocovaní** v ubytovacích zariadeniach **bol v krajinách EÚ evidovaný** v marci (-62 %) a **v apríli (-95 %)** v porovnaní s totožnými mesiacmi roku 2019.[51] V záujme zabrániť šíreniu koronavírusu, krajiny EÚ začali postupne uzatvárať hranice vrátane Slovenska, ktoré pristúpilo k obmedzeniu cezhraničného pohybu 14. marca 2020. Z krajín V4, Poľsko zakázalo vstup cudzincov do krajiny dňa 15.3.2020. O deň

---

43 Správa o vývoji situácií COVID-19.Svetová zdravotnícka organizácia. Dostupné online: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200131-sitrep-11-ncov.pdf?sfvrsn =de7c0f7_4

44 Súhrnné tabuľky repatriačných letov podľa mechanizmu Európskej Únie v oblasti civilnej obrany. Dostupné online: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/summary_tables_of_repatriation_flights_29_july_2020_002.pdf

45 Slovensko vďaka mechanizmu EÚ v oblasti civilnej ochrany mohlo repatriovať v mesiaci máj občanov z Iraku a Tuniska a v mesiaci júl repatriantov z Keni.

46 V rámci prvej vlny bol najvyšší denný prírastok evidovaný na území SR 15. apríla (114 nových prípadov za deň). Číselné údaje dostupné online: https://korona.gov.sk/koronavirus-na-slovensku-v-cislach/.

47 Koronavírus: Report č. 51 o vývoji situácií. Svetová zdravotnícka organizácia. Dostupné online: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200311-sitrep-51-covid-19.pdf?sfvrsn=1ba62e57_10

48 Tlačová správa Ministerstva vnútra Slovenskej republiky o vyhlásení mimoriadnej situácie na celom území Slovenska. Dostupné online: https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=pre-koronavirus-je-od-stvrtka-12-marca-vyhlasena-mimoriadna-situacia-na-celom-uzemi-slovenska

49 Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky pri ohrození verejného zdravia. Dostupné online: http://www.uvzsr.sk/docs/info/covid19/Opatrenie_UVZ_SR_o_zakaze_a_obmedzeni_prevadzok_15032020.pdf

50 Tlačová správa Zväzu cestovného ruchu SR. Informácie dostupné online: http://www.zcrsr.sk/ts-ahrs-situacia-v-cestovnom-ruchu-je-kriticka/

51 Správa o počte prenocovaní za marec a apríl 2020. Eurostat. Dostupné online: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20200716-1?inheritRedirect=true&redirect=%2Feurostat%2Fnews%2F whats-new

neskôr uzatvorila hranice Česká republika a ako posledné uzatvorilo hranice Maďarsko, pričom zákaz sa dotýkal cudzincov bez trvalého, resp. prechodného pobytu. [52]

Včasným zavedením opatrení súvisiacich s ochranou zdravia občanov Slovenska a s ním spojený priaznivý vývoj epidemiologickej situácie na Slovensku, viedol postupom času k ich uvoľňovaniu, ktoré pozostávalo z viacerých fáz. Prechod medzi jednotlivými fázami závisel od vývoja počtu nakazených a vývoja kĺzavého mediánu.[53] Prvá fáza uvoľňovania opatrení sa začala v časovom rozpätí od 22. apríla do 6. mája 2020. V rámci prvej fázy uvoľňovania sa otvorili prevádzky, resp. predajne s predajnou plochou do 300 m^2, do ktorej spadali aj reštaurácie a v rámci ktorých sa otváracie hodiny obmedzili na čas od 6:00 do 20:00, pričom konzumácia pokrmov a nápojov na terasách nebola naďalej povolená. Čiastočne boli otvorené aj ubytovacie zariadenia, avšak len tie, ktoré poskytovali služby dlhodobého ubytovania (minimálne 10 dní) a bez stravovacích služieb. Priaznivý vývoj epidemiologickej situácie na Slovensku spôsobil, že od 6. mája do 20. mája prebiehala druhá a tretia fáza uvoľnenia opatrení naraz. V tejto fáze pribudlo aj otvorenie prevádzok verejného stravovania a v rámci nich otvorenie vonkajšej terasy.[54] Následne v štvrtej uvoľňovacej fáze od 20. mája, sa nariadením Úradu verejného zdravotníctva SR začali otvárať aj ďalšie prevádzky, služby, priestranstvá a hromadné podujatia. Otvorili sa všetky obchody, služby a obchodné centrá s výnimkou napríklad prírodných a umelých kúpalísk, rovnako aj prevádzok poskytujúcich služby wellnessu, hydromasáži a ďalších mokrých procedúr, soľných jaskýň a kryokomôr, zoologických a botanických záhrad, prevádzok zábavného charakteru. Štvrtá fáza trvala do 3. júna 2020. Vzhľadom na platné reštrikcie v niektorých odvetviach cestovného ruchu, najmä v hotelierstve a gastronómii, kontinuálne pokračoval pokles dopytu po poskytovaných službách, ktorý vplýval v konečnom dôsledku aj na samotné tržby jednotlivých subjektov MSP. Následne na to bola spustená piata fáza, v rámci ktorej boli s účinnosťou od 3. júna 2020 otvorené aj prevádzky poskytujúce wellness služby, kúpele, masáže, kúpaliská, plavárne a športoviská, hotely (bez 24 hodinovej pauzy medzi ďalšími ubytovanými), verejné stravovanie bez obmedzenia počtu osôb pri jednom stole a iné. Okrem otvorenia hraníc s Českou republikou, Rakúskom a Maďarsko sa hranice od 10. júna naplno otvorili aj pre ďalších 16 krajín (Nemecko, Lichtenštajnsko, Švajčiarsko, Slovinsko, Chorvátsko, Bulharsko, Grécko, Cyprus, Malta, Estónsko, Litva, Lotyšsko, Fínsko, Nórsko, Dánsko a Island.[55] Zároveň uznesením vlády SR č. 366 zo dňa 10. júna 2020 sa od 13. júna 2020 ukončil núdzový stav, ktorý bol vyhlásený na území Slovenska.

Vplyvom zmierňovania zavádzaných opatrení spolu s otvorením hraníc a nástupom dovolenkovej sezóny bolo podľa údajov štatistického úradu v zariadeniach cestovného ruchu SR ubytovaných 5-násobne vyšší počet hostí ako tomu bolo v máji 2020. Napriek tomu bol evidovaný medziročný prepad návštevnosti o viac ako 68 %. Z pohľadu celkovej návštevnosti za prvý polrok 2020 sa v zariadeniach cestovného ruchu ubytovalo o polovicu menej návštevníkov v porovnaní s rovnakým obdobím minulého roka. Najnovšie dostupné dáta za mesiac júl, ktoré sa týkajú vývoja cestovného ruchu v ubytovacích zariadeniach ukázali, že medzimesačne došlo k strojnásobeniu návštevnosti hotelov, penziónov a ubytovacích zariadení na území SR. Prepad sledovaného medziročného poklesu návštevnosti bol na úrovni

[52] Európska únia zatvorila dočasne svoje hranice pre cestovanie, ktoré nebolo absolútne nevyhnutné dňa 17. marca.

[53] Viac informácií o uvoľňovaní opatrení dostupné online: https://korona.gov.sk/ako-sa-budu-uvolnovat-opatrenia-uvodne-informacie/ako-sa-uvolnovali-opatrenia/

[54] Okrem toho boli otvorené aj kaderníctva, holičstvá, pedikúry a manikúry, kozmetika a soláriá, rehabilitačné služby (suché procedúry), múzeá, galérie, knižnice a výstavné siene, vonkajšie turistické atrakcie (hrady, zámky, ZOO a iné), taxi služby, bohoslužby, svadby, obchody. Informácie dostupné online: https://korona.gov.sk/ako-sa-budu-uvolnovat-opatrenia-uvodne-informacie/ako-sa-uvolnovali-opatrenia/

[55] Ministerstvo zdravotníctva. COVID-19: Slovensko bude mať voľný pohyb s 19 krajinami. Dostupné online: https://www.health.gov.sk/Clanok?covid-19-09-06-2020-opatrenia

20 %, čo je taktiež možné označiť za pozitívne. Napriek tomu sa však zatiaľ nevyrovnal návštevnosti z vlaňajška. Medziročný pokles návštevnosti v ubytovacích zariadeniach zaznamenaný v mesiaci júl, bol sprevádzaný primárne pretrvávajúcou nižšou návštevnosťou zahraničných návštevníkov. Súčasne dochádzalo v mesiaci júl k nárastu domácich návštevníkov, čím bol medziročný prepad počtu zahraničných návštevníkov sčasti kompenzovaný rastom návštevnosti domácich hostí.

Obrázok 1 **Prepad návštevnosti v ubytovacích zariadeniach cestovného ruchu**

Zdroj: SBA, spracované na základe údajov zo ŠÚ SR
Pozn.: Ku dňu zverejnenia analýzy neboli dostupné novšie údaje za vývoj návštevnosti v ubytovacích zariadeniach.

Podľa dostupných údajov prekonal počet domácich návštevníkov v ubytovacích zariadeniach SR doposiaľ najvyšší, resp. rekordný počet domácich turistov z vlaňajšej letnej sezóny. Index návštevnosti v ubytovacích zariadeniach cestovného ruchu v júli 2020/2019 ukázal, že v Trnavskom (o 17,6 %), Prešovskom (9,9 %), Košickom kraji (3,7 %) a najvýraznejšie v Žilinskom kraji (o 22,8 %) prevýšil medziročne počet domácich turistov. Na druhej strane, v júli 2020 najvýraznejšie pocítil pokles zahraničných turistov Bratislavský kraj (medziročne o 68 %), Košický kraj (medziročne o 55,6 %) a Trenčiansky kraj (o 47,8 % v medziročnom porovnaní).

Tabuľka 11 **Počet prenocovaní podľa regionálneho hľadiska v mesiaci júl 2020**

Regionálne hľadisko	Celkový počet návštevníkov	Počet zahraničných návštevníkov	Počet domácich návštevníkov
Bratislavský kraj	**66 860**	**71 237**	**96 876**
Trnavský kraj	**44 400**	**44 211**	**110 315**
Trenčiansky kraj	**36 782**	**14 757**	**131 455**
Nitriansky kraj	**41 965**	**31 325**	**117 751**
Žilinský kraj	**151 796**	**113 969**	**351 294**
Banskobystrický kraj	**70 315**	**18 445**	**216 929**
Prešovský kraj	**113 365**	**90 649**	**302 123**
Košický kraj	**44 570**	**24 656**	**81 687**
Slovenská republika	**570 053**	**409 249**	**1 408 430**

Zdroj: SBA, spracované na základe údajov zo ŠÚ SR
Pozn.: Ku dňu zverejnenia analýzy neboli dostupné novšie údaje za vývoj návštevnosti v ubytovacích zariadeniach.

V treťom kvartáli (v druhej polovici augusta 2020) sa začal zhoršovať vývoj pandemickej situácie na Slovensku, ktorý naznačuje príchod druhej vlny. V rámci nej bol 20. augusta 2020, po prvýkrát od 15. apríla 2020, prekonaný najvyšší denný prírastok, na úroveň 123 nových prípadov za jeden deň. Od uvedeného dňa bol doposiaľ maximálny denný prírastok prekonaný

niekoľkrát. Posledný evidovaný najvyšší denný prírastok bol registrovaný 15. októbra a to na úrovni 2 075 denných prírastkov.

Vývoj pandemickej situácie od konca augusta začal naznačovať, že v prípade nezlepšenia vývoja počtu nakazených, môže dôjsť k opätovnému prijímaniu protipandemických opatrení, ktoré by mohli mať dopad na odvetvie cestovného ruchu a mohlo by tak dôjsť k prehĺbeniu dopadov koronavírusu na sledované odvetvie. Vzhľadom na zhoršujúci sa vývoj pandémie COVID-19 bol uznesením vlády SR 30. septembra 2020, s účinnosťou od 1. októbra vyhlásený núdzový stav v krajine. S platnosťou od 1. októbra 2020 do odvolania boli prijaté hygienické opatrenia, medzi ktorými bolo prevádzkovateľom nariadené zabezpečiť, aby počet zákazníkov neprekročil koncentráciu 10 m^2 a dodržiavanie odstupu medzi zákazníkmi minimálne 2 m (alternatívne dodržať odstup 2 m medzi stolmi v zariadení určenými pre zákazníkov.

Okrem toho špecificky pre hotely, reštaurácie, penzióny a iné zariadenia a ich vonkajšie terasy sú otváracie hodiny obmedzené do 22.hodiny s výnimkou donáškových služieb a výdaja pokrmov cez okienko. Od 15. októbra môžu prevádzky verejného stravovania vydávať jedlo iba so sebou, alebo môžu podávať jedlo v exteriéri, v prípade, že majú túto možnosť. S platnosťou od 13. októbra platí aj zákaz hromadných podujatí nad 6 osôb. Sprísnili sa opatrenia aj v oblasti sauny, welness, kúpalísk a akvaparkov (od 15. októbra sú uzavreté).

V nadväznosti na prijímané protipandemických opatrenia, podnikatelia z odvetvia cestovného ruchu sú tak opätovne priamo obmedzenými v rámci vykonávania podnikateľskej činnosti v odvetví. Očakávajú opätovný výrazný pokles tržieb aj zamestnanosti v najbližšom období, čo bude podľa zástupcov zo sledovaného obdobia pre viaceré subjekty likvidačné. Bez adresnejšej podpory pre cestovný ruch sa časť zo zamestnávateľov obáva aj ďalšieho prepúšťania.[56]

V prvej polovici októbra bola schválená adresná štátna pomoc pre cestovný ruch (*Schéma pomoci domáceho cestovného ruchu: Pomáhame domácemu cestovnému ruchu*) vo výške 100 mil. Eur. Táto pomoc je určená nielen pre reštaurácie, kaviarne, hotely a penzióny, ale aj pre aquaparky, kúpaliská, sprievodcov v odvetví cestovného ruchu a iné subjekty pôsobiace v cestovnom ruchu.[57] O pomoc môžu požiadať oprávnené subjekty z cestovného ruchu, ktorým klesli tržby o viac ako 40 %, v porovnaní s minulým rokom. Samotná výška podpory bude závisieť od poklesu tržieb v konkrétnych mesiacoch vo vzťahu k tržbám za rok 2019. Finančný príspevok sa bude pohybovať od 4 % do 10 % obratu príslušného mesiaca v roku 2019. Na stránke Ministerstva dopravy a výstavby SR sa uvádza aj príklad. Ak oprávnenému subjektu, ktorý požiadal o pomoc (prostredníctvom príslušnej schémy) klesli tržby o 100 %, finančný príspevok bude na úrovni 10 % obratu príslušného mesiaca roku 2019. O pomoc bude možné požiadať aj spätne, pričom oprávneným obdobím pomoci je 1. apríl 2020 až 31. decembra 2021.

[56] Hnonline, Hotely: tieto opatrenia sú pre sektor likvidačné. Dostupné online: https://slovensko.hnonline.sk /2228401-hotely-tieto-opatrenia-su-pre-sektor-likvidacne.

[57] Viac informácií o tom, kto môže čerpať podporu, dostupných na stránkach Ministerstva dopravy a výstavby SR. Online: https://www.mindop.sk/cestovnyruch.

Infografika 1 **Časová os priebehu prepuknutia COVID-19 v súvislosti s cestovným ruchom**

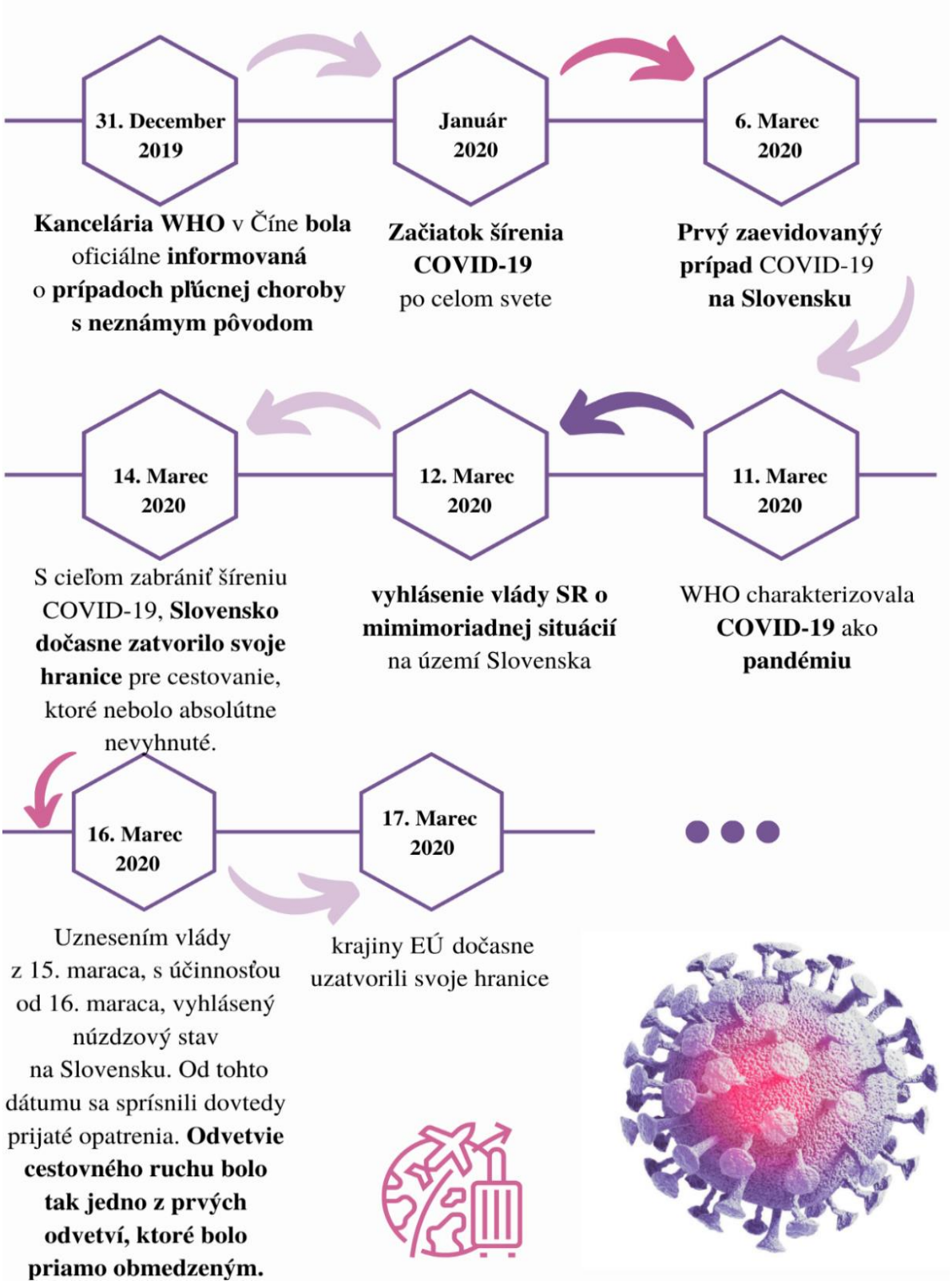

Apríl 2020

Najvýraznejší pokles počtu prenocovaní v ubytovacích zariadeniach v EÚ.
V porovnaní s totožným mesiacom roku 2019 pokles o 95 %

15. Apríl 2020

Najvyšší denný prírastok v rámci prvej vlny COVID-19 **na Slovensku** (114 nových prípadov za jeden deň)

22. Apríl 2020

S priaznivým vývojom epidemiologickej situácie sa postupne začali uvoľňovať zavedené opatrenia. Od 22. apríla bola spustená Prvá fáza uvoľňovania. Čiastočne boli otvorené aj ubytovacie zariadenia, avšak len tie, kt. poskytovali služby dlhodobého ubytovania.

6. Máj 2020

Spustenie druhej a tretej fázy uvoľňovania opatrení simultánne. Pribudlo napríklad otvorenie prevádzok verejného stravovania v rámci nich otvorenie vonkajšej terasy.

20. Máj 2020

Štvrtá uvoľňovacia fáza, Otvorili sa všetky obchody, a služby s výnimkou napr. prírodných a umelých kúpalísk, prevádzok poskytujúcich služby wellnessu a ďalších mokrých prevádzok atď.

Koniec Mája 2020

Vzhľadom na platné reštrikcie v niektorých odvetviach cestovného ruchu, najmä v hotelierstve a gastronómii, **kontinuálne pokračoval pokles dopytu po poskytovaných službách, kt. vplýval** v konečnom dôsledku aj **na samotné tržby jednotlivých subjektov MSP.**

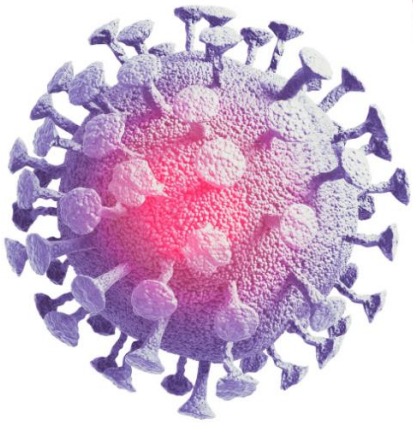

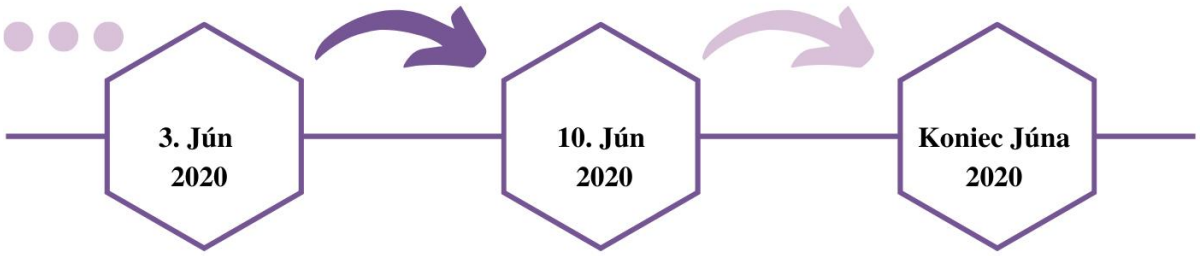

Spustenie 5. fázy uvoľnovania opatrení, v **rámci kt. už boli otvorené aj prevádzky poskytujúce wellness služby, kúpele, masáže atď.,** verejné stravovanie bez obmedzení počtu osôb pri jednom stole atď.

Okrem otvorených hraníc s Českou republikou, Rakúskom a Maďarskom, sa hranice Slovenska otvorili aj pre ďalších 16 krajín.

Vplyvom zmierňovania zavádzaných opatrení spolu s otvorením hraníc a dovolenkovej sezóny, bolo podľa údajov **v zariadeniach cestovného ruchu SR ubytovaných 5-násobne viac hostí ako v máji 2020. Napriek tomu bol evidovaný medziročný prepad návštevnosti o viac ako 68 %.**

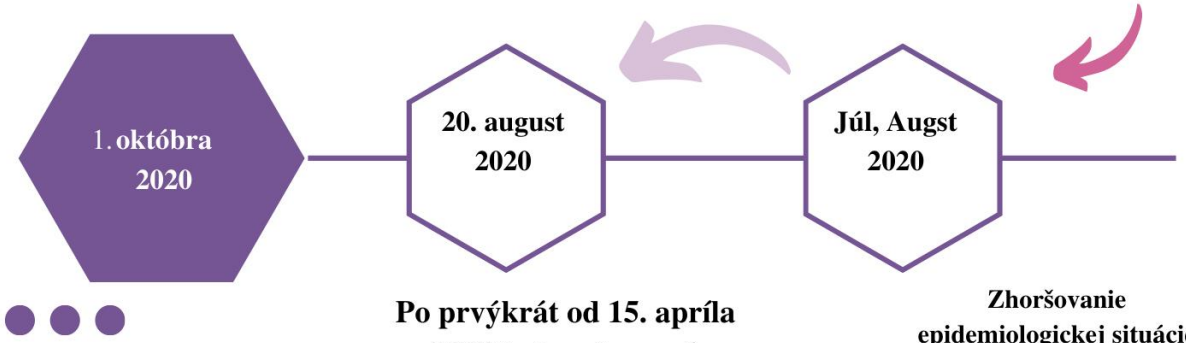

Uznesením vlády SR z 30. septembra, s účinnosťou od 1. októbra, vyhlásený núzdzový stav na Slovensku. Od tohto dátumu sa sprísnili dovtedy prijaté opatrenia. **Odvetvie cestovného ruchu bolo tak znovu jedno z prvých odvetví, ktoré bolo priamo obmedzeným.**

Po prvýkrát od 15. apríla 2020 bol prekonaný najvyšší denný prírastok nových prípadov COVID-19.

Zhoršovanie epidemiologickej situácie na Slovensku. Pravdepodobne nástup druhej vlny

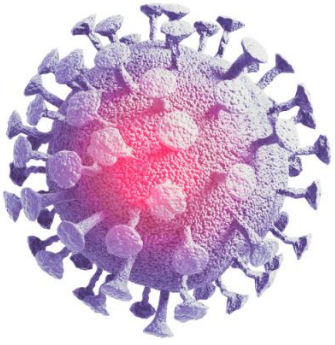

Zdroj: SBA

3.2 Popis opatrení spojených s minimalizovaním hospodárskych dopadov vírusu na cestovný ruch na Slovensku a v krajinách V4

Bez prijatia podporných opatrení v oblasti zlepšenia prístupu financovania na prekonanie ekonomických efektov koronavírusu by sa mnohé podniky mohli v najbližšom období dostať do konkurzu. Preto oživenie odvetvia cestovného ruchu a ďalšieho vývoja je primárne ovplyvňované opatreniami, ktoré sú prijímané v súčasnosti. Vo všeobecnosti sú ekonomické efekty COVID-19 v oblasti cestovného ruchu obzvlášť problematické pre tie krajiny EÚ, ktoré sú závislé od cestovného ruchu (napr. Španielsko, Taliansko a Grécko). Európska Únia prijala viaceré opatrenia pre subjekty pôsobiace v cestovnom ruchu, ktoré majú slúžiť aj na podporu sektorovej zamestnanosti. Ide napr. o podporu likvidity, daňové úľavy a iné podporné nástroje. Dňa 13.5.2020 uverejnila EK usmernenia a odporúčania pre cestovný ruch a dopravu s cieľom pomôcť krajinám EÚ, vrátane celkovej stratégie oživenia na rok 2020.[58] Jedným z kľúčových bodov predmetného dokumentu je aj časť venujúca sa udržateľnosti cestovného ruchu a digitálnej transformácie, ktorá by mala zvýšiť odolnosť sektora cestovného ruchu voči externým šokom a prispôsobiť sa novým trendom a spotrebiteľských zvyklostiam. V tomto ohľade by sa podľa dokumentu mala venovať osobitná pozornosť práve malým a stredným podnikom. Dôležitým je aj udržanie pracovných miest. Na zmiernenie rizík nezamestnanosti, bol vytvorený nový nástroj, iniciatíva SURE, ktorá poskytuje členským štátom podporu za účelom zachovania a udržania zamestnanosti. Opatrenia na podporu cestovného ruchu by mali byť posilnené opatreniami prijatými na vnútroštátnej úrovni.

V zmysle minimalizovania hospodárskych dopadov koronavírusu na cestovný ruch okolité krajiny, vrátane Slovenska, začali postupom času prijímať opatrenia, ktoré by mali posilniť udržateľnosť odvetvia. Vzhľadom na to, že sektor cestovného ruchu spoločne s naviazanými sektormi zastáva významný podiel na ľudskej práci (prostredníctvom tzv. multiplikačného efektu[59]), je potrebné aby boli prijímané opatrenia vrátane podpory a udržateľnosti zamestnanosti v sektore cestovného ruchu.

Prostredníctvom balíka tzv. „Prvej pomoci“,[60] ktorý vláda Slovenskej republiky schválila ku koncu marca 2020, boli podporené aj subjekty z odvetvia cestovného ruchu. Účelom predmetných opatrení je zmiernenie ekonomických dopadov pandémie COVID-19, ktoré poskytujú priamu pomoc na udržanie pracovných miest (zamestnancom, podnikateľom a SZČO). Príloha č. 3-7 poskytuje prehľad v oblasti poskytnutej podpory v rámci jednotlivých opatrení. Vzhľadom na obmedzenosť dát, opatrenia týkajúce sa cestovného ruchu budú zúžené len na odvetvie ubytovacích a stravovacích služieb.

Podľa posledných dostupných dát[61], ktoré boli aktualizované k 31. augustu 2020, nástroje „balíka prvej pomoci“ vo všeobecnosti využili najmä subjekty z priemyselnej výroby, veľkoobchodu a maloobchodu, ako aj stavebníctva. Od začiatku možného využívania

[58] Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu. Cestovný ruch a doprava v roku 2020 a v ďalšom období. Dostupné online: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0550&from=EN

[59] ide o viacnásobný efekt, v rámci ktorého sa rast aktivity v sektore cestovného ruchu premietne do aktivít iných sektorov.

[60] Opatrenie 1 je určené pre zamestnávateľov, ktorí boli nútení na základe rozhodnutia orgánu verejnej moci zavrieť prevádzku. Opatrenie 2 je určené na kompenzáciu SZČO s poklesom tržieb. Opatrenie 3A a 3B sú určené pre zamestnávateľov, ktorých sa dotkli negatívne ekonomické dopady mimoriadnej situácie, aj keď sa na nich nevzťahoval úradom vydaný zákaz činnosti. Opatrenie 4A a 4B sa týka tých SZČO a konateľov tzv. jednoosobových s.r.o., na ktorých sa nevzťahuje žiadne z vyššie uvedených opatrení. Viac informácií na: https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/analyticke-centrum/analyticke-komentare/isp_2020_prva_pomoc_update4_final.pdf

[61] uvedené v Prílohe č. 7.

jednotlivých opatrení klesá podiel podporených subjektov z odvetvia ubytovacích a stravovacích služieb na celkovej čerpanej podpore prostredníctvom príslušných opatrení (1-4). Subjekty z odvetvia ubytovacích a stravovacích služieb, ale aj z iných odvetví, žiadali celkovo v letných mesiacoch o podporu menej. V júli bolo prostredníctvom predmetných opatrení podporených 30 722 subjektov z odvetvia ubytovacích a stravovacích služieb, resp. zastávali 5,7 % podiel na všetkých podporených subjektov na Slovensku. Z dostupných dát o podporených subjektov z hľadiska odvetvovej príslušnosti vidieť, že v prípade opatrenia 2, ktoré je určené na kompenzáciu subjektov, ktoré zaznamenali pokles tržieb, tieto subjekty dosiahli nižšie zastúpenie v mesiaci marec a apríl (9,4 % a 8,3 %) v porovnaní so subjektmi napr. v odvetví priemyselnej výroby, stavebníctva alebo veľkoobchodu a maloobchodu.

Ako bolo uvedené v kapitole *1.2 Legislatívne podmienky v oblasti podnikania v cestovnom ruchu*, od prijatia zákona č. 170/2018 Z. z. nebola potreba novelizácie zákona. K zmene zákona o zájazdoch došlo až v dôsledku vyhlásenia mimoriadnej situácie vyvolanej vírusovým ochorením COVID-19. *Novelou č. 136/2020 Z. z.,* účinnou od 29.05.2020, boli prijaté opatrenia, ktoré mali napomôcť k usporiadaniu vzťahov medzi cestovnou kanceláriou a cestujúcim a prispieť tak k zmierneniu negatívnych následkov pandémie.

Druhou novelou zákona o zájazdoch bol *zákon č. 198/2020 Z. z., ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony v súvislosti so zlepšovaním podnikateľského prostredia zasiahnutým opatreniami na zamedzenie šírenia nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby COVID-19.* Zmeny prispeli k upusteniu od povinnosti:

- cestovnej agentúry predkladať doklady o zahraničnej cestovnej kancelárii cestujúcemu, nakoľko v zmysle § 14 ods. 3 je predajca zájazd aj tak povinný informovať cestujúceho o tom, pre koho je uzatvorenie zmluvy o zájazde sprostredkované;
- obchodníka z krajiny mimo SR poskytovať úradne overený preklad povolenia na podnikanie podľa krajiny svojho sídla;
- cestovnej kancelárie zasielať rovnopis zmluvy o ochrane pre prípad úpadku orgánu dohľadu, pričom postačuje, ak cestovná kancelária oznámi orgánu dohľadu údaje, ktoré je povinný orgán dohľadu zverejňovať v zozname cestovných kancelárií.

Z pohľadu V4, napríklad v prípade Českej republike v druhom kvartáli 2020 bol podľa údajov českého štatistického úradu zaznamenaný pokles počtu prenocovaní o 81,7 %. Koronavírus mal dopad aj na kúpeľné ubytovacie zariadenia, v rámci ktorého výsledky za druhý kvartál odhalili štvrtinovú návštevnosť, prevažne tvorenú domácimi klientmi. Medziročne sa znížil počet rezidentských klientov o 61,5 % a nerezidentských klientov o 94,1 %.[62]

Podľa odhadov možno v Česku očakávať viac ako 50 % prepad cestovného ruchu, ktorý bude súvisieť najmä s prepadom návštevnosti zahraničných turistov. Zároveň sa očakáva, že viac ako 200 000 osôb zostane bez práce.[63] Z tohto hľadiska bude okrem iného kľúčové udržať zamestnanosť v odvetví cestovného ruchu prostredníctvom prijímania podporných opatrení.

Zväz obchodu a cestovného ruchu v Českej republike navrhuje okrem podpory zamestnanosti a motivovania občanov k cestovaniu po krajine, aj podporu subjektov cestovného ruchu znížením sadzby DPH a subjektom, ktoré sú zaťažené splácaním úverov,

[62] Cestovný ruch v Českej republike v 2 štvrťroku 2020. Dostupné online: https://www.czso.cz/csu/czso/cri/cestovni-ruch-2-ctvrtleti-2020

[63] Zväz obchodu a cestovného ruchu v Českej republike: Dopady koronavírusu. Dostupné online: http://www.socr.cz/clanek/dopady-na-cestovni-ruch-zpusobene-pandemii-koronaviru/

navrhuje Zväz obchodu a cestovného ruchu poskytovať bezúročné pôžičky. So zreteľom na výzvy v oblasti cestovného ruchu, ktoré sú spojené najmä s obmedzeniami likvidity vo vzťahu k počtom uplatňovaných nárokov na náhradu v prípade nerealizovaných zájazdov, Česká republika umožnila cestovným kanceláriám vydávať cestovné poukazy zákazníkom v období od 20.2.2020 do 31.8.2020, ktoré boli zrušené z dôvodu COVID-19. Za podmienky, že zákazníci nevyužijú poukaz na iný zájazd, budú im poukazy refundované.

S účinnosťou od 1.5.2020 sa v Českej republike **zákonom č. 256/2019 Z. z.** mení zákon č. 112/2016 Z. z. o evidencii tržieb a zákon č. 235/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty a taktiež predmetným zákonom dochádza k zmenám v § 47 a v prílohách zákona č. 235/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty, **ktorým sa mení sadzba dane na vybrané služby a tovary vrátane stravovacích služieb, podávania nápojov, a ktoré po novom podliehajú druhej zníženej sadzbe dani vo výške 10 %.**[64] Ďalej vláda navýšila štátny fond dopravnej infraštruktúry o 6,5 mld. českých korún na údržbu, renováciu cestnej a železničnej infraštruktúry.[65]

Na rozdiel od Slovenska, od septembra 2020 môžu získať hotelieri dotáciu, resp. príspevok za prázdne izby. Získanie uvedenej dotácie je oprávnené pre tie zo subjektov, ktoré museli mať podľa rozhodnutia vlády ČR zatvorené prevádzky. O dotáciu môžu žiadať prevádzky do konca októbra 2020. Mala by slúžiť ako kompenzácia za utŕžené straty za 72 dní. Výška dotácie na jednu prázdnu izbu za noc je v rozmedzí 100 až 330 českých korún.[66]

Maďarská agentúra pre cestovný ruch alokovala na pokrytie škôd v odvetví cestovného ruchu 1 mld. forintov. Ďalej stravovacie jednotky sú v krajine oslobodené od platenia poplatku za používanie verejných priestranstiev (časť chodníkov) do 1. septembra 2020 a v Poľsku hlasoval 19. júna 2020 parlament za dovolenkový voucher na každé dieťa, ktorý sa má uplatniť do marca 2021. Cieľom tohto opatrenia je podpora lokálneho cestovného ruchu.

Jedným z úskalí postupného uvoľňovania prijatých opatrení bolo najmä to, že boli komunikované neskoro, vzhľadom na rozsah konkrétnych prevádzkových a hygienických požiadaviek a termínu, od ktorého mali byť opatrenia týkajúce sa prevádzkových a hygienických požiadaviek v platnosti. Aj po uvoľnení protipandemických opatrení, ktoré priamo a bezprostredne ovplyvnili odvetvie cestovného ruchu na Slovensku, Zväz cestovného ruchu SR (ďalej len „ZCRSR“) spolu s Asociácia hotelov a reštaurácií (ďalej len „AHRS“) začali upozorňovať na obavy z ďalšieho vývoja, resp. z udržateľnosti podnikania v odvetví cestovného ruchu. Najmä z pohľadu poklesu počtu ubytovaní, rezervácií a tým celkového poklesu objemu tržieb (primárny a bezprostredný dopad na odvetvie), ako aj z pohľadu sekundárnych negatívnych dopadov nového koronavírusu na ekonomiku (vývoj zamestnanosti v odvetví cestovného ruchu). Ani po znovuotvorení prevádzok nebol výraznejší záujem o využitie služieb v cestovnom ruchu za ktorým možno hľadať aj neistotu osôb zo straty zamestnania, a tým znižovania výdavkov na rekreáciu.[67]

Nedávno prezentoval Zväz cestovného ruchu SR návrhy opatrení, ktoré považuje za kľúčové v rámci zabezpečenia konkurencieschopného a udržateľného rozvoja. Vzhľadom

[64] za podmienky, že nie sú ako stravovacie služby oslobodené od dane podľa § 57 až 59, nedená sa o podanie alkoholických nápojov, to neplatí pre podanávanie nápojov uvedených pod kódom nomenklatúry colného sadzobníka 2203 00 10, alebo sa v rámci stravovacej služby alebo podávania nápojov nejedná o podávanie tabakových výrobkov uvedených pod kódmi nomenklatúry colného sadzobníka kapitoly 24. Viac informácií týkajúcich sa zmeny sadzieb DPH dostupných online na: http://www.socr.cz/file/6054/INFORMACE_sazby_dane_od_1_5_2020_FINAL.pdf

[65] Európska komisia: Prijaté opatrenia proti šíreniu a vplyvu koronavírusu. Dostupné online: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/coronovirus_policy_measures_20_august.pdf

[66] Trend. 15.9.2020: České hotely získajú miliardy za prázdne izby.

[67] Otvorený list premiérovi. Dostupný online: http://www.zcrsr.sk/wp-content/uploads/2020/07/P18_List-predsedovi-vl%C3%A1dy.pdf;

na to, že COVID-19 mení poradie priorít v cestovnom ruchu, pripravili návrh na prijatie „krátkodobých a dlhodobých opatrení pre odvetvie cestovného ruchu 2020 -2024.“[68] Za kľúčovú označili, vzhľadom na oblasť zamestnanosti a riziko prepúšťania, práve náhradu miezd a iných nákladov všetkým dotknutým podnikom a organizáciám (bez ohľadu na veľkosť podniku a počet zamestnancov). Zároveň požadovali legislatívnu úpravu zákona o zájazdoch, ktorou by sa zmiernili negatívne finančné dopady spojené so zabezpečením služieb. Spomínané opatrenie už bolo legislatívne upravené. Ďalším požadovaným opatrením bolo flexibilné čerpanie schválenej dotácie organizáciám cestovného ruchu na tento rok na oprávnené aktivity za nerealizované služby v súčinnosti s ministerstvom a ich prípadné dočerpanie v roku 2021. Uvítali by aj zníženie sadzieb DPH na stravovacie služby a jej zjednotenie so sadzbou pre ubytovacie služby, čo pomôže naštartovať ponuku týchto služieb, ako aj využitie účinného nástroja na podporu domáceho cestovného ruchu, medzi ktoré patrí napr. príspevok na rekreáciu, na naštartovanie dopytu po službách cestovného ruchu so štátnou podporu v časovo obmedzenom horizonte a zároveň odbremeniť zamestnávateľov v tejto oblasti nákladov, ako aj ďalšie nástroje, ktorými sú podpora žiakov na lyžiarske zájazdy školy v prírode. Posledným bodom je posilnenie finančnej podpory pre zabezpečenie marketingovej prezentácie odvetvia cestovného ruchu na obdobie rokov 2020 a 2021.

3.2.1 Prieskum zameraný na využívanie podporných opatrení na zmiernenie dopadov koronakrízy a jeho špecifikácia výsledkov na zástupcov MSP z odvetvia cestovného ruchu

Združenie podnikateľov Slovenska, Slovenský živnostenský zväz a Slovak Business Agency v spolupráci s Wilio.sk a Podnikajte.sk realizovali dotazníkový prieskum s cieľom zistiť názory a skúsenosti živnostníkov, malých a stredných podnikateľov s využívaním podporných opatrení na zmiernenie dopadov koronakrízy.[69] Zároveň bolo zámerom získať informácie potrebné pre zmeny. Zber dát prebiehal v čase od 15.5.2020 do 22.05.2020. Prieskum bol realizovaný na vzorke 1043 respondentov. Z celkovej vzorky MSP bolo 40,7 % podnikateľov bez zamestnancov. Takmer polovicu respondentov tvorili subjekty s počtom zamestnancov od 1 až 9 (48,4 %). V menšej miere boli zastúpení malí podnikatelia s počtom zamestnancov od 10 do 49 (8,7 %) a strední podnikatelia od 50 do 249 (2,1 %). V rámci štruktúry respondentov podľa právnych foriem dominovali spoločnosti s ručením obmedzeným, ktoré tvorili viac ako polovicu (53,1 %) z celkovej vzorky zastúpených podnikateľov. Živnostníci tvorili 45,7 % podiel a zastúpenie iných právnych foriem predstavovalo 4,8 %. Regionálna štruktúra sa vyznačovala najvyšším zastúpením Košického (17,2 %) a Žilinského kraja (16,3-4 %). Zastúpenie ostatných krajov bolo v intervale od 7,2 % (Banskobystrický kraj) do 9,5 % (Bratislavský kraj).

Z celkovej vzorky malých a stredných podnikov bolo 235 MSP z odvetvia cestovného ruchu[70], čo predstavuje 22,5 % zastúpenie odvetvia na celkovej odvetvovej štruktúre podnikateľov zapojených do prieskumu. Z toho 97 MSP z odvetvia ubytovania a stravovania, čo predstavuje 9,3 % zastúpenie odvetvia na celkovej odvetvovej štruktúre MSP zapojených do prieskumu.

Vzhľadom na zámer predmetného analytického výstupu nasledujúca časť bližšie špecifikuje výsledky prieskumu v oblasti skúsenosti MSP z odvetvia cestovného ruchu (vrátane ubytovania

[68] ZCR SR. Návrh na prijatie krátkodobých a dlhodobých opatrení pre odvetvie cestovného ruchu 2020-2024. Dostupné online: http://www.zcrsr.sk/navrh-na-prijatie-kratkodobych-a-dlhodobych-opatreni-pre-odvetvie-cestovneho-ruchu-2020-2024/

[69] Zistenia sú limitované ohraničením času zberu dát.

[70] Pre zámery analytického dokumentu došlo k aproximácií odvetvia cestovného ruchu, pričom zahŕňa nasledovné odvetvia: ubytovanie, stravovanie, doprava, zábava a rekreácie.

a stravovania) s využívaním podporných opatrení na zmiernenie dopadov koronakrízy. Výsledky prieskumu špecifikované na odvetvie cestovného ruchu, resp. odvetvie ubytovania a stravovania sú parciálne zamerané najmä na zmapovanie priebehu počiatočných ekonomických efektov koronakrízy v predmetnom odvetví, ako aj na zmapovanie skúseností podnikateľov z odvetvia cestovného ruchu, resp. ubytovania a stravovania so zavedenými podpornými opatreniami aj vzhľadom na špecifické potreby sektora. V neposlednom rade ide o preskúmanie dôvodov, pre ktoré sa MSP z cestovného ruchu alebo ubytovania a stravovania neuchádzali o čerpanie v súvislosti s podpornými opatreniami a identifikáciu možných opatrení, ktoré by osobitne uvítali zástupcovia MSP z odvetvia cestovného ruchu, resp. ubytovania a stravovania.

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že viac ako polovica oslovených MSP (56,1%) považovala (v čase zberu dát) možnosti a podmienky využitia podporných opatrení cielené na zmiernenie dopadov koronakrízy za nedostatočné. Z odvetvového hľadiska ich za obzvlášť nedostatočné vnímali práve malé a stredné podniky pôsobiace v odvetví cestovného ruchu (64,3 %), pričom až takmer 2/3 z oslovených zástupcov MSP z odvetvia ubytovania a stravovania (74,2 %) považujú podporné opatrenia (možnosti a podmienky) za nedostatočné.

V dôsledku koronakrízy došlo k výraznej zmene tržieb. Bez bližšej odvetvovej špecifikácie sa dotklo zníženie tržieb viac ako 2/3 (78,1 %) zo všetkých oslovených zástupcov MSP (z počtu 1 043). V prípade užšej odvetvovej špecifikácie, pokles tržieb sa v rámci zástupcov MSP z odvetvia cestovného ruchu týkal viac ako 80 % oslovených zástupcov malých a stredných podnikov z tohto odvetvia. Prieskum odhalil kritické výsledky v oblasti zmeny tržieb v odvetví ubytovania a stravovania, kde až 95,9 % podnikateľov potvrdilo, že došlo k zníženiu tržieb. Ak by sa výsledky prieskumu zúžili len na samotné odvetvie stravovania, pokles tržieb by bol evidovaný až u 97,2 % zástupcov MSP.

Z pohľadu efektov koronakrízy na oblasť zamestnanosti, viac ako 2/3 zástupcov MSP z odvetvia cestovného ruchu (79,2 %)[71] v čase zberu dát zatiaľ nepristúpila k prepúšťaniu zamestnancov, z toho však časť podnikateľov začala zvažovať, že v najbližšom období pristúpi k prepúšťaniu (23 %). V porovnaní s užšou špecifikáciou odvetvia ubytovania a stravovania sa výsledky v oblasti zamestnanosti líšia. Viac ako 1/3 zástupcov MSP z odvetvia ubytovania a stravovania (35,1 %) uviedli, že v čase realizácie prieskumu už došlo k znižovaniu počtu zamestnancov a takmer ďalšia tretina zástupcov z odvetvia neprepúšťala ale uvažovala o tom v čase uskutočnenia prieskumu. Prepúšťanie sa dotklo najmä podnikateľov z odvetvia stravovania (40,8 %), pričom o prepúšťaní uvažovala ďalšia 1/4 zástupcov z odvetvia stravovania. S odvolaním sa na Asociáciu hotelov a reštaurácií Slovenska medzi hlavné dôvody pre znižovanie počtu zamestnancov v gastronómii a hotelierstve patrí najmä pokles dopytu a tržieb v období po otvorení prevádzky, ako aj samotné nastavenie foriem pomoci, ktoré sú vnímané ako nedostatočné vo vzťahu k udržaniu zamestnanosti zástupcami podnikateľov v gastronómii a hotelierstve.[72]

Oslovené malé a stredné podniky (1 043 respondentov) na otázku či využili aj iné štátne podporné opatrenia pre firmy na prekonanie koronakrízy odpovedali spravidla negatívne. Až 64,5 % z respondentov uviedlo, že nevyužili ďalšie podporné opatrenia. Naproti všeobecným zisteniam, ktoré sa relatívne zhodovali aj pre cestovný ruch, v prípade zúženia sa na odvetvie ubytovania a stravovania, prevláda využitie (60,8 %) pred nevyužitím aj iných podporných nástrojov (39,2 %). Oslovení zástupcovia MSP z odvetvia ubytovania

[71] Súčet odpovedí: Nie ale zvažujeme prepúšťanie v najbližšom období a Nie, prepúšťať zatiaľ neplánujeme

[72] Tlačová správa Asociácie hotelov a reštaurácií Slovenska k výsledkom prieskumu o využití vládnej pomoci, publikovaná 20.5.2020. Dostupná online: https://www.ahrs.sk/images/Clanky/TK_AHRS_k_prieskumu_20_5.pdf

a stravovania využili najmä opatrenia týkajúce sa odpustenia sociálnych odvodov za mesiac apríl, ako aj opatrenia súvisiace s odkladom platenia odvodov v zmysle poistného za marec. Z pohľadu využitých opatrení, malé a stredné podniky v odvetví ubytovania a stravovania (ale aj v odvetví celého cestovného ruchu) v najmenšej miere v čase realizácie prieskumu využili úvery alebo záruky.

V prípade, že subjekty z odvetvia cestovného ruchu žiadali o podporné opatrenia (110 respondentov), za najviac problematické označili zložitosť podporných opatrení (20,5 %) a orientáciu v nich, ako aj nejednoznačnú informovanosť (17,5 %). Označené oblasti sú totožné s oblasťami, ktoré považovali aj zástupcovia MSP z ostatných odvetví všeobecne za problematické.[73]

Malé a stredné podniky z odvetvia cestovného ruchu, ktoré sa neuchádzali o cielenú podporu pre podnikateľov na zmiernenie dopadov koronakrízy (115 respondentov), uviedli ako hlavný dôvod, že nespĺňali požadované podmienky pre získanie podpory (45,2 %), čo je v súlade so všeobecnými zisteniami bez bližšej odvetvovej špecifikácie. V prípade zúženia výsledkov len na odvetvie ubytovania, v tomto odvetví dokonca viac ako polovica respondentov (55,6 %) nespĺňala požadované kritériá, ktoré boli potrebné pre získanie podporných opatrení. Zároveň v prípade MSP pôsobiacich v odvetví ubytovania a stravovania, ktoré sa neuchádzali o predmetnú podporu, viac ako polovica z nich uviedla, že dôvodom boli podmienky na schválenie pomoci, ktoré boli v čase realizácie prieskumu vnímané ako neprehľadné, resp. nejasné (50,3 %). Spomedzi zástupcov MSP z odvetvia stravovania viac ako polovica z nich označila ako dôvod neuchádzania sa o podporu samotnú výšku podpory vo vzťahu k administratíve a potenciálnym sankciám či kontrolám.

V otázke čo by najviac podnikateľom pomohlo, zástupcovia malých a stredných podnikov z odvetvia cestovného ruchu apelovali najmä k zníženiu odvodov alebo k predĺženiu ich čiastočného odpustenia (21,7 %), k zníženiu administratívnej záťaže spojenej so žiadosťami o podporu pre podnikateľov (12,3 %) a k zvýšeniu dostupnosti bezúročných alebo nízko úročených úverov (11,9 %). V prípade užšej špecifikácie, v rámci odvetvia ubytovania a stravovania, zástupcovia MSP pripisovali mierne väčší dôraz na priame dotácie na úhradu nájomného (20,6 %) a až v druhom rade na zníženie odvodov alebo na predĺženie ich čiastočného odpustenia (18,6 %). Zaujímavým zistením, ktorý priniesol tento prieskum je, že ani jeden z oslovených zástupcov z odvetvia ubytovania a stravovania na otázku aké opatrenie by vám v súčasnej situácií najviac pomohlo, neoznačil možnosť „žiadne“. Toto zistenie môže svedčiť o tom, že oslovené subjekty MSP z odvetvia ubytovania a stravovania majú presnú predstavu o konkrétnych opatreniach, ktoré by im pomohli prekonať pandémie COVID-19 na ich podnikanie. Môže to byť čiastočne vysvetlené aj výraznou nespokojnosťou v oblasti podpory pre podnikateľov z odvetvia ubytovania a stravovania (pre pripomenutie až 2/3 oslovených zástupcov z odvetvia ubytovania a stravovania nebolo spokojných s možnosťami a podmienkami podporných opatrení pre podnikateľov).

Zástupcovia MSP z odvetvia cestovného ruchu v prieskume poukázali na potrebu prijatia viacerých zmien v systéme podpory. Podnikatelia z odvetvia cestovného ruchu by uvítali najmä zjednodušenie podmienok získania podpory (24,3 %), zjednodušenie samotných žiadostí o získanie podpory (18,3 %). Podnikatelia by uvítali aj zvýšenie výšky pomoci pre firmy (17,9 %).

Okrem finančnej podpory (vo forme priamej alebo nepriamej prostredníctvom bankových záruk) by až 2/3 zástupcov malých a stredných podnikov v odvetví cestovného ruchu uvítali nepriamu formu podpory v podobe individuálneho poradenstva (56,8 %).

[73] zo všetkých oslovených respondentov (1 043 MSP) žiadalo o podporné opatrenia celkovo 450 MSP.

V otázke oblastí, v ktorých by respondenti najviac uvítali poradenstvo[74], zástupcovia MSP z odvetvia cestovného ruchu označili najmä oblasť marketingu (27,8 %), právneho poradenstva (26,1 %) a oblasť financovania (25,0 %).

Zhrnutie

Z pohľadu výsledkov realizovaného prieskumu, v rámci špecifického vyhodnotenia názorov a skúseností s využívaním podporných opatrení zástupcov MSP z odvetvia cestovného ruchu, resp. ubytovania a stravovania vyplynuli všeobecné, ale i špecifické závery. Medzi všeobecné z nich patrí najmä nespokojnosť s možnosťami a podmienkami využitia podporných opatrení pre podnikateľov na zmiernenie dopadov koronakrízy. Negatívny postoj k možnostiam a podmienkam využitia podporných opatrení bol najvýraznejší v rámci zástupcov z odvetvia ubytovania a stravovania. Kritické výsledky v oblasti straty tržieb odhalil prieskum opäť v odvetví ubytovania a stravovania, v ktorom až 95,9 % podnikateľov potvrdilo zníženie tržieb. Výsledky v oblasti dopadov koronakrízy na zamestnanosť v čase zberu a vyhodnotenia dát nepotvrdili výrazný efekt z pohľadu zástupcov MSP z odvetvia cestovného ruchu. Viac ako 3/4 zástupcov MSP z odvetvia cestovného ruchu (79,2 %) v prieskume uviedlo, že zatiaľ neprepustilo zamestnancov. V porovnaní s užšou špecifikáciou odvetvia ubytovania a stravovania sa výsledky výrazne líšia. Viac ako 1/3 zástupcov MSP z odvetvia ubytovania a stravovania (35,1 %) uviedli, že v čase realizácie prieskumu už došlo k znižovaniu počtu zamestnancov a takmer ďalšia tretina zástupcov z predmetného odvetvia neprepúšťala, ale uvažovala o tom v čase uskutočnenia prieskumu. Malé a stredné podniky z odvetvia cestovného ruchu, ktoré sa neuchádzali o cielenú podporu pre podnikateľov na zmiernenie dopadov koronakrízy (115 respondentov), uviedli ako hlavný dôvod, že nespĺňali požadované podmienky pre získanie podpory, čo je v súlade so všeobecnými zisteniami bez bližšej odvetvovej špecifikácie. V prípade zúženia výsledkov len na odvetvie ubytovania, v tomto odvetví nespĺňala viac ako polovica respondentov požadované kritériá, ktoré boli potrebné pre získanie podporných opatrení. Z oslovených MSP z odvetvia cestovného ruchu, ktoré žiadali o podporné opatrenia (110 respondentov), za najviac problematické označili zložitosť podporných opatrení a orientáciu v nich, ako aj nejednoznačnú informovanosť. Zástupcovia MSP z odvetvia cestovného ruchu v prieskume poukázali na potrebu prijatia viacerých zmien v systéme podpory. Malé a stredné podniky z odvetvia cestovného ruchu by uvítali najmä zjednodušenie podmienok získania podpory, zjednodušenie samotných žiadostí o získanie podpory. Rovnako by uvítali aj zvýšenie výšky pomoci pre firmy.

V otázke čo by najviac podnikateľom pomohlo, zástupcovia malých a stredných podnikov z odvetvia cestovného ruchu apelovali najmä k zníženiu odvodov alebo k predĺženiu ich čiastočného odpustenia, k zníženiu administratívnej záťaže pre podnikateľov spojenej so žiadosťami o podporu a k zvýšeniu dostupnosti bezúročných alebo nízko úročených úverov. V prípade užšej špecifikácie, v rámci odvetvia ubytovania a stravovania, zástupcovia MSP prisudzovali mierne väčší dôraz na priame dotácie na úhradu nájomného a až v druhom rade na zníženie odvodov alebo na predĺženie ich čiastočného odpustenia. Zaujímavým zistením, ktorý priniesol tento prieskum je, že na rozdiel od zástupcov MSP z iných odvetví, zástupcovia MSP z odvetvia ubytovania a stravovania mali konkrétnu predstavu o opatreniach, ktoré by im pomohli prekonať ekonomické efekty dopadov pandémie COVID-19. Čiastočne to môže byť vysvetlené aj výraznou nespokojnosťou v oblasti podpory pre podnikateľov z odvetvia ubytovania a stravovania. V otázke nepriamej formy podpory – individuálne poradenstvo, zástupcovia MSP z odvetvia cestovného ruchu by uvítali podporu najmä v oblasti marketingu, právneho poradenstva a v oblasti financovania.

[74] na otázku odpovedali len tí podnikatelia, ktorí odpovedali kladne v otázke nepriamej podpory

Infografika 2 **Výsledky z prieskumu**

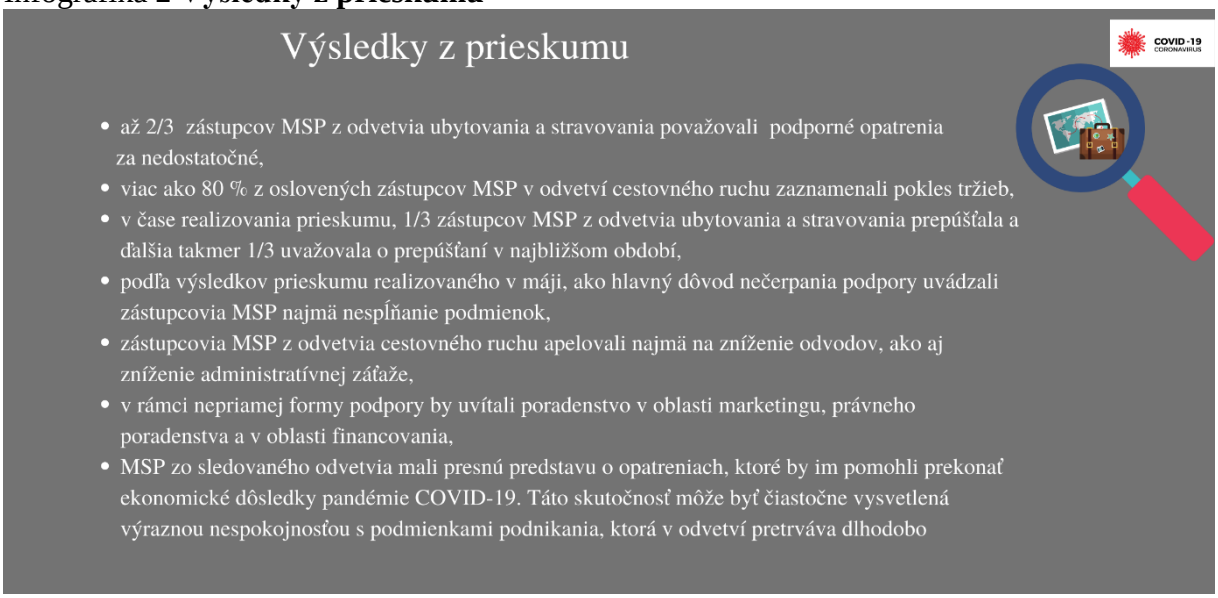

Zdroj: SBA

4 Závery z okrúhlych stolov

V rámci analýzy boli v septembri 2020 zorganizované dva okrúhle stoly, ktorých cieľom bolo zistiť bariéry a perspektívy cestovného ruchu na Slovensku. Okrúhle stoly sa konali 17.09.2020 v Prešove a 22.09.2020 v Banskej Bystrici. Diskusie sa zúčastnili zástupcovia cestovných kancelárií, ubytovacích a reštauračných zariadení, zástupcovia oblastných organizácií cestovného ruchu (OOCR) a krajských organizácií cestovného ruchu (KOCR), ale aj zástupcovia tretieho sektora, ktorí sa v cestovnom ruchu angažujú. Z diskusie vyplynuli nasledovné závery.

Slovensko je svojou ponukou cieľových miest rozmanité a preto ani cestovný ruch realizovaný na Slovensku nemôže byť ponímaný ako jednoliaty celok. Je potrebné sa naň pozerať z viacerých uhlov a zohľadniť špecifiká jednotlivých destinácií a typov cestovného ruchu. Výsledkom rôznorodého prístupu k cestovnému ruchu vzhľadom na jeho špecifiká je synergický efekt. Nekoncepčné a nesystémové riadenie cestovného ruchu, vysoké daňové a odvodové zaťaženie, ale aj chýbajúca infraštruktúra či nedostatok zamestnancov v oblasti cestovného ruchu, v porovnaní s okolitými krajinami zhoršujú konkurenčnú schopnosť Slovenska.

Bariéry v cestovnom ruchu na Slovensku

Subjekty, ktoré sa angažujú v cestovnom ruchu, a ktorí boli účastníkmi okrúhlych stolov, vidia bariéry cestovného ruchu v nasledujúcich oblastiach:

Vláda. Podľa účastníkov okrúhlych stolov, vlády *nepovažujú* cestovný ruch *za prioritu* a cestovný ruch sa v agende jednotlivých vlád ocitá niekde na konci rebríčka. To, čo ovplyvňuje subjekty cestovného ruchu a ich budúce pôsobenie je *neexistujúca komplexná vízia* smerovania a rozvoja cestovného ruchu. Na druhej strane účastníci podotkli, že predložených vízií týkajúcich sa cestovného ruchu na Slovensku bolo niekoľko. K ich realizácii však nedošlo vôbec, alebo len okrajovo.

Aj preto sa doterajší prístup vlády k cestovnému ruchu dá definovať ako *nekoncepčný, bez cielenej ponuky s neefektívnym marketingom a bez internetovej dostupnosti*. V súčasnosti stále neexistuje tzv. národný tourist board, ani online štatistika o využití ubytovacích kapacít a výbere miestnej dane z ubytovania.

Z chýbajúcej vízie vyplýva *neexistencia spoločného cieľa* a *postup jeho napĺňania*. Podľa diskutujúcich, pre cestovný ruch nemusí byť stanovený jeden cieľ. Týchto cieľov môže byť viac a každému cieľu by mala byť priradená priorita a časová nadväznosť. V prípade jasne definovaného cieľa a prioritizácie cieľov v oblasti cestovného ruchu, sa tomuto smerovaniu vedia prispôsobiť aj podniky svojimi plánmi. Riadenie bez jasného cieľa vnímajú podnikatelia negatívne a v súčasnosti si nevedia sami nastaviť smer svojho podnikania do bližšej či vzdialenejšej budúcnosti. Obávajú sa, že sa ich plány po určitom čase stanú nekonzistentnými s plánmi vlády na akejkoľvek úrovni. Tento nesúlad môže ohroziť podnikateľskú budúcnosť všetkých aktérov cestovného ruchu.

Úlohou vlády, alebo vládnej agentúry zaoberajúcej sa cestovným ruchom, je zabezpečiť aj *propagáciu Slovenska v zahraničí*. Z doterajších skúseností účastníkov vyplýva, že propagácia Slovenska na zahraničných veľtrhoch bola veľmi malá. Pritom dobre mierená reklama dokáže prilákať na Slovensko veľký počet zahraničných návštevníkov. Dobrý príklad propagácie domácej krajiny v zahraničí uvádzali účastníci okrúhleho stola v Banskej Bystrici. Poľsko aj Francúzsko (Tour de France) dokázali využiť športové prenosy na propagáciu hradov, zámkov, prírody vo vybraných regiónoch.

Infraštruktúra. V cestovnom ruchu chýba infraštruktúra a to v jej najširšom ponímaní (cyklistické chodníky, ktoré sa pre Slovensko stali nevyhnutnými, vodácka infraštruktúra, chýbajúce parkoviská). Veľký význam v SR majú aj doplnkové služby a ich dostupnosť. V niektorých prípadoch je turistická atrakcia zaujímavá, ale je nedostupná. Ako príklad uvádzala účastníčka okrúhleho stola v Prešove Opálové bane, kam sa so zahraničnými turistami nevedela dostať. Takých lokalít je na Slovensku pomerne veľa. Iným príkladom sú hory, kde nie je k dispozícii ani základná infraštruktúra (vrátane sociálnych zariadení), ktorá by bola turistom k dispozícii. Z dlhodobého hľadiska by bolo vhodné, aby sa na infraštruktúru pozeralo aj ako na súčasť cestovného ruchu, lebo k ubytovaciemu zariadeniu je potrebné sa nejakým spôsobom aj dopraviť (dostupná verejná doprava), ak turista prichádza vlastným autom, tak aby mal aj kde zaparkovať. Účastníci okrúhlych stolov sa zhodli na tom, že infraštruktúru nebude financovať žiaden podnikateľ. Ale vie a môže to urobiť vláda napríklad aj z financií, ktoré získa z cestovného ruchu.

Financie. Podľa účastníkov okrúhleho stola je na oblasť cestovného ruchu vyčlenených málo finančných prostriedkov. Súčasťou financovania cestovného ruchu sú aj eurofondy, časť z dane z pridanej hodnoty a miestne dane z ubytovania. Slovensko vďaka *vysokej DPH* na služby (Slovensko 20 % stravovacie služby, 10 % ubytovacie služby; Poľsko 8 % gastronómia, hotelierstvo, vstupné do múzeí, galérií na kultúrne podujatia; Maďarsko 5 % ubytovacie aj stravovacie služby), stráca cenovú konkurenčnú schopnosť.

Daň z ubytovania plynie do rozpočtu mesta/obce. Tie ale nie sú ničím motivované k tomu, aby tieto financie vrátili späť do cestovného ruchu. Príkladom dobrej praxe môžu byť niektoré mestá a obce na Slovensku, ktoré vracajú časť alebo celú výšku ubytovacieho príspevku späť do rozvoja cestovného ruchu v meste/obci. Využiť tieto finančné zdroje je možné vo forme marketingovej podpory, alebo na rozvoj infraštruktúry, na poskytovanie doplnkových služieb (Kremnica je zaujímavá vybudovaním ferát, ktoré sú stále častejšie vyhľadávané. Mesto má príjem z parkovania, prenájmu lezeckých súprav. Takto získané financie použilo na rozvoj lokality a postavilo prezliekarne, sociálne zariadenia. Keďže aj podnikatelia vidia perspektívu a záujem o feraty, začali mať aj oni záujem investovať do podnikania v danej lokalite.).

Začiatok podnikania v cestovnom ruchu *je finančne a časovo veľmi náročný*. Najmä ak ide o tretí sektor, ktorý usporadúva špecializované podujatia. Pritom návratnosť z realizovaného podujatia, aj keď je vyťažené, je malá. Preto by tretí sektor ocenil finančnú podporu a pomoc zo štátu najmä na začiatku podnikania.

Pre oblasť cestovného ruchu *nie sú* podľa účastníkov okrúhleho stola v Prešove *nastavené finančné limity* hlavne *na mikroprojekty*, ktoré sú schopné využiť mikro a malé podniky, ale aj fyzické osoby alebo občianske združenia, ktoré chcú začať alebo už podnikajú v oblasti cestovného ruchu. Výška príspevku by sa mala podľa účastníkov OS pohybovať na úrovni do 10 000 €. Tejto sume by mali byť prispôsobené aj výzvy, ktoré sú v súčasnosti rovnako náročné bez ohľadu na výšku financovania projektu. Kritériá vo výzvach na predkladanie návrhov na čerpanie eurofondov, podľa zástupcov tretieho sektora, nezohľadňujú prínosy cestovného ruchu na Slovensku.

O problematike financovania diskutovali aj účastníci okrúhleho stola v Banskej Bystrici. Podľa nich sú najmä malí podnikatelia v cestovnom ruchu finančne limitovaní a sú nútení racionalizovať svoje podnikanie. Veľkým problémom je, ak si nevedia nastaviť finančné parametre, lebo im *chýba finančná a/alebo ekonomická gramotnosť*.

Rovnako za nekoncepčné pokladajú jednotliví zástupcovia oblasť *využívania eurofondov*. Financie z týchto zdrojov sú verejnými financiami a mali by sa využiť na verejné projekty (hrady, zámky, infraštruktúra), nie na priamu podporu podnikateľských subjektov. Podnikateľom by mali tieto prostriedky plynúť najmä v nepriamej forme

(poradenstvo, konzultácie...). A ak má štát vypracovanú víziu na využitie financií v cestovnom ruchu, mal by mať pripravenú aj dopadovú štúdiu ich využitia. Napríklad pri rekreačných poukazoch vláda dodatočne zisťovala ich vplyv na cestovný ruch a chcela vidieť ich čerpanie v daňovom priznaní (nie je to možné, lebo v účtovnej položke sú zahrnuté aj sociálne dávky iného charakteru), ale zisťovala aj návratnosť využitia rekreačných poukazov na jedno pracovné miesto. Teda ak vláda prispeje 275 €, koľko pracovných miest to v zariadení udrží, ako sa to prejaví na zamestnanosti.

Eurofondy by sa rovnako ako príjmy štátu z daní, mali považovať za verejné zdroje financovania a nemali by preto smerovať do súkromných zdrojov. Preto, ak sa využijú napríklad na stavbu štadióna, malo by byť v zmluve uvedené, v akom rozsahu bude stavba poskytnutá k dispozícii verejnosti, prípadne kto a za akých podmienok má do zariadenia prístup. Zatiaľ to v žiadnej zmluve, uvedenej v centrálnom registri zmlúv nie je.

Podľa vyjadrenie účastníčky okrúhleho stola, sa finančné prostriedky vynaložené do cestovného ruchu vrátia späť do ekonomiky štvornásobne.

Spolupráca. Na okrúhlom stole v Banskej Bystrici, ale aj v Prešove, silno rezonovala potreba spolupráce medzi zainteresovanými subjektmi. Najmä mikro, malé podniky a tretí sektor pôsobiaci v oblasti cestovného ruchu sa bez vzájomnej spolupráce nezaobídu. Spolupráca sa môže týkať ako spoločného marketingu, tak aj financií, vzájomného zdieľania zamestnancov, prípravy ponuky v destinácii, alebo iných oblastí. Pre všetkých tých, ktorí v cieľovom mieste participujú na cestovnom ruchu, by mala byť spolupráca založená na vzájomnom pochopení a osobitnom prístupe. Medzi podnikateľmi v cestovnom ruchu však dlhodobo prevláda neochota k spolupráci. Dôležitú úlohu v stmeľovaní a stanovovaní spoločných cieľov zohrávajú OOCR a KOCR. Aj keď podľa vyjadrení ich zástupcov je spájanie jednotlivých subjektov veľmi náročné, keďže každý z nich má svoje vlastné ciele a záujmy. Najčastejšou motiváciou k tomu, aby sa podniky zapojili do nejakej organizácie je získanie výhody.

Pre nadviazanie spolupráce a jej rozvoj je primárne stanovenie cieľového miesta, destinácie, ktorú bude potrebné navonok ku zákazníkom komunikovať. Takým príkladom môže byť Domaša (patrí pod viaceré obce), Gemer, Malohont, ale môže to byť aj samotné mesto, napríklad Banská Štiavnica. Presne definovaná lokalita by sa mala stať jednotnou destináciou so všetkými subjektmi, ktoré v nej pôsobia (nielen v cestovnom ruchu).

Po definovaní cieľového miesta je pre jeho ďalší rozvoj dôležité, aby existoval spoločný koncept, ktorý budú zdieľať subjekty v regióne. Hoci často turisti navštívia región, ostanú v ňom len 1 deň. Cielený a dobre nastavený spoločný koncept môže zvýšiť atraktivitu a návštevnosť cieľového miesta. Dostatočný počet zahraničných turistov dokáže na dlhšie obdobie prilákať cielená reklama v zahraničí. Napríklad v oblasti Donovaly, po cielenej reklame v zahraničí, pribudlo neobyčajne veľa návštevníkov z Maďarska, aj keď animačný program, ktorý bol ponúkaný, bol v slovenčine.

Zamestnanci. Cestovný ruch je náročný na zamestnancov a tak, ako v iných odvetviach, aj v cestovnom ruchu je nedostatok pracovnej sily. Chýbajú najmä zamestnanci so stredoškolským vzdelaním a absolventi škôl sú často nekvalitní, bez skúseností. Najmä pri študentoch vysokých škôl so zameraním na cestovný ruch by bolo vhodné vrátiť sa k reálne fungujúcej praxi spolupráce škola – podnikateľ. Študenti strednej a najmä vysokej školy by na vlastnej koži zažili prácu v podniku cestovného ruchu a získali by nielen skúsenosti, zručnosti a pracovné návyky, ale zistili by, že pracovať sa dá aj na Slovensku. Aj to je možno spôsob, ako vyriešiť problém s nedostatkom pracovnej sily v hoteloch a reštauráciách.

Okrem praxe sa pri okrúhlom stole v Banskej Bystrici spomínal aj príklad z USA, kde študenti, ktorí chcú ukončiť školu, musia mať reálne absolvovaný vopred stanovený počet hodín/dní dobrovoľníckej práce v podnikoch cestovného ruchu. O počte takto odpracovaných hodín/dní a pracovnej náplni vydáva potvrdenie zamestnávateľ. Na Slovensku však v súčasnosti k praxi a vzájomnej spolupráci nie je nikto nútený - ani študenti, ani školy. Podnikateľom by pomohla aj možnosť „vyskúšať si" zamestnanca napríklad počas jedného dňa.

Špecifický príklad zamestnávania v podnikoch cestovného ruchu uviedla podnikateľka, ktorá sa venuje prevádzke golfového ihriska. Hoci zamestnanci pracujú len počas sezóny, potrebuje si ich udržať počas celého roka, lebo ak by ich prepustila, nemá istotu, že sa jej vrátia.

Iné. Dôležitú úlohu v cestovnom ruchu na Slovensku zohrávajú OOCR a KOCR. Zastupujú subjekty cestovného ruchu pôsobiace vo vymedzenom regióne a ich hlavnou úlohou by mala byť propagácia a podpora týchto subjektov. Často však suplujú aj úlohu mesta/obce pri stanovení cieľov rozvoja cestovného ruchu. To, čo tieto organizácie pociťujú ako veľkú nevýhodu je, že členmi OOCR sa subjekty pôsobiace v oblasti cestovného ruchu stávajú na základe dobrovoľnosti. Preto rozličné časti územia ostávajú nepokryté (obce/mestá/podnikatelia nie sú členmi žiadnej OOCR alebo MAS). U subjektov pôsobiacich v cieľovom miesta sa niekde prejavuje jav, ktorý by sme mohli označiť ako problém čierneho pasažiera (ak OOCR propaguje destináciu ako celok, táto propagácia zahŕňa aj subjekty, ktoré členmi OOCR nie sú). To spôsobuje zníženie záujmu o účasť v OOCR (načo platiť členský príspevok, keď aj tak mám reklamu). Je to však len krátkodobý pohľad na celú riešenú problematiku. Na druhej strane aktivita a angažovanosť riaditeľov OOCR a ich zamestnancov môže pritiahnuť aj nových členov.

Príkladov, ako sa vysporiadať s neúčasťou subjektov v OOCR uviedli diskutujúci pri okrúhlom stole v Banskej Bystrici hneď niekoľko. V Rakúsku a Kanade sa členom združenia stáva každý podnikateľský subjekt, a to okamžite po obdržaní dokladu o možnosti podnikať. Či je to zubár, hotelier, alebo masér. Združenie na základe samoregulácie spomedzi seba vylúči podnikateľov, ktorí nepomáhajú rozvoju danej lokality. V Kanade si takéto zoskupenie dokáže zarábať samo na seba a z vyzbieraných členských príspevkov sa uhrádzajú aktivity, ktoré sú pre región žiadúce.

Iným príkladom ako zapojiť subjekty cestovného ruchu do spoločného združenia/organizácie je fungovanie športových zväzov na Slovensku. Podľa zákona o športe sa môže o štátny príspevok uchádzať iba športový zväz, občianske združenie. Nárok na príspevok tak získajú iba tí, ktorí splnia podmienky zväzu. Kto teda má záujem o financie, je „nútený" byť členom združenia. Tento príklad by mohol fungovať aj pre členov OOCR alebo MAS.

Podnikateľka uvádzala príklad zle/nevhodne nastavenej povinnosti ubytovacieho zariadenia, ktorá sa týka hlásenia pobytu cudzinca do troch dní (ak pochádza z tretej krajiny) na príslušnom oddelení policajného zboru. Táto povinnosť ostáva aj v prípade, že turista počas troch dní odíde z územia SR.

Diskutujúci pri oboch okrúhlych stoloch sa zhodli aj na tom, že podnikateľskou bariérou je zlá komunikácia a spolupráca s mestom/obcou, VÚC a úradmi. Konania úradov alebo úradníkov sú niekedy akoby proti podnikateľom (zámena pozemkov trvá 4 roky, rôzne druhy povolení od rozličných inštitúcií, zdĺhavé vybavovanie povolení).

Riešenia pre podniky v cestovnom ruchu vyplývajúce z dôsledkov koronakrízy

Prvá vlna koronakrízy v roku 2020 vo veľkej miere ovplyvnila aj ekonomický život na Slovensku. Uzatvorenie reštauračných a ubytovacích prevádzok sa významnou mierou prejavilo na poklese tržieb v týchto zariadeniach. Pre cestovné kancelárie znamenal začiatok roka 2020 úplný výpadok príjmov, a to ako dôsledok uzatvorenia hraníc spojený so zrušením cestovania do a zo zahraničia. Subjekty pôsobiace v oblasti cestovného ruchu tak boli nútené hľadať riešenia na to, ako prekonať obdobie korona krízy a ako sa pripraviť na budúcnosť a či a akú pomoc očakávať od štátu.

V zahraničnom cestovnom ruchu bola počas prvej vlny pandémie medzi podnikateľmi najväčšia neistota v tom, že nebolo jasné, v akej fáze bezpečnosti či ohrozenia COVID-19 sa nachádzajú jednotlivé krajiny, a či po návrate z nich bude alebo nebude potrebné ísť do domácej karantény. Preto cestujúci dávali prednosť krátkodobým individuálnym pobytom v zahraničí a v prípade rastúceho počtu nakazených sa dokázali pomerne rýchlo vrátiť na Slovensko. Ak krajina bola bezpečná, vedeli si pobyt predĺžiť.

Korona kríza zmenila zmýšľanie Slovákov ponúkla Slovensku priestor na rozvoj domáceho cestovného ruchu. Umožnila Slovákom spoznať zatiaľ neobjavené kúty Slovenska. Nevyužiť takú príležitosť na ďalší rozvoj domáceho cestovného ruchu by bola veľká chyba.

Účastníci na okrúhlych stolov sa nezávisle na sebe zhodli na tom, že v najväčšej miere v ich podnikateľskej činnosti ich ovplyvňovala *nesystémovosť* (rýchlo sa meniace opatrenia), *nečitateľnosť a nepredvídateľnosť prijímaných opatrení*. Zavádzanie opatrení, ktoré prichádzali počas prvej vlny pandémie, *trvalo pridlho a boli plošné*. Nezohľadňovali napríklad veľkosť priestoru na športové aktivity, kde sa aktivity odohrávali. V budúcnosti by podnikateľom veľmi pomohlo, ak by mali k dispozícii *pripravované opatrenia na 1 – 3 mesiace vopred*, aby si na základe toho vedeli nastaviť aj svoje krátkodobé plány. Rovnako komunikácia smerom od vlády by v ďalších vlnách ochorenia mala byť jasná a presná a opatrenia by sa nemali meniť často a pokiaľ je to možné, tak by mali byť diferencované.

Najväčší prepad tržieb medzi podnikmi cestovného ruchu zaznamenali cestovné kancelárie, najmä tie, ktoré zabezpečujú zahraničný cestovný ruch. Počas koronakrízy sa naplno prejavil trend týkajúci sa individuálneho cestovania nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí. Napriek tomu účastníci okrúhleho stola v Prešove veria, že to nie je koniec cestovných kancelárií. Stále existuje veľká skupina cestujúcich, ktorí sú pohodlní a radi si zaplatia balík služieb, ktorý im cestovná kancelária alebo iná agentúra pripraví. V každom prípade je zjavné, že počet cestovných kancelárií sa v blízkej dobe bude znižovať, že trvanie kamenných cestovných kancelárií je ohrozené, a že sa bude meniť štruktúra poskytovaných služieb, alebo dôjde k úplnej transformácii cestovných kancelárií.

Napriek podpore zamestnanosti zo strany štátu počas prvej vlny koronakrízy, museli zamestnávatelia pristúpiť aj k iným *riešeniam zamestnanosti*. Niektorí zamestnávatelia, napriek tomu, že dostali pomoc od vlády, časť zamestnancov prepustili. Príspevok získaný od štátu nedokázal pokryť všetky náklady na zamestnancov. Ak si podnikatelia porovnali príspevok na zamestnanca s odvodmi, ktoré platia späť štátu, potom poskytnutý príspevok od štátu netvoril ani polovicu podnikateľských odvodov späť štátu.

Jeden z účastníkov okrúhleho stola sa vyjadril, že v súčasnosti zamestnáva len na základe dohody o vykonaní práce. V prevádzke šetrí na energiách a pripravuje sa na ďalšie vlny pandémie.

V súvislosti s prepúšťaním zamestnancov podnikatelia upozornili, že je potrebné si uvedomiť, že podnikateľ, ktorý chce prepúšťať, musí mať na to dostatok financií. Podnikatelia

sa obávajú, že v prípade vážnych problémov v podnikaní by tieto problémy neboli schopní riešiť prepúšťaním ale skôr ukončením vlastnej podnikateľskej činnosti.

Iná skupina podnikateľov sa rozhodla, že príspevok od štátu nebude požadovať. Ďalších podnikateľov v čase krízy podržala banka prostredníctvom *kontokorentného účtu* a s ním spojenej možnosti navýšenia prečerpania a začatia splácať až v januári 2021.

Negatívnym dôsledkom COVID-19 a prechodu na home office, prípadne na kurzarbeit bolo, že *zamestnanci stratili pracovné návyky*, alebo sa snažili využiť situáciu vo svoj prospech. Napríklad tak, že pracovali ako predavači v potravinách a zároveň od zamestnávateľa poberali príspevok vo forme kurzarbeit. Keď zamestnávateľ chcel, aby sa vrátili do práce, tak kvôli novej práci návrat odmietli. Podnikatelia pozitívne hodnotia to, že pre hrubé porušenie pracovnej disciplíny mohli s takým zamestnancom rozviazať pracovný pomer, aj keď na jeho miesto poberali štátny príspevok.

Podnikatelia v cestovnom ruchu sú ovplyvnení nielen prvou vlnou korona krízy, ale aj už *nastupujúcou druhou vlnou*. Kým napríklad kúpele vykazovali počas septembra 2020 takmer plnú obsadenosť najmä turistami z ČR, po preradení ČR v polovici septembra 2020 do červenej zóny, v kúpeľoch prepustili časť zamestnancov a plánujú ich zatvoriť počas celého októbra.

Zástupcovia hotelov uvádzali, že v prípade ďalšieho zatvorenia prevádzky, to nemusia prežiť. Preto je v súčasnosti dôležitá *podpora hotelov a ubytovacích zariadení*. Ich krach má vplyv na postupné utlmenie činnosti ďalších subjektov, ktoré sú zapojené do dodávateľského reťazca. Zástupcovia ubytovacích služieb by privítali, ak by sa hostia vrátili do ubytovacích zariadení a ak by minuli peniaze aj na doplnkové služby.

Aktuálne bola na oboch okrúhlych stoloch diskutovaná aj problematika svadieb a dodržiavanie protipandemických opatrení, za ktoré je zodpovedný prevádzkovateľ, ktorý za ich nedodržanie môže dostať pokutu. Také rozhodnutie považujú majitelia reštaurácií a ubytovacích zariadení za neadekvátne a radšej sa vzdajú usporiadania svadieb vo svojich priestoroch.[75]

Korona zasiahla aj tretí sektor pôsobiaci v oblasti cestovného ruchu rovnako ako ostatných prevádzkovateľov cestovného ruchu a *sťažila alebo znemožnila usporadúvanie akcií a podujatí*.

Podľa účastníčky okrúhleho stola v Banskej Bystrici o zlom stave podnikateľského sektora na Slovensku svedčilo to, že počas prvej vlny pandémie podnikateľský sektor zvažoval, či má finančné rezervy na 2 – 3 mesiace. Nakoniec sa podnikateľom podarilo prekonať obdobie prvej fázy ochorenia, ale otázka je, čo bude ďalej, odkiaľ podnikatelia vezmú peniaze na prekonanie ďalšej/ďalších fáz ochorenia. Zároveň je tu obava, že s ochorením nebudeme bojovať len do jari 2021, ale že vážna situácia s nízkymi tržbami v oblasti cestovného ruchu bude trvať niekoľko nasledujúcich rokov. A aká bude situácia potom, to nikto netuší.

Otázka, ktorú si dnes mnohí podnikatelia v cestovnom ruchu kladú je – *kedy zatvorím, koľko ľudí prepustím a či vôbec ešte otvorím*. Dobrým príkladom podpory hotelov a ubytovacích zariadení je ČR, kde je vládou financované každé neobsadené lôžko a výška príspevku závisí od počtu hviezdičiek ubytovacieho zariadenia.

Podnikatelia sa zároveň obávajú toho, že pri porovnaní sa so zahraničím nebudú konkurencieschopní. Súvisí to s nedostatkom ľudí, nízkymi tržbami, nízkou vyťaženosťou zariadenia a najmä rôznymi formami podpory, ktoré získali podnikatelia v cestovnom ruchu v okolitých krajinách.

[75] Zistenie bolo aktuálne v čase realizácie OS, ešte pred prijatím zákazom usporiadania svadobných hostín.

COVID-19 ukázal *úzke miesta cestovného ruchu na Slovensku* a tými sú infraštruktúra a nerovnomerné rozloženie návštevníkov. Ukázali sa možnosti na rozvoj atraktívnych desitnácií na Slovensku a zároveň sa ukázalo, ktoré miesta nie sú atraktívne, alebo nie sú klientom dostatočne komunikované. V niektorých destináciách sa vyskúšali kapacity. Tieto poznatky by mali byť využité pri smerovaní cestovného ruchu v budúcnosti.

Budúcnosť a trendy v cestovnom ruchu na Slovensku

Pri okrúhlom stole v Banskej Bystrici sa vo väčšej miere diskutovalo o budúcnosti podnikov v cestovnom ruchu, v Prešove o trendoch v cestovnom ruchu.

Koronakríza zmenila fungovanie celého sveta. Na Slovensku ovplyvnila vo veľkej miere ubytovacie a reštauračné zariadenia, ale aj cestovné kancelárie a agentúry, ktoré ponúkajú najmä zájazdy do zahraničia. Pri otázke o budúcnosti cestovného ruchu na Slovensku sa diskutujúci zhodli na tom, že *plánovať budúcnosť je v súčasnej situácii* dosť *problematické*. Vyplýva to najmä z *vysokej miery neistoty*, ktorá pramení z viacerých premenných. Medzi podnikateľmi rezonovalo najviac to, že sa potrebujú pripraviť na ďalšie vlny pandémie. Či už to bude druhá vlna korona krízy, alebo iné druhy ochorení plošného charakteru. Pre cestovný ruch je dôležité, aby ľudia cestovali, a to po vlastnej krajine, alebo po cudzine. Pre ľudí aj pre podnikateľov je *dôležitá rétorika vládnych predstaviteľov* v súvislosti s koronou. Ak budú ľudia mať strach, potom nikam nebudú cestovať a to môže byť koniec cestovného ruchu nielen na Slovensku. Aj to je dôvodom k tomu, aby podnikatelia svoje budúce aktivity diverzifikovali, využívali nové nápady, alebo zmenili predmet podnikania. Zmena podnikania je však pre subjekty pôsobiace v cestovnom ruchu krajné riešenie. Podnikatelia si s klientmi vytvárajú často nadštandardné vzťahy a sú radi, keď sa k nim znova vracajú.

Na druhej strane bolo obdobie koronakrízy príležitosťou, ktorá zmenila zmýšľanie ľudí na Slovensku. Mnoho z nich objavilo Slovensko a začali po Slovensku cestovať. Toto je príležitosť, ktorú by mali využiť podniky cestovného ruchu, ale aj vláda. Pre podniky je to príležitosť znova osloviť domácich klientov (a prispôsobiť sa požiadavkám, ktoré sú odlišné od požiadaviek zahraničných turistov), získať kvalitných ľudí, ktorí sú momentálne dostupní na trhu práce, nadviazať plnohodnotnú spoluprácu so školami. Hoci podnikatelia pociťujú neistotu z budúceho vývoja, neplánujú sa vzdať a budú bojovať o to, aby prežili, aby realizovali nové nápady a aby na každom uskutočnenom projekte dokázali zarobiť.

Viackrát bolo spomínané, že podnikatelia chápu koronakrízu ako *príležitosť na zmenu*. Aj keď to bude bolestivá zmena. Napríklad vo fungovaní cestovných kancelárií alebo agentúr.

Vláda na všetkých úrovniach by mala využiť príležitosť a správne využiť dostupné finančné prostriedky z eurofondov napríklad na dobudovanie turistickej infraštruktúry (cyklotrasy, múzeá, parkoviská a pod.). Podnikatelia za podporu považujú skôr budovanie infraštruktúry ako priamu finančnú podporu podnikateľom.

Obdobie po koronakríze je príležitosťou pre všetky subjekty a ich vzájomnú viacsektorovú komunikáciu, do ktorej sa zapoja podniky, verejný sektor, aj tretí sektor. Zmeny, ktoré sa už udiali a dejú, by mali chápať aj tí, ktorí krajinu riadia a dať priestor a podporu tým, ktorí dokážu posunúť krajinu vpred.

Hoci podnikatelia vedia, kam by sa chceli v budúcnosti dostať, vo veľkej miere ich pri ich smerovaní ovplyvňujú rozhodnutia mesta, obce, vyšších územných celkov aj štátu. Ak sa ich vzájomné ciele nebudú zhodovať, je možné, že posun v podnikaní aj v rozvoji Slovenska bude minimálny. Preto je dôležitá komunikácia medzi týmito subjektmi.

Témou, ku ktorej sa účastníci vyjadrovali pri oboch okrúhlych stoloch boli *rekreačné poukazy*. Väčšina podnikateľov vidí skôr ich nedostatky ako prínosy. Pre podnikateľov aj

zamestnancov sú *diskriminačné* (podniky nad 50 zamestnancov ich dávajú, pod 50 nie; zamestnanec musí byť v pracovnom pomere minimálne 2 roky) a *krivia trh*. Ako príklad uvádzal podnikateľ, že kvôli tomu, že domáci cestujúci využili rekreačný poukaz na 2 – 3 dni, nemohol zabezpečiť dvojtýždňový pobyt v zariadení zahraničnému turistovi, ktorý by tam minul peniaze aj na doplnkové služby. Aj keď v súčasnosti sú ubytovacie zariadenia vďaka rekreačným poukazom pomerne slušne naplnené, tržby z doplnkových služieb sú nulové. Rekreačné poukazy sa pre podniky, ktoré majú finančné problémy stávajú v súčasnosti finančne ešte náročnejšími. Aj preto sa viacerí podnikatelia dohodli so svojimi zamestnancami, že tento rok ich zamestnanci nevyužijú. Pri vyplácaní a vystavovaní rekreačných poukazov sa podniky stretávajú s *nadbytočnou byrokraciou* (vystavovanie väčšieho množstva faktúr, špeciálne požiadavky na faktúry...). Vo väčšine prípadov smeruje využitie rekreačných poukazov do cenovo náročnejších hotelov. Zákazníci tak nehľadajú cenovo primerané ubytovanie, ale také, kde by mohli minúť 275 €. Stratil sa pojem hodnoty a ceny hotelov sa zvýšili.

Väčšina tých, ktorí rekreačné poukazy využívajú, pracuje v štátnej/verejnej správe. To znamená, že na ich poukazy sa skladajú v konečnom dôsledku všetci pracujúci a podnikajúci obyvatelia Slovenska.

Rekreačné poukazy boli prijímané v „dobrých časoch“. Politici by si mali uvedomiť, že *opatrenia*, ktoré sú *na úrovni vlády prijímané, musia v konečnom dôsledku znášať podnikateľské jednotky* a zapracovať ich do svojich plánov. ak by bolo možné použiť na ich financovanie príspevky z eurofondov a tak podporiť domáci cestovný ruch.

Ak by bol rekreačný poukaz dobre nastavený, mohol by ekonomike pomôcť. Napríklad ak by sa využil v mestskom cestovnom ruchu, ktorý trpí kvôli tomu, že kongresový turizmus je nulový. Svoju úlohu pri rozvoji cestovného ruchu by zohrali vtedy, ak by sa odstránili nedostatky, teda byrokracia (napríklad využitím QR kódu) a ak by sa poskytovali všetkým zamestnancom. Prípadne by bolo možné ich nahradiť jednorazovou dotáciou napríklad v sume 1 000 €, ktorú by mohli zamestnanci využiť na domáci cestovný ruch.

Trendom, ktorý sa v cestovnom ruch prejavuje, je objavovanie neobjaveného. Slovensko je pre mnohých zahraničných cestovateľov ešte stále nepoznanou krajinou a turistom má čo ponúknuť. Problémom, ktorý z diskusie vyplynul je, že *Slovensko* zatiaľ *nemá jednotnú stratégiu, kto bude cieľový zákazník, ani čo mu chceme ponúknuť*. Nielen pre odvetvie cestovného ruchu je dôležité, aby zahraničný, ale aj domáci klient ostal v cieľovom mieste dlhšie ako jeden – tri dni.

Medzi svetové trendy radíme aj *rastúci počet individuálnych turistov*, alebo *malých skupín*. *Mení sa správanie cestujúcich* – cestujú viac rodiny s deťmi, cestujúci sú pohodlnejší, majú viac skúseností a očakávajú doplnkové služby. Turisti chcú sami objavovať zaujímavosti v cieľovom mieste. Chcú ho „zažiť na vlastnej koži“. Preto aj pre individuálnych turistov, ktorí na Slovensko prichádzajú, je potrebné pripraviť balík doplnkových služieb, kde môže byť sprievodca, ktorý im naplánuje pobyt, ponúkne zaujímavé lokality, pripraví program. Tým sa otvára zatiaľ neobsadený segment trhu pre incomingové kancelárie, alebo aspoň pre sprievodcov.

To, čo je potrebné v cestovnom ruchu na Slovensku zohľadniť sú *klimatické zmeny*.

V domácom cestovnom ruchu je síce príležitosťou to, že Slováci ostali doma a navštevujú domáce destinácie, ale rizikom je nerovnomerné rozloženie turistov. Niektoré lokality sú úplne vyťažené (Banská Štiavnica, Tatry) a hrozí nadmerný počet turistov (overcrowding), iné lokality, ktoré sú rovnako atraktívne a zaujímavé, sú však bez návštevníkov. Ani jeden extrém nie je dobrý a bolo by potrebné hľadať spôsoby ako presunúť turistov z jednej lokality do druhej. Dobrým príkladom je OOCR, ktoré zabezpečilo premávku vlaku medzi Banskou

Bystricou a Kremnicou. O vlaky bol záujem a čiastočne sa tým vyriešili problémy oboch spomínaných miest.

Subjekty cestovného ruchu majú záujem o odstránenie nekoncepčnosti a neodbornosti, aby bol cestovný ruch zvládnutý na regionálnej a národnej úrovni, aby sme poznali Slovákov. Ak sa nám to podarí, potom budeme vedieť aj to, čo ponúknuť zahraničným turistom.

5 Návrh odporúčaní na elimináciu bariér v podnikaní v cestovnom ruchu

5.1. Identifikované bariéry v odvetví cestovného ruchu

Podpora priaznivého podnikateľského prostredia v odvetví cestovného ruchu vytvára zásadné predpoklady pre ďalší sektorový rozvoj. Ako už bolo uvedené v predchádzajúcich kapitolách, v PVV Slovenskej republiky na obdobie rokov 2020-2024 sa domáci cestovný ruch považuje za jeden z najdôležitejších pilierov udržateľného rastu regionálnych ekonomík.

Vzhľadom na charakter cestovného ruchu, malé a stredné podniky, ktoré pôsobia v odvetví cestovného ruchu čelia rozličným bariéram, ktoré sú posilnené o špecifické oblasti. Medzi všeobecné z nich patria najmä prekážky, ktoré sa spájajú predovšetkým s regulačným rámcom, prístupu k finančným zdrojom a celkovej koncepčnosti podpory cestovného ruchu a konkretizácie cieľov v oblasti budúcej orientácie sa CR.

Neočakávané prepuknutie pandémie vírusu COVID-19 a jej následný vývoj významným spôsobom začal špecificky ovplyvňovať fungovanie podnikateľov a poskytovateľov služieb cestovného ruchu.

V nadväznosti na potrebu udržateľnosti a stabilizácie cestovného ruchu a následného rozvoja, predmetná kapitola poskytuje sumárny prehľad bariér, ktoré sú výsledkom podrobného rozboru podmienok podnikania v odvetví cestovného ruchu. Identifikované bariéry, ktoré vyplývajú z jednotlivých kapitol, kompletizujú poznatky posudzovaného postavenia zástupcov malých a stredných podnikov v cestovnom ruchu v súčasnosti.

Všeobecné bariéry

Sezónnosť.[76] Pre cestovný ruch je významnou z hľadiska charakteristických znakov sezónnosť, ktorá zostáva celosvetovým fenoménom. Určitým spôsobom vplýva na budúci rozvoj v oblasti cestovného ruchu. Aj väčšina svetových cieľových destinácií čelí sezónnej koncentrácií aktivít turizmu v dôsledku rôznych faktorov, vrátane klimatických podmienok. Deje sa tak najmä v závislosti od odlišných vzorcov, ktoré sú podmienené odlišnými klimatickými podmienkami, vrátane vplyvu ročných období a iných významných faktorov (napr. ekonomickej aktivity, spotrebiteľského správania, obdobia školských prázdnin a štátnych sviatkov atď). Sezónnosť sa prejavuje zjavnými vrcholmi turistickej sezóny v určitých obdobiach, ktoré sú v porovnaní s iným obdobím sprevádzané prevyšujúcou návštevnosťou. Výkyvy v návštevnosti sa všeobecne považujú za problematické pre odvetvie, ktoré vynakladá množstvo času, finančných prostriedkov a úsilia na úpravy vzorcov a stratégií, ktoré by viedli k predĺženiu hlavnej sezóny a rozvoja tých ďalších.

Aj na Slovensku sa cestovný ruch líši z pohľadu koncentrácie návštevnosti. **Nerovnomerné rozloženie návštevnosti** môže byť spravidla dvojaké. Prvým prípadom je, keď konkrétnu cieľovú destináciu navštevuje príliš veľa turistov (tzv. „overtourism“), čo má v konečnom dôsledku vplyv na kvalitu poskytovaných služieb v destinácií a to najmä s ohľadom na infraštruktúru, ktorá kapacitne nestíha pokrývať dopyt po produktoch a službách v cestovnom ruchu. Nižšia kvalita poskytovaných služieb môže byť ďalej potenciálnou hrozbou v rámci poklesu návštevnosti s nežiadúcim dopadom na cieľové miesto, resp. cieľovú destináciu. Opačným, druhým prípadom, je situácia, kedy je v cieľom mieste cestovného ruchu nízka návštevnosť čo môže teoreticky vplývať na motiváciu podnikateľských subjektov z odvetvia na tvorbu ponuky poskytujúcich produktov, resp. ponúkaných služieb. Napríklad Banská Štiavnica z pohľadu vývoja návštevnosti za posledné roky rieši rastovú krízu. Jedným

[76] https://www.researchgate.net/publication/336085306_TOURISM_SEASONALITY_-_AN_OVERVIEW

z úspešných príkladov vzájomnej spolupráce riešenia „overtourismu“, ktorý bol prezentovaný na OS v Banskej Bystrici je spolupráca na úrovni OOCR a Banskobystrického kraja. V rámci tejto spolupráce bol zriadený zážitkový vlak Banícky expres, ktorý preváža turistov z Banskej Štiavnice do Kremnice, čím zároveň čiastočne rieši nedostatočnú návštevnosť v Kremnici. Z uvedeného vyplýva, že je potrebné mať na zreteli okrem národného konceptu aj lokálny manažment, ktorý by bral do úvahy aj nevyváženosť návštevnosti v jednotlivých lokalitách.

V prípade tvorby koncepcie podpory cestovného ruchu je potrebné uvedomiť si, že aj **rozmanitosť cestovného ruchu na Slovensku** môže byť do značnej miery takisto prekážkou pri určovaní ďalšieho rozvoja. V rámci určovania stratégie rozvoja cestovného ruchu je kľúčové uvažovať o špecifických potrebách jednotlivých druhov CR, v zmysle ktorého napríklad mestský typ turizmu potrebuje iné stimuly ako napríklad vidiecky typ turizmu alebo turizmus vo vznikajúcich cieľových destináciách. V tomto ohľade by malo ísť **vyšpecifikovanie kategorizácie cestovného ruchu a následnej prioritizácie cieľov**.

Nedostatok pracovnej sily a nedostatočná kvalifikácia zamestnancov v odvetví cestovného ruchu. Všeobecný nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily sa na Slovensku spája aj s odvetvím cestovného ruchu. Vzhľadom na sezónny charakter cestovného ruchu a náročnosť odvetvia na pracovnú silu (aj kvalifikovanú aj nekvalifikovanú pracovnú silu), v súčasnosti je problematické zabezpečiť dostatok pracovnej sily, ktorá je potrebná pre zachovanie rozsahu a kvality poskytovaných produktov a služieb v odvetví. Zástupcovia podnikateľov z odvetvia upozorňujú, že sa v posledných rokoch uvedených nedostatok stáva čoraz väčšou prekážkou v ďalšom rozvoji a zvyšovania konkurencieschopnosti. Z pohľadu cestovného ruchu najciteľnejšie vnímajú nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily najmä zástupcovia z ubytovacích a stravovacích služieb. Aj v rámci dopytu po nižšie kvalifikovanej pracovnej sily je evidovaný nedostatok uchádzačov, resp. vhodných záujemcov. Medzi hlavné dôvody, ktoré sa často uvádzajú patrí aj nezáujem o prácu zo strany uchádzačov o zamestnanie. Na tejto skutočnosti sa zhodujú aj členovia Zväzu hotelov a reštaurácií Slovenskej republiky.[77] Problematickou je aj nízka previazanosť medzi systémom vzdelávania a praxou. Nedostatok zamestnancov sú podnikatelia nútení riešiť aj prostredníctvom zamestnávania pracovnej sily zo zahraničia.

Legislatíva. Z právneho vývoja v oblasti cestovného ruchu uvedeného v časti 1.4 vyplýva, že legislatívne zmeny v tomto sektore sú prijímané zriedka. Na jednej strane sa to môže považovať za výhodu, spočívajúcu v stabilizácií legislatívy. Na druhej strane sa subjekty podnikajúce v tejto oblasti, rovnako ako iné MSP, stretávajú so zvyčajnými problémami podnikateľov, pričom taktiež požadujú zmenu právnych predpisov, ktorá by zlepšila podnikateľské prostredie na Slovensku. Aj v období pred prijatím opatrení Vlády SR proti šíreniu ochorenia COVID-19 patrili malé a stredné podniky z odvetvia cestovného ruchu k najviac nespokojným s podmienkami pre podnikanie na Slovensku. Zhodujú sa na tom, že nestabilita a nejednoznačnosť zákonov patrí medzi najvýznamnejšie prekážky pri fungovaní a ďalšom raste podnikania. Prieskum[78], ktorý sa realizoval v období pred prijatím opatrení proti šíreniu pandémie ukázal, že zástupcovia z odvetvia ubytovania a stravovania, v porovnaní so zástupcami z iných odvetví, najvýraznejšie pocítili navýšenie výdavkov v roku 2019 najmä v oblasti odvodového a daňového zaťaženia. Novoprijaté právne normy mali podľa zástupcov MSP z odvetvia ubytovania a stravovania negatívny dopad a to najmä v súvislosti so zvýšením nákladov za prácu cez víkendy, sviatky a v noci.

[77] https://www.ahrs.sk/pre-media/668-ts-hotely-a-restauracie-maju-kriticky-nedostatok-pracovnikov

[78] Názory MSP na kvalitu podnikateľského prostredia na Slovensku: Správa z kvantitatívneho prieskumu 2020. Dostupné online: http://monitoringmsp.sk/wp-content/uploads/2020/05/N%C3%A1zory-MSP-na-kvalitu-podnikate%C4%BEsk%C3%A9ho-prostredia-na-Slovensku.pdf

Nedostatočne využitý potenciál účelového využitie miestnej dane (daň za ubytovanie) **za účelom realokácie vybraných prostriedkov do cestovného ruchu**. Zákon č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov upravuje daň za ubytovanie a podmienky jej výberu. Samotnú výšku sadzby dane si však upravujú všeobecným záväzným nariadením mestá a obce. Tieto subjekty tiež rozhodujú o použití vybraných peňazí. Na jednej strane ide o napĺňanie obecného rozpočtu, na druhej strane sa hovorí o potenciáli v zmysle realokovania vybraných prostriedkov za účelom podpory regionálneho, resp. miestneho cestovného ruchu. Po vzore miest, v ktorých takýto spôsob výberu dane a jeho účelové využitia funguje, by bolo žiadúcim ak by takýto systém fungoval vo všetkých obciach. Aj na Slovensku nájdeme pozitívne príklady. Napríklad Košice už niekoľko rokov uplatňujú pravidlo reinvestície 50 % z vybranej dane za ubytovanie naspäť do podpory cestovného ruchu. Polovica z vybranej dane za ubytovanie sa vkladá do organizácie KOŠICE – Turizmus, ktorá zastrešuje marketing služieb cestovného ruchu Košíc.

Hlásenie pobytu cudzinca. Podnikatelia poskytujúci ubytovacie služby poukázali na potrebu odstránenia administratívnej náročnosti pri splnení si povinnosti hlásenia pobytu cudzinca po vstupe na územie SR. Na nadmernú administratívnu záťaž v rámci povinnosti nahlasovať ubytovaných cudzincov do 5 dní od ubytovania na cudzineckej polícií, upozorňujeme kontinuálne v rámci návrhov na zníženie regulačnej záťaže v prospech MSP, ktoré sú súčasťou zverejňovaných Správ o stave malého a stredného podnikania na Slovensku. Túto povinnosť ukladá ubytovateľovi ustanovenie § 113 zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. V zmysle predmetného ustanovenia je ubytovateľ povinný: a) pri ubytovaní overiť totožnosť cudzinca, b) do knihy ubytovaných uviesť pri cudzincovi aj štátnu príslušnosť a dátum narodenia, c) zabezpečiť vyplnenie úradného tlačiva o hlásení pobytu cudzinca a doručiť ho policajnému útvaru do piatich dní od ubytovania; doručenie je možné aj prostredníctvom elektronickej služby zavedenej na tento účel, d) umožniť policajnému útvaru vstup do všetkých priestorov ubytovacieho zariadenia na účel kontroly plnenia povinností ustanovených týmto zákonom. Aj keď z vyššie uvedeného vyplýva, že predmetnú povinnosť je možné si splniť elektronicky (čo je určite výhodou), podľa vyjadrenia podnikateľov v tejto oblasti sa stráca význam kontroly, resp. evidencie o pohybe cudzinca na našom území ak je potrebné túto povinnosť splniť do piatich dní od ubytovania cudzinca, pričom samotné ubytovanie môže a častokrát aj je poskytované kratšie napr. na 3 dni.

Nízka úroveň infraštruktúry cestovného ruchu. Zástupcovia MSP z odvetvia cestovného ruchu takisto pociťujú dlhodobo prekážky v oblasti kvality a dostupnosti infraštruktúry, čo môže byť do budúcna problémom pri sektorovom oživení. Ide najmä o chýbajúce cyklotrasy, odpočívadlá, či nedostatočné možnosti parkovania v centrách turistického ruchu. Práve nedostatočná infraštruktúra spôsobuje v danom území problémy a znižuje ochotu miestnych obyvateľov k akceptovaniu turistov.

Marketing a propagácia cestovného ruchu. Podnikanie v odvetví cestovného ruchu so sebou prináša čoraz väčší tlak na konkurencieschopnosť. Deje sa tak v dôsledku stanovenia nových cieľov, meniacich sa trendov, rýchleho a cenovo dostupného cestovania a iných skutočností. Podniky cestovného ruchu môžu uspieť pomocou silnej cieľovej marketingovej organizácie.[79] Efektívne využitie médií sa ukazuje byť jedným z najlepších nástrojov na zvyšovanie povedomia o cieľových miestach. To si však vyžaduje dobrú stratégiu. Podstatou v tomto smere je kolektívna vízia špecifikovaných kategórií cestovného ruchu. Plánované

[79] Successful Promotion Strategy in destination tourism marketing through social media. 2011

obnovenie činnosti Slovenskej agentúry pre cestovný ruch môže byť preto rozhodujúcim z pohľadu propagácie slovenského cestovného ruchu.[80]

Vzájomná spolupráca a komunikácia na regionálnej, miestnej a lokálnej úrovni. Dodržanie rovnakého prístupu. V tomto smere je podstatné vytváranie silných partnerstiev medzi zainteresovanými subjektami vrátane vládnych orgánov, samosprávy a miestnej komunity, ale aj spolupráce s OOCR, ktoré sú v súčasnosti nositeľom marketingu cestovného ruchu na nižších územných úrovniach.

Špecifické bariéry spojené s COVID-19

Opatrenia, ktoré sú prijímané na prekonanie dopadov COVID-19 v sektore CR sú nedostatočné. Diskusia na úrovni vlády trvá dlho a odďaľuje problémy, ktoré vznikli v odvetví a je potreba ich riešiť. Vplyvom prepuknutia pandémie na území SR, došlo k bezprostrednému poklesu tržieb, nárastu zrušených pobytov, firemných a iných podujatí. V kombinácií s prijímanými opatreniami na zamedzenie šírenia koronavírusu, obmedzeniami v leteckej doprave, zverejňovaním bezpečných krajín, viacerí zástupcovia MSP prišli o podstatnú časť klientely. Po schválení podporných balíčkov na záchranu ekonomiky SR začali predstavitelia cestovného ruchu hovoriť „o neadresnej pomoci“. Prieskum zameraný na využívanie podporných opatrení na zmiernenie dopadov koronakrízy, ktorý je v kapitole 3 špecifikovaný na hodnotenie výsledkov v rámci zástupcov MSP z odvetvia cestovného ruchu ukázal, že v čase zberu dát (15.5.2020 – 22.5.2020) viac ako polovica oslovených malých a stredných podnikov považovala podmienky a možnosti využitia podporných opatrení na zmiernenie dopadov COVID-19 za nedostatočné. Tie MSP, ktoré sa z odvetvia cestovného neuchádzali o podporu uviedli, že hlavným dôvodom bolo, že nespĺňali podmienky pre získanie podpory. Zástupcovia v čase od marca do mája poukázali (ale aj všeobecne pred pandémiou) na **problém systematickej podpory a žiadali prijatie viacerých zmien** (vrátane regulačných zmien)**.** Okrem priamej finančnej podpory či nepriamej vo forme záruk by uvítali aj nepriamu formu podpory v podobe individuálneho poradenstva a to najmä v oblasti marketingu, právneho poradenstva a oblasti financovania. Vývoja pandémie a maximálneho denného prírastku nakazených v septembri a októbri zhoršuje situáciu v odvetví, pričom z požadovaných opatrení nebolo doposiaľ prijaté takmer žiadne systémové opatrenie. Z realizovaných okrúhlych stolov vyplynula aj obava z premárneného času po prvotnom uvoľňovaní opatrení, ktoré mohlo byť rozhodujúcim v rámci zvrátenia očakávaných efektov COVID-19 na nasledujúce obdobie aj vzhľadom na príchod druhej vlny. Odloženie viacerých podujatí práve na jeseň so sebou prináša hrozbu z vyplatenia zálohových platieb, čo môže mať pre určité kategórie subjektov v odvetví existenčné problémy. Okrem toho prípadné ďalšie zatváranie hraníc a s ním spojené neočakávané a nárazové rušenie rezervácií vo viacerých ubytovacích zariadeniach vplýva aj na **nezamestnanosť** (poukázali konkrétne skúsenosti zástupcov MSP z cestovného ruchu na OS). V prípade ak v dohľadom čase nebudú prijaté opatrenia na zvrátenie tak zásadného a kritického stavu v odvetví, zástupcovia MSP uviedli, že nebude možné udržať zamestnanosť v sektore, na ktoré sú naviazané aj ďalšie sektory.

Očakávania v rámci ekonomického vývoja. Neistota. Výhľady v oblasti výkonnosti slovenského hospodárstva na nasledujúce obdobie nie sú priaznivé. Podľa počiatočných odhadov mala ekonomika Slovenska zaznamenať pokles HDP na úrovni 8 - 10 %, pričom niektoré inštitúcie odhadovali pokles aj o viac ako 10 %. Súčasné odhady poklesu hrubého domáceho produktu pre tento rok sa síce mierne zlepšili, pričom sa hovorí približne o 7 % poklese v prípade odhadov Inštitútu finančnej politiky a o 8,2 % poklese v prípade odhadov NBS. Odhadovaný pokles však bude naďalej výraznejší ako ten, ktorý bol evidovaný počas

[80] V súčasnosti nie je známa presná podoba činnosti, pričom ambíciou je jej zriadenie k 1.1.2021. Jedným z formulovaných cieľov resp. jedným hlavných činností by mal byť marketing. Ostatné aktivity budú špecifikované v blízkom období.

krízy z roku 2009. Okrem negatívnych očakávaní týkajúcich sa vývoja ekonomiky je tak sektor cestovného ruchu osobitne spájaný s neistou. Neistota je spájaná najmä s ohľadom toho, aké opatrenia obmedzujúce ekonomiku ako takú, ale aj konkrétne odvetvie cestovného ruchu, prijme vláda. Sektoru cestovného ruchu uškodila aj mediálna negatívna konotácia spojená s pojmom COVID-19, ktorá vplývala na rozhodovanie využitia, resp. nevyužitia produktov alebo služieb, ktoré poskytuje cestovný ruch. Na čom sa zástupcovia cestovného ruchu zhodnú, že druhý lockdown by odvetvie nemuselo zvládnuť.[81] Súčasnou jedinou istotou je príchod druhej vlny pandémie. Oživenie sektora bude závisieť do značnej miery od vývoja epidemiologickej situácie, stimulácie dopytu po produktoch, resp. službách cestovného ruchu, ako aj schopnosti prijímania podporných opatrení a miery čerpania finančnej pomoci určenej pre podnikateľské subjekty v sektore, v rámci ktorých ekonomická aktivita bola úplne zastavená, resp. obmedzená vplyvom prijímania opatrení za účelom zmiernenia pandémie COVID-19 na Slovensku.

Aj **cestovné kancelárie** významným spôsobom utrpeli straty, pričom koncepcia biznisu v tomto segmente ako takom pravdepodobne končí.

Rekreačné poukazy. Jednou z požiadaviek zamestnávateľov a podnikateľov v cestovnom ruchu je aj naštartovanie dopytu po službách cestovného ruchu. Rekreačné poukazy považujú v prípade ak štát bude refundovať príspevok na rekreáciu za možný prostriedok podpory. O tomto návrhu rokovala koaličná rada v júni 2020. Ani na začiatku októbra 2020 nebolo o opatrení rozhodnuté.

Infografika 3 **Identifikované bariéry v odvetví cestovného ruchu**

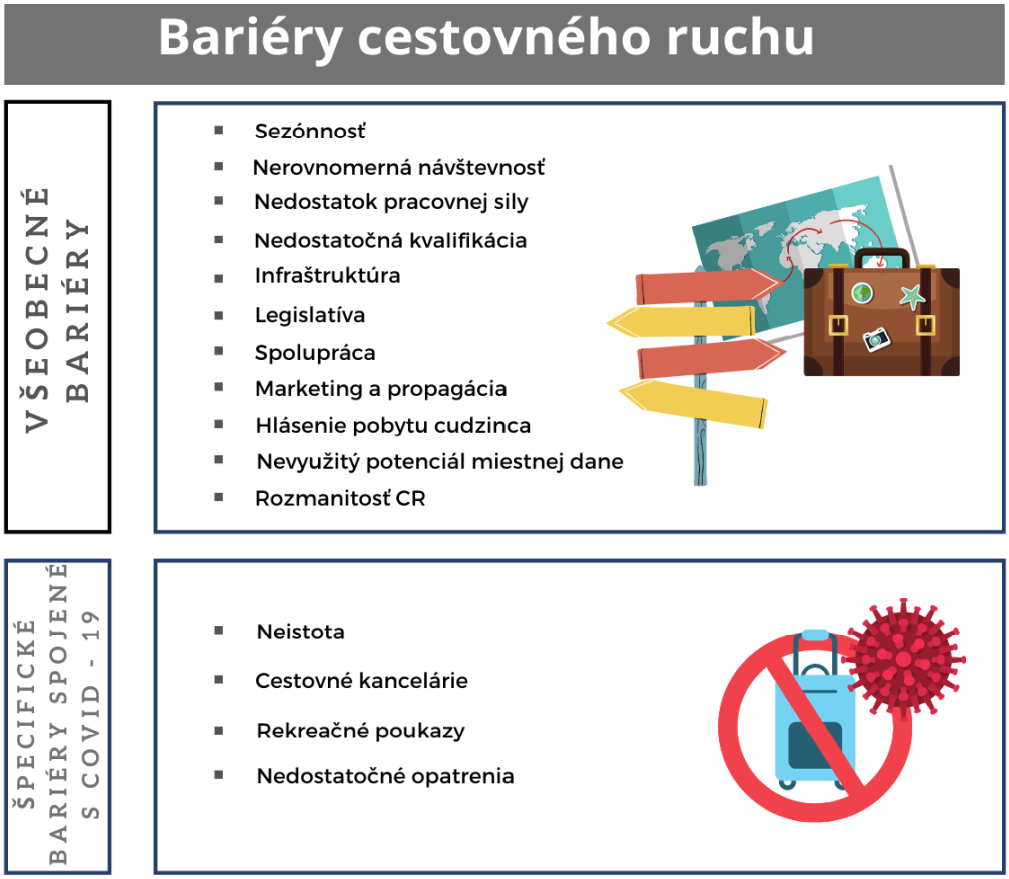

Zdroj: SBA

[81] Trend. 21.9.2020. Druhý „lockdown“ už hoteliéri či gastro nezvládnu, ich obavy sa stupňujú.

5.2 Návrh odporúčaní na elimináciu bariér v podnikaní v odvetví cestového ruchu

V podkapitole 5.1 boli identifikované všeobecné, ako aj špecifické bariéry, ktoré sa aktuálne dotýkajú sektora cestovného ruchu najmä vo vzťahu k MSP vzhľadom na ich nezastupiteľné miesto v odvetví. K niektorým vyššie uvedeným bariéram boli ponúknuté aj návrhy na elimináciu identifikovaných bariér. Nad rámec toho v tejto časti analýzy sú sumarizované návrhy zamerané na podporu cestovného ruchu:

- **Okrem národného konceptu cestovného ruchu** je navrhované **mať na zreteli aj lokálny manažment, ktorý by bral do úvahy nevyváženosť návštevnosti v jednotlivých oblastiach**. Zabezpečiť tak prepájanie cieľových destinácií s nedostatočnou návštevnosťou s cieľovými destináciami, ktorých kapacita je nižšia ako samotná návštevnosť turistov. Zároveň tak predchádzať potenciálnej hrozbe týkajúcej sa zúženia ponuky produktov cestovného ruchu v cieľových destináciách.
- **Špecifikovať kategorizácie cestovného ruchu a následne prioritizovať ciele** vzhľadom na rozmanitosť cestovného ruchu na Slovensku.
- Vzhľadom na špecifiká cestovného ruchu (sezónnosť a náročnosť odvetvia na pracovnú silu) **riešiť problém nedostatku pracovnej sily** nielen prostredníctvom zamestnávania pracovnej sily zo zahraničia, ale motivovať aj časť potenciálnej pracovnej sily zo Slovenska.
- V rámci zistených bariér z oblasti legislatívy je návrhom **účelové využitie dane za ubytovanie na účel rozvoja regionálneho turizmu (viac v časti 5.1), ako aj Zníženie DPH.** V rámci podpory cestovného ruchu na Slovensku podnikatelia v tejto oblasti navrhujú **zníženie sadzby DPH na reštauračné a stravovacie služby**, nakoľko je momentálne v zmysle zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v platnom znení sadzba dane stanovená na 20 %. Schválenie novely zákona č. 323/2018 Z. z., ktorý priniesol zníženie sadzby DPH z 20 % na 10 % na ubytovacie služby zhodnotili ako pozitívny krok, ktorý čiastočne pomohol podnikateľom podnikajúcim v tejto oblasti. Znížená sadzba dane na reštauračné a stravovacie služby vo výške 10 % na Slovensku je aplikovateľná len v prípade poskytnutia raňajok. Predmetné pravidlo platí v prípadoch, ak ubytovacie zariadenie poskytuje raňajky pre ubytovaných hostí, prípadne príplatok za raňajky v izbe hosťa (room service), a ak hosť nemá možnosť objednať si ubytovanie bez raňajok, použije sa znížená sadzba na celú cenu. Ak by táto služba bola poskytnutá samostatne, bez ubytovania, bola by zdanená základnou sadzbou dane 20 %. Inšpiráciou pre Slovensko by mohli byť niektoré európske krajiny, ktoré znížili sadzby dane na reštauračné a stravovacie služby napr. Maďarsko znížilo túto sadzbu dane z 18 % až na 5 %, Chorvátsko znížilo sadzbu z 25 % na 13 %, Grécko z 24 % na 13 %, Česká republika z 15 % na 10 %.[82] Vláda SR začiatkom októbra 2020 však zatiaľ uviedla, že gastro sektor nie je segmentom, ktorý by potreboval pomoc.[83] Na Slovensku vznikla aj *Iniciatíva Zachráňme gastro!*, ktorá v otvorenom liste premiérovi iniciovala návrh dočasného zníženia DPH na úroveň okolitých krajín EÚ. Podľa predmetnej iniciatívy súčasné opatrenia nebudú postačujúce na oživenie

[82] VAT table – Rates as of 1 January 2020. Kompletný prehľad sadzieb daní európskych krajín je dostupných online: https://www.ahrs.sk/images/Clanky/Pr%C3%ADloha_-sadzby_DPH_v_krajin%C3%A1ch_E%C3%9A_2020.pdf

[83] https://finweb.hnonline.sk/ekonomika/2225220-restauracie-volaju-o-pomoc-a-chcu-nizsiu-dph-tuto-dan-neznizime-odkazuje-minister.

odvetvia, pričom práve prostredníctvom dočasného zníženia DPH by mohlo dôjsť k stimulácii domácej spotreby zákazníkov v odvetví stravovania.

- Podnikatelia by taktiež uvítali **prijatie nových kompenzačných programov pre oblasť cestovného ruchu**, napr. aj vo forme príspevku štátu spotrebiteľom v určitej výške, ktorý by použili na ubytovacie, stravovacie a rekreačné služby.
- Vzhľadom na povinnosť hlásenia pobytu cudzincov, podnikatelia poskytujúci ubytovacie služby poukázali na potrebu **odstránenia administratívnej náročnosti pri splnení si povinnosti hlásenia pobytu cudzinca po vstupe na územie SR**. Túto povinnosť ukladá ubytovateľovi ustanovenie § 113 zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. V zmysle predmetného ustanovenia je ubytovateľ povinný: a) pri ubytovaní overiť totožnosť cudzinca, b) do knihy ubytovaných uviesť pri cudzincovi aj štátnu príslušnosť a dátum narodenia, c) zabezpečiť vyplnenie úradného tlačiva o hlásení pobytu cudzinca a doručiť ho policajnému útvaru do piatich dní od ubytovania; doručenie je možné aj prostredníctvom elektronickej služby zavedenej na tento účel, d) umožniť policajnému útvaru vstup do všetkých priestorov ubytovacieho zariadenia na účel kontroly plnenia povinností ustanovených týmto zákonom. Aj keď z vyššie uvedeného vyplýva, že predmetnú povinnosť je možné si splniť elektronicky (čo je určite výhodou), podľa vyjadrenia podnikateľov v tejto oblasti sa stráca význam kontroly, resp. evidencie o pohybe cudzinca na našom území ak je potrebné túto povinnosť splniť do piatich dní od ubytovania cudzinca, pričom **samotné ubytovanie môže a častokrát aj je poskytované kratšie napr. na 3 dni.**
- **So zreteľom** aj **na sektorové oživenie** je potrebné **dobudovať infraštruktúru**. Ide najmä o chýbajúce cyklotrasy, odpočívadlá, nedostatočné možnosti parkovania v centrách turistického ruchu a iné.
- **Podpora marketingu** v odvetví cestovného ruchu **prostredníctvom kolektívnej vízie a to aj v súvislosti s už zmienenou špecifikáciou kategórií cestovného ruchu**. Plánované obnovenie činnosti Slovenskej agentúry pre cestovný ruch môže byť takisto rozhodujúcim z pohľadu propagácie slovenského cestovného ruchu.
- **Vytváranie silných partnerstiev medzi zainteresovanými subjektami vrátane vládnych orgánov, samosprávy ale aj vytváranie silných partnerstiev s OOCR**, ktoré sú v súčasnosti nositeľom marketingu cestovného ruchu na nižších územných úrovniach.
- **V rámci špecifických bariér spojených s COVID-19,** ktoré vznikli v odvetví cestovného ruchu, **vzniká potreba prijímania a riešenia vzniknutých potenciálnych hrozieb s ohľadom na dopady na zamestnanosť, tržby, ako aj existenciu ponuky cestovného ruchu v cieľových destináciách.**
- Jedným z návrhov podnikateľov v odvetví cestovného ruchu je aj naštartovanie dopytu po službách cestovného ruchu. Toto opatrenie sa môže týkať aj rekreačných poukazov (viac v časti 5.1). Ani na začiatku októbra 2020 nebolo o novej podobe rekreačných poukazov rozhodnuté.

Záver

Cestovný ruch je podstatnou súčasťou ekonomík krajín V4, v ktorých sa podieľa na hrubom domácom produkte v rozmedzí od 4,7 % až do 8,3% a na celkovej zamestnanosti v rozmedzí 5 % až 10 %.

Z hľadiska veľkostnej štruktúry počtu aktívnych subjektov pôsobiacich v odvetví cestovného ruchu, mikropodniky zastávajú najvýznamnejšie miesto. K 30. júnu 2020 pôsobilo v sledovanom odvetví 24 514 mikropodnikov, resp. dosiahli takmer 96,5 % podiel na všetkých aktívnych subjektov v odvetví. Druhou najviac zastúpenou veľkostnou kategóriou sú malé podniky (3,26 %). Najmenej významnou veľkostnou kategóriou z hľadiska počtu aktívnych subjektov sú veľké podniky (0,03 %).

Podľa údajov zo Štatistického úradu SR, takmer 70 % MSP podniká v ubytovacích a stravovacích službách a 21,7 % podniká v osobnej doprave. Zvyšných necelých 9 % podniká v oblasti cestovných agentúr, prenájme vozidiel či v oblasti športových a rekreačných službách.

Z hľadiska právnej formy bolo najviac aktívnych MSP podnikajúcich v cestovnom ruchu ako živnostníkov 48,2 % a 45,4 % podnikov. Zvyšných 6,3 % MSP bolo v odvetví turizmu aktívnych formou slobodných povolaní. Z pohľadu vlastníctva, bolo najviac aktívnych MSP ako súkromných tuzemských subjektov.

Z hľadiska sídla MSP podnikajúcich v cestovnom ruchu v jednotlivých krajoch mal k júnu 2020 najvyššie zastúpenie Bratislavský kraj 23,5 % zo všetkých krajov. Druhým v poradí s najväčším zastúpením MSP je Prešovský kraj (12,5 %) a tretím Žilinský kraj (11,7 %).

Od prijatia zákona č. 170/2018 Z. z. nebola potreba novelizácie zákona. K zmene zákona o zájazdoch došlo až v dôsledku vyhlásenia mimoriadnej situácie vyvolanej vírusovým ochorením COVID-19.

Medzi posledné legislatívne zmeny, ktoré nastali v oblasti cestovného ruchu boli zmeny prijaté *zákonom č. 198/2020 Z. z., ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony v súvislosti so zlepšovaním podnikateľského prostredia zasiahnutým opatreniami na zamedzenie šírenia nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby COVID-19*, ktorý nadobudol účinnosť dňa 21.07.2020. V zásade išlo o odstránenie viacerých povinností subjektov podnikajúcich v oblasti cestovného ruchu, ktoré aplikačná prax v tejto oblasti vyhodnotila ako nepotrebné a boli prijaté v rámci tzv. podnikateľského kilečka v skrátenom legislatívnom konaní.

Z právneho vývoja v oblasti cestovného ruchu vyplýva, že legislatívne zmeny v tomto sektore nie sú prijímané často. Na jednej strane sa to môže považovať za výhodu, spočívajúcu v stabilizácií legislatívy. Na druhej strane sa subjekty podnikajúce v tejto oblasti rovnako ako iné MSP stretávajú so zvyčajnými problémami podnikateľov, pričom taktiež požadujú zmenu právnych predpisov, ktorá by zlepšila podnikateľské prostredie na Slovensku.

Cestovný ruch je podporovaný zo štátneho rozpočtu prostredníctvom rozpočtovej kapitoly Ministerstva dopravy a výstavby SR. Značné prostriedky pre cestovný ruch plynú na chod príslušných sekcií Ministerstva dopravy a výstavby.

Inštitucionálna podpora cestovného ruchu v súčasnosti zahŕňa niekoľko organizácií podporujúcich rozvoj cestovného ruchu. V Slovenskej republike v súčasnosti chýba agentúra, ktorá by komplexne pokrývala potreby marketingu a cestovného ruchu.

V súčasnosti sa Vláda SR v programovom vyhlásení zaviazala obnoviť činnosť tejto agentúry. Okrem tejto centrálnej úrovne podpory poskytujú podporu cestovnému ruchu VÚC, ako aj Oblastné a Krajské organizácie cestovného ruchu a čiastočne aj mestá a obce.

Aj napriek relatívne malej rozlohe Slovenska sú viaceré regióny na úrovni VÚC natoľko špecifické, že každý kraj vidí svoj potenciál v rozvoji iného segmentu turistického ruchu. Niektoré kraje sú turisticky mimoriadne navštevované v porovnávania návštevnosti medzi krajmi. Príkladom je Prešovský samosprávny kraj, ktorého západná časť s Vysokými Tatrami patrí medzi najnavštevovanejšie miesta krajiny.

V podpore štátu chýba väčšia koncentrácia nielen na marketingové aktivity a propagáciu Slovenska v zahraničí ale pomerne nedostatočná pozornosť je venovaná aj realizácii infraštruktúry cestovného ruchu. Oproti okolitým krajinám sa ako nevýhoda javí abstrahovanie národnej cestovnej agentúry, ktorej obnovenie činnosti sa predpokladá začiatkom roku 2021. Ako Česká republika, tak i Maďarsko a Poľsko majú zriadenú vlastnú marketingovú agentúru, ktorá má na starosti najmä propagáciu krajiny v zahraničí.

Z okolitých krajín ako príklad treba spomenúť Rakúsko, ktoré profituje najmä z decentralizácie, z významných kompetencií jednotlivých krajov, či navracaním dane z ubytovania priamo do rozvoja infraštruktúry cestovného ruchu. Práve tento prístup sa dnes javí ako cesta pre Slovenskú republiku.

Prepuknutie pandémie, ktorá súvisí s celosvetovým šírením COVID-19 a jeho bezprostredným šokom na oblasť cestovného ruchu spôsobila, že v súčasnosti toto odvetvie dosahuje straty významného rozmeru.

Napríklad z pohľadu sektora ubytovania na území SR došlo k najvýraznejšiemu prepadu tržieb v apríli 2020 (medziročne o 84,7 %). V máji toho istého roku sa tržby za vlastné výkony a tovary v odvetví ubytovania prepadli o 81,6 % a vplyvom postupného uvoľňovania bol v mesiaci jún evidovaný pokles tržieb o 61,2 %. V júli bol zaznamenaný pokles tržieb už len o 29 %.

Po začatí uvoľňovania zavedených protipandemických opatrení predstavitelia slovenského cestovného ruchu poukazovali na skutočnosť, že ani prvotné fázy uvoľňovania zavedených opatrení nemali dostatočný vplyv a predstavili svoje požiadavky na záchranu a odvrátenie kritického stavu v odvetví.

Vzhľadom na kľúčové zastúpenie subjektov z veľkostnej kategórie MSP v cestovnom ruchu, práve malé a stredné podniky čelia významným spôsobom súčasným výzvam v oblasti krízy likvidity. Kríza likvidity súvisí najmä s bezprostredným a takmer okamžitým poklesom počtu rezervácií, ako aj počtom uplatňovaných nárokov na náhradu v rámci zrušených pobytov. Medzi ďalšie efekty, ktoré sa spájajú s nepriaznivým vývojom v odvetví cestovného ruchu v súvislosti s COVID-19 je aj ohrozenie pracovných miest.

Subjekty z odvetvia ubytovacích a stravovacích služieb žiadali celkovo v letných mesiacoch o podporu menej. V júli bolo prostredníctvom predmetných opatrení podporených 30 722 subjektov z odvetvia ubytovacích a stravovacích služieb, resp. zastávali 5,7 % podiel na všetkých podporených subjektov na Slovensku. Z dostupných dát o podporených subjektov z hľadiska odvetvovej príslušnosti vidieť, že v prípade opatrenia 2, ktoré je určené na kompenzáciu subjektov, ktoré zaznamenali pokles tržieb, tieto subjekty dosiahli nižšie zastúpenie v mesiaci marec a apríl (9,4 % a 8,3 %) v porovnaní so subjektmi napr. v odvetví priemyselnej výroby, stavebníctva alebo veľkoobchodu a maloobchodu.

Bez prijatia podporných opatrení v oblasti zlepšenia prístupu financovania na prekonanie ekonomických efektov koronavírusu by sa mnohé podniky mohli v najbližšom období dostať do konkurzu. Preto oživenie odvetvia cestovného ruchu a ďalšieho vývoja je primárne ovplyvňované opatreniami, ktoré sú prijímané v súčasnosti.

Realizované okrúhle stoly boli nápomocné v identifikácii bariér, ktorých eliminácia bude kľúčová najmä z pohľadu vývoja odvetvia v najbližšom odvetví. Medzi identifikované všeobecné bariéry v podnikaní v odvetví cestovného ruch patrí najmä: sezónnosť, nerovnomerné rozloženie návštevnosti cieľových destinácií, nedostatok pracovnej sily a nedostatočná kvalifikácia zamestnancov v odvetví cestovného ruchu, nedostatočne využitý potenciál účelového využitia miestnej dane za účelom realokácie vybraných prostriedkov do cestovného ruchu, nízka úroveň infraštruktúry cestovného ruchu, administratívna náročnosť v rámci povinnosti nahlasovania pobytu cudzinca, chýbajúca koncepčná marketingová a propagačná podpora cestovného ruchu, ako aj nedostatočná vzájomná spolupráca a vytváranie silných partnerstiev medzi zainteresovanými subjektami vrátane orgánov samosprávy a miestnej správy a OOCR, ktoré sú v súčasnosti nositeľom marketingu cestovného ruchu na nižších územných úrovniach.

Medzi identifikované špecifické bariéry spojené s COVID-19 patria najmä: skutočnosti, že prijímanie opatrení v cestovnom ruchu trvá dlho a oddeľuje problémy, ktoré vznikli v odvetví, a ktoré je potreba riešiť. Ďalšou z nich je problém systematickej podpory a očakávania v rámci ekonomického vývoja a neistota.

Odhadovaný pokles však bude naďalej výraznejší ako ten, ktorý bol evidovaný počas krízy z roku 2009. Okrem negatívnych očakávaní týkajúcich sa vývoja ekonomiky je tak sektor cestovného ruchu osobitne spájaný s neistou. Neistota je spájaná najmä s ohľadom toho, aké opatrenia obmedzujúce ekonomiku ako takú, ale aj konkrétne odvetvie cestovného ruchu, prijme vláda. Sektoru cestovného ruchu uškodila aj mediálna negatívna konotácia spojená s pojmom COVID-19, ktorá vplývala na rozhodovanie využitia, resp. nevyužitia produktov alebo služieb, ktoré poskytuje cestovný ruch.

Oživenie sektora bude závisieť do značnej miery od vývoja epidemiologickej situácie, stimulácie dopytu po produktoch, resp. službách cestovného ruchu, ako aj schopnosti prijímania podporných opatrení a miery čerpania finančnej pomoci určenej pre podnikateľské subjekty v sektore, v rámci ktorých ekonomická aktivita bola úplne zastavená, resp. obmedzená vplyvom prijímania opatrení za účelom zmiernenia pandémie COVID-19 na Slovensku.

Podľa vyššie uvedených skutočností bude prioritné vyrovnanie sa s konzekvenciami spojenými s COVID-19 na to, aby mohlo dôjsť k jeho opätovnému naštartovaniu a budúcemu rozvoju.

Zoznam použitej literatúry

1550/2017. (VIII. 18.) Korm. Határozat a Dunakanyar kiemelt turisztikai fejlesztési térség meghatározásáról, valamint a térségben megvalósítandó egyes fejlesztésekről, dostupné online na: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17H1550.KOR&txtreferer=00000001.txt

Analytická štúdia Sektoru turistických informačných centier (TIC) na Slovensku – návrh optimálneho fungovania turistického informačného centra

AUSTRIA.INFO 2020 The Austrian Tourist Office, dostupné online na: https://b2b.austria.info/us/about-us-1/the-austrian-national-tourist-office/

BANSKOBYSTRICKÝ SAMOSPRÁVNY KRAJ 2015 Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Banskobystrického samosprávneho kraja na roky 2015 – 2023, dostupné online na: https://www.bbsk.sk/Portals/0/01%20Urad%20BBSK/Odd_regionalneho_rozvoja/PHSR%202015-2023/PHSR_BBSK_na_roky_2015-2023.pdf

BANSKOBYSTRICKÝ SAMOSPRÁVNY KRAJ 2019 Schválený rozpočet BBSK na roky 2020 – 2022, Banská Bystrica: BBSK, bez ISBN, dostupné online na: https://www.bbsk.sk/Portals/0/01%20Urad%20BBSK/Odd_financii/Rozpo%C4%8Det/Schvaleny_rozpocet_BBSK_2020-2022.pdf

Cestovný ruch v Českej republike v 2 štvrťroku 2020. Dostupné online: https://www.czso.cz/csu/czso/cri/ cestovni-ruch-2-ctvrtleti-2020

CSILLAG K. 2018 Riadenie oblasti cestovného ruchu v členských štátoch EÚ, Bratislava: Odbor Parlamentný inštitút K NR SR, bez ISBN

CZECHTOURISM 2020 Měníme obraz Česka – Výroční zpráva 2019, bez ISBN, dostupné online na: https://www.czechtourism.cz/getmedia/5c4645cd-3a48-4930-b3cd-8cb67c2907de/vyrocni-zprava-CzechTourism-2019.pdf.aspx

European Commision 2020 VAT rates applied in the Member States of the European Union, bez ISBN, Brusel: Európska Komisia, 2020, dostupné online na: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/taxation/vat/how_vat_works/rates/vat_rates_en.pdf

Európska komisia: Prijaté opatrenia proti šíreniu a vplyvu koronavírusu. Dostupné online: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/coronovirus_policy_measures_20_august.pdf

Európsky parlament. Časová os protiopatrení EÚ. Online. Dostupné na internete: https://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/priorities/eu-a-koronavirus/20200424STO77802/koronavirus-casova-os-protiopatreni-eu

Eurostat. *Monthly data on tourism industries*. [Online, 15.8.2020]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/web/tourism/data/database

HORVÁTHOVÁ J. 2020 Turizmus sa mení, brandža na to reaguje. Bude aj štát? Bratislava: Trend.sk, dostupné online na: https://enjoy.trend.sk/restauracie/turizmus-meni-brandza-to-reaguje-bude-aj-stat

http://www.zilinskazupa.sk/files/odbory/financie/2019/12_december/12.12_1/2020-navrh-rozpoctu_a.pdf

https://www.oeht.at/die-tourismusbank/ueber-uns/

GAJDOVÁ, D. *Klastre cestovného ruchu ako súčasť rozvoja regiónov.* Online. Dostupné na: https://www.tvp.zcu.cz/cd/2014/PDF_sbornik/gajdova.pdf

GÚČIK, M. a kol. 2006. *Cestovný ruch, hotelierstvo, pohostinstvo. Výkladový slovník.* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá. ISBN 80-10-00360-3.

GÚČIK,M. 2011. *Cestovný ruch. Politika a ekonómia*. Banská Bystrica: Slovak-Swiss Tourism. ISBN 978-80-89090-98-3.

GREGOROVÁ, M.; NERADNÝ, M.; KLAUČO, M.; MASNÝ, M.; BALKOVÁ, N. 2015. *Cestovný ruch a regionálny rozvoj*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici Belianum. ISBN 978-80-557-0952-9.

INVEST IN AUSTRIA How Tourism is Promoted in Austria, dostupné online na: https://investinaustria.at/en/sectors/tourism/investment-incentives.php

KOLEKTÍV AUTOROV 2019 Usmernenie k poskytnutiu dotácie na rozvoj cestovného ruchu z rozpočtovej kapitoly Ministerstva dopravy a výstavby Slovenskej republiky na rok 2020, bez ISBN

Koronavírus a Slovensko. Online. Dostupné na internete:https://korona.gov.sk/koronavirus-na-slovensku-v-cislach/

Koronavírus: Report č. 51 o vývoji situácií. Svetová zdravotnícka organizácia. Dostupné online: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200311-sitrep-51-covid-19.pdf?_sfvrsn=1ba62e57_10

KUČEROVÁ, J., MARÁKOVÁ, V., GAJDOŠÍK, T., GAJDOŠÍKOVÁ, Z., MARCIŠ, M. 2019. *Udržateľná konkurencieschopnosť cieľových miest cestovného ruchu.* Banská Bystrica: DALI. ISBN 978-80-8141-221-9.

MICHNIAK, D. 2010. Vplyv dostupnosti na rozvoj cestovného ruchu vo vybraných regiónoch na Slovensku. In: *GEOGRAPHIA CASSOVIENSIS IV*.1/2010. Online. Dostupné na: https://uge.science.upjs.sk/images/geographia_cassoviensis/articles/GC-2010-4-1/24Michniak_4.pdf

MINISTERSTVO DOPRAVY A VÝSTAVBY 2017 Cestovný ruch na Slovensku, bez ISBN, Bratislava: MDV

MINISTERSTVO DOPRAVY A VÝSTAVBY SLOVENSKEJ REPUBLIKY 2020 Oznámenie o strategickom dokumente – Stratégia rozvoja udržateľného cestovného ruchu do roku 2030, Bratislava: Ministerstvo dopravy a výstavby, bez ISBN

Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky. *Ubytovacia štatistika CR na Slovensku 2019.* [Online, 15.8.2020]. Dostupné na: https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/cestovny-ruch-7/statistika/ubytovacia-statistika

MINISTERSTVO DOPRAVY, VÝSTAVBY A REGIONÁLNEHO ROZVOJA SR 2013 Stratégia rozvoja cestovného ruchu do roku 2020, Bratislava: Ministerstvo dopravy a výstavby, 2013, bez ISBN

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR 2019 Závěrečný účet za rok 2018, bez ISBN, Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, dostupné online na: https://www.mmr.cz/getmedia/b6a0254e-f6a6-485c-87b0-49d203d60654/1_Zaverecny-ucet-2018_-MMR-317_ORIGINAL.pdf.aspx?ext=.pdf

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR 2020 Rok 2020 - Marketingové aktivity v cestovním ruchu, dostupné online na: https://www.mmr.cz/cs/narodni-dotace/cestovni-ruch/narodni-program-podpory-cestovniho-ruchu-v-regione/rok-2020-marketingove-aktivity-v-cestovnim-ruchu

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR 2020 Rok 2020 – Rozvoj základní a doprovodné infrastruktury cestovního ruchu, dostupné online na: https://www.mmr.cz/cs/narodni-dotace/cestovni-ruch/narodni-program-podpory-cestovniho-ruchu-v-regione/rok-2020-rozvoj-zakladni-a-doprovodne-infrastruk

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR 2020, Závěrečné účty, dostupné online na: https://www.mmr.cz/cs/ministerstvo/urad/rozpocet/zaverecne-ucty

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR Výzva k předkládaní žádostí o poskytnutí dotace v roce 2020 z Národního programu podpory cestovního ruchu v regionech, bez ISBN, dostupné online na: https://www.mmr.cz/getattachment/8d864cb1-6820-4da4-983f-c97f56d5d1b0/Pril-c-1_IPM_cj47364_VyzvaRozvoj-117D72100_na-2020.pdf.aspx?lang=cs-CZ&ext=.pdf

Ministerstvo rozvoja Poľskej republiky 2020 Program rozwoju Turystyki do 2020 roku, dostupné online na: https://www.gov.pl/web/rozwoj/program-rozwoju-turystyki-do-2020-roku

Ministerstvo zdravotníctva. COVID-19: Slovensko bude mať voľný pohyb s 19 krajinami. Dostupné online: https://www.health.gov.sk/Clanok?covid-19-09-06-2020-opatrenia

MTÜ 2020 Prehľad, dostupné online na: https://mtu.gov.hu/cikkek/attekintes-104

OECD (2020), *OECD Tourism Trends and Policies 2020*, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/6b47b985-en.

OECD 2020. Tourism Policy Responses to the coronavirus. Online. Dostupné na internete: https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=124_124984-7uf8nm95se&title=Covid-19_Tourism_Policy_Responses

Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky pri ohrození verejného zdravia. Dostupné online: http://www.uvzsr.sk/docs/info/covid19/Opatrenie_UVZ_SR_o_zakaze_a_obmedzeni_prevadzok_15032020.pdf

Otvorený list premiérovi. Dostupný online: http://www.zcrsr.sk/wp-content/uploads/2020/07/P18_List-predsedovi-vl%C3%A1dy.pdf;

Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu. Cestovný ruch a doprava v roku 2020 a v ďalšom období. Dostupné online: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0550& from=EN

PREŠOVSKÝ SAMOSPRÁVNY KRAJ 2019 NÁVRH rozpočtu Prešovského samosprávneho kraja na roky 2020 – 2022, dostupné online na: https://www.po-kraj.sk/sk/samosprava/udaje/uradna-tabula/materialy-pripomienkovanie/materialy/2018/rozpocet-psk-roky-2020-2022.html

PREZENTÁCIA PAULE I. Pracovné stretnutie Ministerstva dopravy a výstavby SR s organizáciami cestovného ruchu

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2020-2024.

Schválený rozpočet výdavkov kapitoly MDV SR, dostupné online na: https://www.mindop.sk/transparentnost/rozpocet/schvaleny-rozpocet-vydavkov-kapitoly-mdvrr-sr-mdpt-sr-223

SLOVENSKO.SK 2020 Služby sekcie cestovného ruchu, dostupné online na: https://export.slovensko.sk/sluzby-exporterom/sluzby-sacr/

SPOLKOVÉ MINISTERSTVO RAKÚSKEJ REPUBLIKY PRE POĽNOHOSPODÁRSTVO, REGIONÁLNY ROZVOJ A TURIZMUS, 2020 Administrácia cestovného ruchu, dostupné online na: https://www.bmlrt.gv.at/english/tourism/Tourism-Governance.html

Správa o počte prenocovaní za marec a apríl 2020. Eurostat. Dostupné online: https://ec.europa.eu/eurostat/ web/products-eurostat-news/-/DDN-20200716-1?inheritRedirect=true&redirect=%2Feurostat%2Fnews% 2F whats-new

Správa o vývoji situácií COVID-19.Svetová zdravotnícka organizácia. Dostupné online: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200131-sitrep-11-ncov.pdf?sfvrsn =de7c0f7_4

STANOVY OZ „Partnerstvo pre MAS Turiec“, bez ISBN, dostupné online na: https://www.mas-turiec.sk/wp-content/uploads/2019/01/Januar-2019-Stanovy-MAS-Turiec-2.pdf

Súhrnné tabuľky repatriačných letov podľa mechanizmu Európskej Únie v oblasti civilnej obrany. Dostupné online: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/summary_tables_of_repatriation_flights_29_july_2020_002.pdf

Széchenyi Pihenő Kártya - Szépkártya tájékoztató. Dostupné online: https://szepkartya.hu/

ŠAUER, M. Role malých a středních podniků marketingových aktivitách destinace. In: *Sborník příspěvků XX. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách Kurdějov*. Brno: Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta. ISBN 978-80-210-8587-9.

ŠEBOVÁ Ľ. 2014 Vznik a činnosť organizácií cestovného ruchu na Slovensku. Trendy v podnikání 2014. Recenzovaný zborník príspevkov medzinárodnej vedeckej konferencie [online]. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2014, ISBN 978-80-261-0444-5. Dostupné online na: https://www.tvp.zcu.cz/cd/2014/PDF_sbornik/sebova.pdf

Tlačová správa Asociácie hotelov a reštaurácií Slovenska k výsledkom prieskumu o využití vládnej pomoci, publikovaná 20.5.2020. Dostupná online: https://www.ahrs.sk/images/Clanky/TK_AHRS_k_prieskumu_20_5.pdf

Tlačová správa Ministerstva vnútra Slovenskej republiky o vyhlásení mimoriadnej situácie na celom území Slovenska. Dostupné online: https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=pre-koronavirus-je-od-stvrtka-12-marca-vyhlasena-mimoriadna-situacia-na-celom-uzemi-slovenska

Tlačová správa. 13.5.2020. Cestovný ruch a doprava: Komisia usmerňuje, ako bezpečne obnoviť cestovanie a opäť naštartovať európsky cestovný ruch v roku 2020 a ďalšom období. Online. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sk/ip_20_854

Travel Trends: 12 Opportunities for the Travel Industry. Online. Dostupné na: https://www.revfine.com/travel-trends/

TRENČIANSKY SAMOSPRÁVNY KRAJ 2013 Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Trenčianskeho samosprávneho kraja na roky 2013 – 2023, Trenčín: TSK, bez ISBN, dostupné online na: https://www.tsk.sk/buxus/docs/PHSR%20FINAL.pdf

TRENČIANSKY SAMOSPRÁVNY KRAJ 2019 Rozpočet Trenčianskeho samosprávneho kraja na roky 2020 – 2022, Trenčín: Trenčiansky samosprávny kraj, bez ISBN, dostupné online na: https://www.tsk.sk/buxus/docs/rozpocet_tsk_na_roky-2020-2022.pdf

Trend. 15.9.2020: České hotely získajú miliardy za prázdne izby.

UNWTO. *Glossary of tourism terms.* Online. Dostupné na: https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms

VLÁDA SR 2020 Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2020 – 2024, bez ISBN

World Travel & Tourism Council (WTTC). *Economic impact.* [Online, 15.8.2020]. Dostupné na: https://wttc.org/Research/Economic-Impact

ZÁKON Č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu, dostupné online na: https://www.zakonypreludi.sk/zz/2010-91#f3712280

ZCRSR. *Konkurencieschopný a udržateľný cestovný ruch. Priority ZCR SR 2020 – 2024.* Online. Dostupné na: http://www.zcrsr.sk/priority/

ZCR SR. Návrh na prijatie krátkodobých a dlhodobých opatrení pre odvetvie cestovného ruchu 2020-2024. Dostupné online: http://www.zcrsr.sk/navrh-na-prijatie-kratkodobych-a-dlhodobych-opatreni-pre-odvetvie-cestovneho-ruchu-2020-2024/

Zoznam organizácií cestovného ruchu, dostupné online na: https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/cestovny-ruch-7/register-organizacii-cestovneho-ruchu/register-oblastnych-organizacii-cestovneho-ruchu

Zoznam schválených miestnych akčných skupín pre obdobie implementácie 2014 – 2020, dostupné online: http://nsrv.sk/?pl=91

ZVÄZ CESTOVNÉHO RUCHU SR 2020 Konkurencieschopný a udržateľný cestovný ruch – Priority ZCR SR 2020 – 2024, bez ISBN, dostupné online na: http://www.zcrsr.sk/wp-content/uploads/2015/07/Priority-ZCR-SR-2020-2024_fin.pdf

Zväz obchodu a cestovného ruchu v Českej republike: Dopady koronavírusu. Dostupné online: http://www.socr.cz/clanek/dopady-na-cestovni-ruch-zpusobene-pandemii-koronaviru/

ŽILINSKÝ SAMOSPRÁVNY KRAJ 2019 Návrh rozpočtu Žilinského samosprávneho kraja na roky 2020 – 2022, Žilina: Žilinský samosprávny kraj, 2019 dostupné online na:

Prílohy

Príloha č. 1: **Klasifikácia subjektov cestovného ruchu**

Odvetvia	NACE (Európska klasifikácia ekonomických činností)
Ubytovacie služby	Hotelové a podobné ubytovanie Turistické a iné krátkodobé ubytovanie Autokempingy táboriská a miesta pre karavány
Stravovacie služby	Reštauračné činnosti a mobilný predaj jedál Služby pohostinstiev
Osobná doprava (železničná, cestná, vodná, vzdušná)	Osobná železničná doprava, medzimestská Taxislužba Ostatná osobná pozemná doprava i n. Námorná a pobrežná osobná vodná doprava Vnútrozemská osobná vodná doprava Osobná letecká doprava
Prenájom zariadení pre osobnú dopravu	Prenájom a lízing automobilov a ľahkých motorových vozidiel Prenájom a lízing nákladných automobilov a ostatných ťažkých vozidiel
Cestovné agentúry, ostatné rezervačné a súvisiace činnosti	Činnosti cestovných agentúr Činnosti cestovných kancelárií Ostatné rezervačné služby a súvisiace činnosti
Športové a rekreačné služby	Prenájom a lízing rekreačných a športových potrieb

Zdroj: SBA, spracované na základe Európskej klasifikácie ekonomických činností.

Príloha č. 2: **Počet MSP pôsobiacich v cestovnom ruchu podľa klasifikácie ekonomickej činnosti v rokoch 2016-2020***

Odvetvia	NACE (Európska klasifikácia ekonomických činností)	2016	2017	2018	2019	2020
Ubytovacie služby	Hotelové a podobné ubytovanie	700	673	639	643	637
	Turistické a iné krátkodobé ubytovanie	1 200	1 305	1 360	1 580	1 706
	Autokempingy táboriská a miesta pre karavány	25	25	23	21	20
Stravovacie služby	Reštauračné činnosti a mobilný predaj jedál	11 891	11 647	10 891	11 338	11 466
	Služby pohostinstiev	3 729	3 750	3 698	3 885	3 785
Osobná doprava (železničná, cestná, vodná, vzdušná)	Osobná železničná doprava, medzimestská	1	1	1	0	0
	Taxislužba	1 537	1 571	1 351	2 193	2 273
	Ostatná osobná pozemná doprava i n.	3 969	4 003	3 803	3 485	3 147
	Námorná a pobrežná osobná vodná doprava	4	4	5	4	4
	Vnútrozemská osobná vodná doprava	22	30	30	40	43
	Osobná letecká doprava	38	39	34	33	34
Prenájom zariadení pre osobnú dopravu	Prenájom a lízing automobilov a ľahkých motorových vozidiel	659	608	535	536	523
	Prenájom a lízing nákladných automobilov a ostatných ťažkých vozidiel	26	31	35	37	51
Cestovné agentúry, ostatné rezervačné a súvisiace činnosti	Činnosti cestovných agentúr	676	689	606	643	651
	Činnosti cestovných kancelárií	571	587	531	507	504
	Ostatné rezervačné služby a súvisiace činnosti	219	242	226	269	270
Športové a rekreačné služby	Prenájom a lízing rekreačných a športových potrieb	79	97	113	146	292
Spolu		**25 346**	**25 302**	**23 881**	**25 360**	**25 406**

Zdroj: ŠÚSR podľa metodiky Eurostatu
*Pozn.: údaje za rok 2020 je stav k 30.6.2020.

Príloha č. 3: **Počet podporených subjektov prostredníctvom tzv. „balíka prvej pomoci“ v mesiaci marec 2020**

Odvetvie	Opatrenie								
	1	**2**	**3A**	**3B**	**4A**	**4B**	**Spolu**	**Podiel podporených subjektov v rámci všetkých opatrení**	**Podiel podporených subjekty v rámci opatrenia 2**
A	74	651	42	191	130	2	1 090	1,4 %	1,6 %
B	2	1	3	18	1	0	25	0,03 %	0,003 %
C	663	4276	325	1734	732	28	7758	9,7 %	10,8 %
D	8	4	3	2	0	0	17	0,02 %	0,01 %
E	22	22	6	60	6	1	117	0,1 %	0,1 %
F	414	5766	243	1107	1555	28	9113	11,4 %	14,6 %
G	4910	9349	646	3250	1402	80	19637	24,5 %	23,6 %
H	385	1596	146	772	579	17	3495	4,4 %	4,0 %
I	3322	3711	218	1106	305	31	8693	10,9 %	9,4 %
J	127	865	62	402	189	21	1666	2,1 %	2,2 %
K	65	581	18	51	89	3	807	1,0 %	1,5 %
L	220	213	67	241	45	17	803	1,0 %	0,5 %
M	834	3868	293	1291	761	57	7104	8,9 %	9,8 %
N	589	1492	185	644	366	62	3338	4,2 %	3,8 %
O	6	24	3	5	1	0	39	0,05 %	0,1 %
P	369	1018	32	136	241	14	1810	2,3 %	2,6 %
Q	215	456	246	1137	49	2	2105	2,6 %	1,2 %
R	476	953	49	153	462	14	2107	2,6 %	2,4 %
S	967	4655	53	258	3628	25	9586	12,0 %	11,8%
T	0	2	0	1	0	0	3	0,004 %	0,0 %
U	0	1	0	0	0	0	1	0,001 %	0,0 %
neurčené	19	64	1	12	32	566	694	0,9 %	0,2 %
Spolu	13687	39568	2641	12571	10573	968	80008	100,0 %	100,0 %

Zdroj: SBA, spracované na základe údajov z Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR – „Prvá pomoc Slovensku“ priebežné správy o sociálnej pomoci pracujúcim a rodinám.

Príloha č. 4: **Počet podporených subjektov prostredníctvom tzv. „balíka prvej pomoci“ v mesiaci apríl 2020**

Odvetvie	Opatrenie								
	1	**2**	**3A**	**3B**	**4A**	**4B**	**Spolu**	**Podiel podporených subjektov v rámci všetkých opatrení**	**Podiel podporených subjekty v rámci opatrenia 2**
A	60	898	57	270	167	2	1454	1,5 %	1,9 %
B	2	0	1	18	1	0	22	0,02 %	0,0 %
C	490	5740	622	2614	925	34	10425	11,0 %	12,1 %
D	9	9	7	9	0	1	35	0,04 %	0,02 %
E	12	27	14	96	7	1	157	0,2 %	0,1 %
F	288	7768	384	1460	1958	35	11893	12,6 %	16,4 %
G	3545	9708	1050	4563	1560	88	20514	21,7 %	20,4 %
H	330	1930	266	1281	647	18	4472	4,7 %	4,1 %
I	3068	3926	337	1613	353	33	9330	9,9 %	8,3 %
J	107	1170	134	541	222	22	2196	2,3 %	2,5 %
K	55	648	27	64	104	3	901	1,0 %	1,4 %
L	213	260	124	326	51	21	995	1,1 %	0,5 %
M	442	5286	565	1847	982	62	9184	9,7 %	11,1 %
N	515	1915	308	893	445	71	4147	4,4 %	4,0 %
O	3	21	4	7	1	0	36	0,04 %	0,04 %
P	419	1232	63	191	276	12	2193	2,3 %	2,6 %
Q	222	579	384	1407	55	4	2651	2,8 %	1,2 %
R	500	1202	75	207	539	15	2538	2,7 %	2,5 %
S	940	5066	112	364	3931	29	10442	11,1 %	10,7 %
T	0	6	0	1	0	0	7	0,01 %	0,01 %
U	0	2	0	1	0	0	3	0,003 %	0,004 %
neurčené	14	84	2	10	37	676	823	0,9 %	0,2%
Spolu	11234	47477	4536	17783	12261	1127	94418	100,0 %	100,0%

Zdroj: SBA, spracované na základe údajov z Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR – „Prvá pomoc Slovensku“ priebežné správy o sociálnej pomoci pracujúcim a rodinám.

Príloha č. 5: **Počet podporených subjektov prostredníctvom tzv. „balíka prvej pomoci“ v mesiaci máj 2020**

Odvetvie	Opatrenie								
	1 opatrenie	**2 opatrenie**	**3A**	**3B**	**4A**	**4B**	**Spolu**	**Podiel podporených subjektov v rámci všetkých opatrení**	**Podiel podporených subjekty v rámci opatrenia 2**
A	16	925	48	264	171	2	1426	1,9 %	2,2 %
B	1	2	1	16	0	0	20	0,03 %	0,005 %
C	133	5828	646	2519	871	25	10022	13,0 %	14,1 %
D	5	8	9	12	0	0	34	0,04 %	0,02 %
E	2	18	14	79	6	1	120	0,2 %	0,04 %
F	83	7817	315	1283	2008	24	11530	15,0 %	18,9 %
G	863	7447	958	4482	1092	70	14912	19,4 %	18,0 %
H	104	1756	270	1222	484	14	3850	5,0 %	4,2 %
I	1197	3190	506	2243	250	24	7410	9,6 %	7,7 %
J	43	1237	127	517	225	20	2169	2,8 %	3,0 %
K	9	625	24	69	83	2	812	1,1 %	1,5 %
L	85	218	117	317	47	16	800	1,0 %	0,5 %
M	162	5216	502	1700	949	61	8590	11,2 %	12,6 %
N	186	1908	313	912	424	66	3809	5,0 %	4,6 %
O	1	25	4	8	1	0	39	0,1 %	0,1 %
P	293	1084	68	189	256	12	1902	2,5 %	2,6 %
Q	141	553	294	932	35	3	1958	2,5 %	1,3 %
R	384	1129	81	235	488	14	2331	3,0 %	2,7 %
S	323	2354	142	441	1214	20	4494	5,8 %	5,7 %
T	0	5	0	1	0	0	6	0,01 %	0,01 %
U	0	2	0	1	0	0	3	0,004 %	0,005 %
neurčené	4	71	1	7	18	584	685	0,9 %	0,2%
Spolu	4035	41418	4440	17449	8622	958	76922	100,0 %	100,0%

Zdroj: SBA, spracované na základe údajov z Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR – „Prvá pomoc Slovensku“ priebežné správy o sociálnej pomoci pracujúcim a rodinám.

Príloha č. 6: **Počet podporených subjektov prostredníctvom tzv. „balíka prvej pomoci“ v mesiaci jún 2020**

Odvetvie	Opatrenie								
	1 opatrenie	2 opatrenie	3A	3B	4A	4B	Spolu	Podiel podporených subjektov v rámci všetkých opatrení	Podiel podporených subjekty v rámci opatrenia 2
A	346	29852	3002	11107	5855	659	50821	50,6%	50,7 %
B	1	1	0	14	0	0	16	0,02 %	0,002 %
C	13	4475	525	1658	615	18	7304	7,3 %	7,6 %
D	0	6	8	3	1	1	19	0,02 %	0,01 %
E	0	16	4	44	6	0	70	0,1 %	0,03 %
F	11	5879	186	958	1603	14	8651	8,6 %	10,0 %
G	63	5045	660	2578	761	50	9157	9,1 %	8,6 %
H	21	1296	180	723	281	12	2513	2,5 %	2,2 %
I	75	1825	306	1503	149	20	3878	3,9 %	3,1 %
J	3	980	90	370	172	14	1629	1,6 %	1,7 %
K	0	484	14	51	63	2	614	0,6 %	0,8 %
L	6	152	76	219	38	11	502	0,5 %	0,3 %
M	18	3985	376	1176	689	44	6288	6,3 %	6,8 %
N	34	1519	235	695	311	45	2839	2,8 %	2,6 %
O	1	18	2	7	0	0	28	0,03 %	0,03 %
P	43	742	64	129	140	8	1126	1,1 %	1,3 %
Q	9	282	103	325	16	3	738	0,7 %	0,5 %
R	28	816	65	212	326	8	1455	1,4 %	1,4 %
S	18	1500	81	279	517	8	2403	2,4 %	2,5 %
T	0	4	0	0	0	0	4	0,004 %	0,01 %
U	0	0	0	1	0	0	1	0,001 %	0,0 %
neurčené	1	52	0	4	15	400	472	0,5 %	0,1 %
Spolu	691	58929	5977	22056	11558	1317	100528	100,0 %	100,0%

Zdroj: SBA, spracované na základe údajov z Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR – „Prvá pomoc Slovensku“ priebežné správy o sociálnej pomoci pracujúcim a rodinám.

Príloha č. 7: **Počet podporených subjektov prostredníctvom tzv. „balíka prvej pomoci“ v mesiaci júl**

Odvetvie	Opatrenie								
	1 opatrenie	2 opatrenie	3A	3B	4A	4B	Spolu	Podiel podporených subjektov v rámci všetkých opatrení	Podiel podporených subjekty v rámci opatrenia 2
A	0	468	16	74	118	1	677	2,2 %	2,4 %
B	0	1	0	3	0	0	4	0,01 %	0,01 %
C	3	2821	344	864	455	14	4501	14,7 %	14,6 %
D	0	6	2	3	0	0	11	0,04 %	0,03 %
E	0	10	1	21	4	0	36	0,1 %	0,1 %
F	2	3773	93	421	1170	13	5472	17,8 %	19,6 %
G	11	3176	392	1097	575	41	5292	17,2 %	16,5 %
H	4	915	87	320	210	10	1546	5,0 %	4,7 %
I	7	938	149	559	95	16	1764	5,7 %	4,9 %
J	0	666	54	168	145	12	1045	3,4 %	3,5 %
K	0	323	7	17	46	1	394	1,3 %	1,7 %
L	2	88	48	95	25	8	266	0,9 %	0,5 %
M	7	2777	226	581	509	29	4129	13,4 %	14,4 %
N	13	1082	151	333	232	36	1847	6,0 %	5,6 %
O	0	11	1	2	0	0	14	0,05 %	0,1 %
P	4	453	24	59	98	8	646	2,1 %	2,3 %
Q	0	128	30	79	12	0	249	0,8 %	0,7 %
R	5	552	32	97	237	7	930	3,0 %	2,9 %
S	2	1060	42	133	333	2	1572	5,1 %	5,5 %
T	0	1	0	0	0	0	1	0,003 %	0,01 %
U	0	0	0	1	0	0	1	0,003 %	0,0 %
neurčené	0	29	0	1	10	285	325	1,1 %	0,2 %
Spolu	60	19278	1699	4928	4274	483	30722	100,0 %	100,0 %

Zdroj: SBA, spracované na základe údajov z Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR – „Prvá pomoc Slovensku“ priebežné správy o sociálnej pomoci pracujúcim a rodinám.